

Katrina Nylund

**OPPVELVOLLISUUS-
KOORDINAATTORIN KÄSIKIRJA**
Asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastaavan
perehdytysmateriaali sekä toimivat käytänteet

Opinnäytetyö

Humanistisen alan ylempi ammattikorkeakoulututkinto

Nuorisokasvatuksen johtamisen ja kehittämisen koulutus
(ylempi amk)

2024

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tutkintonimike	Yhteisöpedagogi (ylempi AMK)
Tekijä	Katrina Nylund
Työn nimi	Oppivelvollisuuskoordinaattorin käsikirja Asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastaavan perehdytysmateriaali sekä toimivat käytänteet
Toimeksiantaja	Espoon kaupunki
Vuosi	2024
Sivut	60 sivua, liitteitä 37 sivua
Työn ohjaaja	Katja Komonen

TIIVISTELMÄ

Oppivelvollisuus laajeni 1.8.2021 koskemaan kaikkia vakituisesti Suomessa asuvia alle 18-vuotiaita nuoria, joilla ei ole toisen asteen tutkintoa suoritettuna. Samalla kunnille asetettiin täysin uusi oppivelvollisten ohjauksen ja valvonnan tehtävä, josta käytetään tässä opinnäytetyössä nimikettä oppivelvollisuuskoordinaattori. Tässä opinnäytetyössä kehitettiin laajennettuun oppivelvollisuuteen liittyvää asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastuuta valtakunnallisesti.

Opinnäytetyö toteutettiin tutkimuksellisenä kehittämistyönä. Kehittämisen aidon tarpeen tunnistamiseksi kerättiin aluksi tietoa kyselyllä Valpas-verkostolta, joka on epävirallinen oppivelvollisuuskoordinaattoreista koostuva valtakunnallinen verkosto. Kehittämisen tuloksena järjestettiin neljä ryhmä-benchmarking-tapaamista, joissa kehitettiin neljää kyselystä nousutta työn osa-aluetta oppivelvollisuuskoordinaattorien kanssa. Opinnäytetyön prosessimallina käytettiin palvelumuotoilun tuplatimanttimallia rytmittämään kehittämisprosessia sekä varmistamaan arviointi jokaisessa timantin vaiheessa. Kehittämisen tuotoksena syntyi Oppivelvollisuuskoordinaattorin käsikirja asuinkuntiin. Se sisältää keskeisimmät työssä tarvittavat toimintamallit, kunnissa syntyneitä hyviä käytänteitä sekä tarvittavaa tietoa työn tueksi esimerkiksi koulunkäynnin eri tuki- muotoihin ja kouluhaun prosesseihin.

Kunnissa on hyvin erilaiset resurssit ja työnkuvat hoitaa oppivelvollisuuskoordinaattorin tehtävää. Työhön tuo haasteita sen uutuus, oppivelvollisten nuorten monenlaiset, usein pulmalliset elämäntilanteet ja sen myötä yksilölliset tarpeet ohjauksessa sekä se, ettei kaikille oppivelvollisille tahdo löytyä sopivaa opiskelupaikkaa nykyisestä koulujärjestelmästä. Käsikirja on perehdytysmateriaali uusille oppivelvollisuuskoordinaattoreille ja sitä voi hyödyntää monilta osin myös nykyiset oppivelvollisuuskoordinaattorit esimerkiksi työstä kertomiin verkostoille ja muille sidosryhmille. Käsikirja selkeyttää työhön liittyviä prosesseja ja oppivelvollisuuskoordinaattorin roolia sekä tekee näkyväksi työhön liittyvät laajat verkostot. Käsikirja ja benchmarkingin tuotokset ovat Valpas-verkoston Teams-alustalla. Opinnäytetyö eteni systemaattisesti alusta loppuun ja kehittämisen tavoite toteutui hyvin. Kehittämisen tuloksia on jo hyödynnetty työssä.

Asiasanat: asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastuu, oppivelvollisuus, laajentunut oppivelvollisuus, nuorten syrjäytyminen, benchmarking

Degree title	Master of Humanities
Author	Katrina Nylund
Thesis title	Handbook for the compulsory education coordinator Introduction material and good practices for municipalities
Commissioned by	City of Espoo
Time	2024
Pages	60 pages, 37 pages of appendices
Supervisor	Katja Komonen

ABSTRACT

Compulsory education was expanded on August 1, 2021, to cover all under 18-year-olds permanently residing in Finland without having completed secondary education. Simultaneously, municipalities were assigned a completely new guidance and supervision task, referred to in this thesis as compulsory education coordinator (oppivelvollisuuskordinaattori). The objective of the thesis was to develop nationally the municipal guidance and supervision responsibility related to expanded compulsory education.

The thesis employed a research-based development approach, using the service design double diamond model as a process framework. To identify the genuine need for development, information was first gathered through a survey from the Valpas network, an informal nationwide network of compulsory education coordinators. As a result of the development, four group benchmarking meetings were organized to develop four key areas of work based on the survey. The compulsory education coordinators participated in the benchmarking meetings. The outcome of the development was the "Handbook for the compulsory education coordinator for municipalities," containing essential operational models needed for the job, good practices emerging in municipalities, and necessary information to support the work, such as various forms of educational support and school admission processes.

Municipalities have diverse resources and job descriptions for handling the compulsory education coordinator's tasks. Challenges in the work arise from its novelty, the varied and often challenging life situations of youngsters, their individual guidance needs, and the difficulty in finding suitable study places for all in the current school system. The handbook serves as orientation material for new compulsory education coordinators and can be used by existing coordinators for sharing their work with networks and other stakeholders. The handbook clarifies work-related processes, the role of the compulsory education coordinator, and highlights the extensive networks associated with the work. The handbook and benchmarking outputs are available on the Valpas network's Teams platform and can be used by all compulsory education coordinators. The thesis proceeded systematically from the beginning to the end and the goal of the development was well achieved. The results of the development have already been used at work.

Keywords: municipal guidance and supervision responsibility, compulsory education, extended compulsory education, youth marginalization, benchmarking

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	KEHITTÄMISTYÖN TAUSTA JA TARVE	8
2.1	Kuntien uusi tehtävä	8
2.2	Kehittämisen valtakunnallinen tarve	9
3	KEHITTÄMISTYÖN TEOREETTINEN PERUSTA.....	13
3.1	Laajennetun oppivelvollisuuden keskeiset käsitteet.....	13
3.2	Nuorten syrjäytyminen ja koulumaailman muutokset.....	16
3.3	Syrjäytymisen riskitekijät koulunkäynnin haasteina	18
3.4	Syrjäytymisen yksilölliset ja yhteiskunnalliset seuraukset.....	22
3.5	Aiemmat tutkimukset ja kehittämishankkeet	23
4	KEHITTÄMISPROSESSIN TOTEUTUS	24
4.1	Kehittämisen tavoite	24
4.2	Kehittämisen toimenpide	25
4.3	Kehittämismenetelmät ja niiden soveltaminen	26
4.3.1	Palvelumuotoilun tuplatimanttimalli	26
4.3.2	Benchmarking eli vertaiskehittäminen.....	29
5	KEHITTÄMISPROSESSIN ETENEMINEN.....	31
5.1	Tiivistys kehittämisprojektin etenemisestä	31
5.2	Oikean ongelman ymmärtäminen	31
5.2.1	Alkukartoitus	31
5.2.2	Tutkiminen ja kiteytys.....	32
5.3	Kohti ongelman ratkaisua	39
5.3.1	Ideointi ja kokeilu	39
5.3.2	Testaus ja toteutus	43
5.4	Käsikirjan laadinta.....	44
6	KEHITTÄMISPROSESSIN TULOKSET JA POHDINTA.....	45

6.1	Tiivistys tuloksista ja vaikutuksista.....	45
6.2	Johtopäätökset ja pohdinta.....	46
6.3	Arviointi.....	50
6.4	Jatkotutkimus- tai kehittämissuositukset	53
LÄHTEET.....		56

LIITTEET

Liite 1. Kyselykartoitus opinnäytetyön tueksi asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastaaville

Liite 2. Saatekirje

Liite 3. Kutsu benchmarking-tapaamisiin

Liite 4. Oppivelvollisuuskoordinaattorin käsikirja asuinkuntiin

1 JOHDANTO

Suomen oppivelvollisuuslaki täytti 100 vuotta vuonna 2021 (Laki oppivelvollisuudesta 15.4.1921/101). Saman vuoden elokuussa oppivelvollisuus laajeni koskemaan kaikkia niitä alle 18-vuotiaita nuoria, joilla on kotikunta Suomessa, toisen asteen tutkinto suorittamatta ja jotka valmistuvat peruskoulusta 1.1.2021 jälkeen (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2020).

Oppivelvollisuuden laajenemisen tavoitteena on, että jokainen nuori saisi toisen asteen tutkinnon, jota ilman nyky-yhteiskunnassa on vaikea pärjätä. Tavoitteena on myös nostaa nuorten osaamistasoa, kaventaa oppimiseroja sekä lisätä yhdenvertaisuutta ja hyvinvointia. (Opetus- ja kulttuuriministeriö s.a.) Niiden työpaikkojen määrä Suomessa, joissa ei vaadita toisen asteen tutkintoa, on vähentynyt viime vuosina ja trendin oletetaan jatkuvan tulevaisuudessa. Työelämän polarisaatio tulee vaikuttamaan vahvasti monen nuoren työuraan, kun mm. teknologisen kehityksen myötä osan helpoimmista töistä voi korvata koneilla ja jäljelle jäävistä työtehtävistä moni muuttuu haasteellisemmaksi asiantuntijatehtäväksi. (Maczulskij & Kauhanen 2016, 284.)

Oppivelvollisuuden laajenemisen myötä asuinkunnille sekä koulutuksen järjestäjille asetettiin uusia lakisääteisiä ohjaus- ja valvontatehtäviä sekä vaatimus opiskelijoiden entistä paremmasta tukemisesta koulupolulla (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2020). Työskentelen itse laajennettuun oppivelvollisuuteen liittyvässä asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastuutehtävässä Espoossa. Olen päässyt luomaan uutta työnkuvaa aitiopaikalta. Olen huomannut, että mitään valmista toimintamallia, kuinka hoitaa tätä tehtävää, ei ole. Laki ei määrittele edes sitä tahoja tai nimikettä, joka vastaa kuntien ohjauksesta ja valvonnasta, vaan jokainen kunta on itse saanut, päättää miten tehtävä hoidetaan (Sirviö 2021, 9; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2021, 16). Käytän tässä opinnäytetyössä asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastaavista nimikettä oppivelvollisuuskoordinaattori.

Näin suuri ja uudehko valtakunnallinen lakimuutos antaa hyvät lähtökohdat tutkimus- ja kehittämistyölle. Aihe on ajankohtainen monella eri tavalla, sillä oppivelvollisuuslailla on vaikutusta kuntien ja opetuksen järjestäjien lisäksi

myös moniin nuorten palveluihin. Näitä tahoja ovat esimerkiksi nuorten työpaikat sekä etsivä nuorisotyö. Oppivelvollisuuden laajentumisen myötä esimerkiksi nuorisolaki muuttui niin, että ilmoitusvelvollisuus oppivelvollisuuden suorittamisen keskeytyessä etsivään nuorisotyöhön poistui kokonaan oppivelvollisten osalta (Pietikäinen s.a.).

Lakimuutokseen liittyvät uudet työtehtävät muotoutuvat ja kehittyvät jatkuvasti. Uuden lain tulkitseminen ja vieminen käytäntöön ei aina ole helppoa. Kun aloitin oppivelvollisuuskoordinaattorina helmikuussa 2022 juuri perustetussa toimessa, lakiuudistus oli ollut voimassa puoli vuotta. Perehdytysmateriaalia asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastaaville, miten uutta työtehtävää käytännössä toteutetaan, ei ollut helposti ja kattavasti saatavilla yhdestä paikasta. Myöskään kaikkia työkaluja, kuten työssä tarvittavia lomakkeita tai kirjaamisjärjestelmää, ei ollut saatavilla. Jokaisen kunnan on pitänyt ratkoa nämä haasteet itse. Lisäksi aidosti sopivia opiskelupaikkoja ei löytynyt kaikille oppivelvollisille. Kokemukseni mukaan moni koulutuksen järjestäjä on kokenut joidenkin nuorten haasteet liian suurina oppilaitoksiinsa. Pääsääntöisesti tätä työtä tehdään yksin kunnissa. Pienimmissä kunnissa työ on usein osana jotain toista tehtävää, jolloin perehtymisaikaa uuteen tehtävään saattaa olla entistä vähemmän.

Työtehtäviin perehtymistä sekä itse työn tekemistä olisi helpottanut huomattavasti, jos perehdytysmateriaalia olisi ollut saatavilla yksissä kansissa helppoluokisesti ja käytäntöön sovellettavaksi. Opinnäytetyöni vastaa tähän tarpeeseen ja työn tavoitteena on kehittää asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastavien työtä valtakunnallisesti. Opinnäytetyöni tuotoksena syntyy oppivelvollisuuskoordinaattorin käsikirja hyödynnettäväksi asuinkuntien ohjaukseen ja valvontaan. Käsikirja sisältää perehdytysmateriaalia oppivelvollisuuskoordinaattoreille ja kunnissa luotuja hyviä käytänteitä, esimerkiksi asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastuun toimintamallin. Olen rajannut opinnäytetyöni ensisijaisesti nuorisotyössä työskenteleviä oppivelvollisuuskoordinaattoreita silmällä pitäen, mutta uskon kyllä käsikirjan hyödyttävän myös muilla toimialoilla työskenteleviä uusia oppivelvollisuuskoordinaattoreita työhön perehtymisessä.

Opinnäytetyöni on tutkimuksellinen kehittämistyö. Sen suunnittelu alkoi syksyllä 2022, varsinainen kehitystyö tapahtui vuoden 2023 aikana ja viimeistely

keväällä 2024. Opinnäytetyöni teoreettinen viitekehys muodostuu koulumaailman muutosten kuvaamisesta ja nuorten syrjäytymisestä sekä siihen liittyvistä riskitekijöistä, jotka linkittyvät vahvasti koulua käymättömyyteen ja sitä kautta asuinkunnan ohjauksen ja valvonnan tehtävään.

Kehittämismenetelminä käytän aluksi kyselylomaketta saadakseni omien kehittämisaajatusteni lisäksi myös valtakunnallisten kollegoideni ajatuksia siitä, millaista tukea he tarvitsevat työnsä tueksi. Tämän jälkeen käytän ryhmä-benchmarkingia eli vertaiskehittämistä kyselystä nousseista aiheista. Benchmarkingin tavoitteena on saada työhön liittyviä prosesseja mallinnettua, vertailla ja kirjoittaa auki hyviä toimintatapoja, jotka on kunnissa kehittyneet samaan suuntaan. Tähän vertaiskehittämiseen osallistuu kollegoja ympäri Suomen. Käytän opinnäytetyöni prosessimallina palvelumuotoilun tuplatimanttimallia, joka kulkee läpi koko kehittämisprosessin. Tuplatimanttimallin avulla varmistan, että kehitän ratkaisua oikeaan ongelmaan, huomioin kaikki kehittämisen vaiheet sekä arvioin kehittämistyöni etenemistä prosessin jokaisessa vaiheessa. Lopuksi arvioin työ hyödyntäen itsearviointia.

2 KEHITTÄMISTYÖN TAUSTA JA TARVE

2.1 Kuntien uusi tehtävä

Olen työskennellyt oppivelvollisuuskoordinaattorin työtehtävissä vuoden 2022 helmikuusta lähtien Espoon kaupungin Nuorisopalveluissa. Koulutukseltani olen yhteisöpedagogi. Virallinen ammattinimikkeeni on suunnittelija ja työskentelen Ohjaamotalossa. Tämä uusi toimi perustettiin Espooseen puoli vuotta oppivelvollisuuden laajenemisen jälkeen. Hallinnollisesti Nuorisopalvelut kuuluu samaan tulosyksikköön suomenkielisen toisen asteen koulutuksen kanssa kasvun ja oppimisen toimialalla. Oma esihenkilöni toimii nuorisopalvelujen päällikkönä Ohjaamotalossa, mutta toisen asteen koulutuspalvelupäällikkö tekee oppivelvollisuuteen liittyvät hallinnolliset päätökset. Opinnäytetyön tilaaja on Espoon kaupungin toisen asteen koulutuksen palvelualue.

Oppivelvollisen nuoren ohjauksesta vastaa asuinkunta, jos hän jää yhteishaussa ilman peruskoulun jälkeistä opiskelupaikkaa, hänet katsotaan eronneeksi toisen asteen oppilaitoksesta tai hän muuttaa Suomeen pysyvästi eli

saa virallisen kotikunnan. Asuinkunta vastaa myös niiden toisen asteen ikäisten nuorten ohjauksesta, joiden ohjausvastuuta ei ole asetettu minkään muun tahon vastuulle. (Oppivelvollisuuslaki 30.12.2020/1214, 14. §.) Asuinkunnan vastuulle tulevat nuoret ovat pääsääntöisesti 15–17-vuotiaita. Pieni osa maahan muuttaneista nuorista voi olla tätä nuorempiakin, sillä monessa maassa peruskoulua vastaavat opinnot alkavat ja päättyvät aiemmin kuin Suomessa. Kaikki asuinkunnan ohjattavat eivät ole virallisesti oppivelvollisia.

Asuinkunnan lakisääteisenä tehtävänä on ohjata oppivelvollista hakeutumaan itselleen sopivaan koulutukseen, selvittää nuoren kokonaistilannetta ja mahdollista tuen tarvetta yhdessä nuoren ja hänen huoltajansa kanssa sekä ohjata häntä tarvittaessa sopivien palveluiden piiriin. Lisäksi asuinkunnan tulee valvoa asuinkunnan oppivelvollisten oppivelvollisuuden suorittamista Opetushallituksen ylläpitämässä Valpas-järjestelmässä sekä tehdä tarvittaessa oppivelvollisuuslakiin kuuluvia hallinnollisia päätöksiä (Oppivelvollisuuslaki, 7. §; 14.–15. §). Kunnat saavat itse päättää, miten järjestävät oppivelvollisten ohjaus- ja valvontavastuun. Yhtenäistä ammattinimikettä tai tutkintovaatimusta ei ole määritelty lainsäätäjien toimesta. (Sirviö 2021, 13–15.) Pienemmissä kunnissa tehtävä on usein saattanut tulla jonkun muun tehtävän oheen, kun taas suuremmissa kaupungeissa uusia toimia tai virkoja on perustettu jopa useita.

Matkan varrella on huomattu, että oppivelvollisuuskoordinaattorin työmäärä lisääntyy jatkuvasti. Syitä tähän on mm. oppivelvollisten määrän kasvu, kun uusia ikäluokkia astuu laajennetun oppivelvollisuuden piiriin. Lisäksi toisen asteen opinto-ohjaajat ovat todennäköisesti oppineet käyttämään paremmin Opetushallituksen luomaa valtakunnallista Valpas-järjestelmää. Varsinkin monessa suuremmissa kunnassa on palkattu lisäksi hoitamaan tehtävää oppivelvollisuuden laajentumisen jälkeen. Minä hoidin työtehtävää ensimmäisen vuoden yksin, mutta lisäkrytointien jälkeen esimerkiksi Espoossa on tämän oppinäytetyön valmistuessa jo kolme työntekijää.

2.2 Kehittämisen valtakunnallinen tarve

Asuinkunnille on asetettu uusi laajennetun oppivelvollisuuden ohjauksen- ja valvonnan tehtävä. Tietoa ja materiaalia on oppivelvollisuuslain lisäksi mm. Opetus- ja kulttuuriministeriön, Opetushallituksen ja Kuntaliiton internetsivuilta

sekä webinaareissa. Näiden kaikkien materiaalien etsimiseen, tulkitsemiseen, sisäistämiseen sekä soveltamiseen kuluu paljon aikaa. Lisäksi oman kokemuksen perusteella monen kunnan vastuulla olevan oppivelvollisen tilanne on todella haastava. Käytännön ohjeita tilanteiden ratkaisemiseksi ei ole ja oppivelvollisuuskoordinaattori tarvitsee laadukkaana ohjauksen ja laajan verkoston lisäksi ymmärrystä eri koulumuodoista ja kykyä selvittää oppivelvollisen asioita mitä yllättävimmistä paikoista.

Työskennellessäni sellaisten espoolaisten oppivelvollisten kanssa, joilla ei ole peruskoulun jälkeistä opiskelupaikkaa tai jotka on katsottu eronneeksi toiselta asteelta, olen nähnyt, että haasteet kasautuvat tietyille nuorille. Osa asuinkunnan vastuulle ohjautuvista nuorista on toki vain valinnut väärän alan. Heillä saattaa olla jo uusi kouluhaku tehtynä sekä asiat elämässä hyvin eivätkä he tarvitse sen enempää ohjausta tai ylimääräistä tukea elämäänsä. Kuitenkin suurella osalla ohjaamistani nuorista on monia erityisiä haasteita elämässään ja usein monet eri haasteet kasautuvat samoille nuorille. Työssäni näkyy ylikorostuneesti kaikkiin espoolaisnuoriin verrattuna oppimisvaikeudet, yksinäisyys ja terveydelliset syyt, esimerkiksi masennus ja sosiaalinen ahdistuneisuus. Lisäksi erilaiset neuropsykiatriset häiriöt (nepsy), valikoiva puhumattomuus, hahmottamisen haasteet, tic-oireet, erilaisiin vähemmistöihin kuuluminen, monikulttuurisuus, lastensuojelun asiakkuus, vanhempien ero, päihteiden käyttö, uniongelmat sekä yleiset elämänhallinnan ja toiminnan ohjauksen haasteet ovat tulleet tutuiksi.

Valtakunnallisista asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastuullisista on muodostunut Valpas-verkosto. Valpas-verkoston Teams-alustalla sekä verkon välityksellä käytyjen vapaamuotoisten aamukahvien aikana pohditaan viikoittain mm. oppivelvollisuuslain käytäntöön soveltamisen kysymyksiä, moniammatillisten verkostojen tai eri ammattilaisten roolia tässä kokonaisuudessa sekä toiminnan kehittämistä eri tavoin. Tarve on lain käytännön soveltamisen lisäksi erilaisille toimintamalleille, eri tahojen infokirjeille, lomakepohjille sekä verkostoyhteistyömalleille. Minulle tulee viikoittain konsultaatioita laajennettuun oppivelvollisuuteen liittyen mm. lastensuojelusta, työvoimapalveluista sekä peruskoulun että toisen asteen opinto-ohjaajilta. Lisäksi monessa eri kokoonpanossa, mm. Espoossa, mietitään mitä verkostoja oppivelvollisten ympärille on hyvä

koota ja miten tämä yhteistyö toteutetaan käytännössä. Kehittämistarve asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastaavan työn tukemiseen näkyy ja kuuluu arkipuheen sekä kokemuksellisen tiedon tasolla. Lisäksi aiheen tutkimus- ja kehittämistarve on todettu mm. Silmärin opinnäytetyössä (2022, 44) sekä Kivikallion pro gradu -tutkielmassa (2021, 2).

Valpas-verkoston vapaaehtoiset vetäjät ovat laatineet oppivelvollisuuskoordinaattoreille vuosittain kyselyn. Kyselyssä on kysytty mm. vastaajien työnimikkeestä, toimenkuvasta, valpas-ilmoitusten määrästä, työn haasteista, työnkuvan selkeydestä sekä onko oppivelvollisuuskoordinaattoreille ollut tarpeeksi koulutusta saatavilla. Lukuvuoden 2021–2022 kyselyyn vastanneista oppivelvollisuuskoordinaattoreista 44 % ilmoitti, ettei työnkuva ollut heidän mielestään selkeä. (Sirkiä 2022a.) Lukuvuoden 2022–2023 kyselyssä noin 30 % vastaajista ilmoitti, ettei oppivelvollisuuskoordinaattorin työnkuva ollut heidän mielestään selkeä (Sirkiä 2022b). Oppivelvollisuuskoordinaattorin työnkuva oli siis selkeytynyt toisena lukuvuotena oppivelvollisuuden laajentumisesta, mutta lähes kolmasosa piti sitä edelleen epäselkeänä. Lukuvuoden 2022-2023 kyselyn mukaan noin 62 % vastaajista ilmoitti, että heidän mielestään asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastaaville ei ole ollut tarpeeksi koulutusta saatavilla. (Sirkiä 2022b.)

Kivikallion (2021, 99) pro gradu -tutkielman yllättävin tulos on se, että opinto-ohjaajat eivät tiedä miten heidän tulisi toimia käytännössä oppivelvollisuuden laajenemiseen liittyen. Opinto-ohjaajat eivät ole saaneet riittävästi tietoa ja he ovat lähinnä arvilleet, miten heidän tulisi toimia esimerkiksi opinto-ohjauksen kehittämisohjelman vuoksi. (Kivikallio 2021, 99.) Oppivelvollisuuskoordinaattorit eivät siis ole ainoita, jotka olisivat kaivanneet lisää käytännön työkaluja, ohjeita ja koulutusta laajennettuun oppivelvollisuuteen liittyen. Uusia lakeja säättämällä toiminta ei välttämättä muutu kovin nopeasti, varsinkaan jos uusia toimintatapoja ei viedä käytäntöön kentälle ja tiedoteta niistä säännöllisesti. Monilla keskeisillä sidosryhmillä on edelleen epätietoisuutta oppivelvollisuuden laajenemisen vaikutuksista (Kivikallio 2021, 99; Sirkiä 2022).

Silmäri (2022, 17) toteaa laajennetun oppivelvollisuuden olleen voimassa vasta niin vähän aikaa, että valmista teoriaa, tilastoja ja aihetta käsittelevää aineistoa on heikosti saatavilla. Koska kunnat ovat itse saaneet päättää, miten

oppivelvollisuuden ohjaus- ja valvontavastuu toteutetaan, käytännöt vaihtelevat. Oppivelvollisuuskoordinaattoreille on käytännössä muodostunut tehtäviä, joihin laki ei suoraan velvoita. Näitä tehtäviä ovat mm. tiedottaminen, konsultaatio, kehittämistyö, verkostotyö sekä erilaiset hallinnolliset tehtävät. Oppivelvollisuuskoordinaattorit koko Suomessa näkevät tarpeen aiheen tutkimiselle ja kehittämiselle. Kehittämistarpeina ovat mm. valtakunnalliset yhtenäiset ohjausprosessit, kirjaamiskäytänteet, oppivelvollisten palvelupolkujen luominen ja palveluiden saatavuuden vahvistaminen. (Silmäri 2022, 17; 29; 35; 44.)

Kivikallio (2021, 2) toteaa, että oppivelvollisuuden laajentamiseen liittyvää tutkimusta tarvitaan lisää, sillä aihe on vasta vähän tutkittu sen tuoreuden vuoksi Suomessa. Oppivelvollisuus uudistuksen valmistelutyöt alkoivat Suomessa syksyllä 2019 ja kahden vuoden kuluttua siitä tämä laaja uudistus astui voimaan käytännön tasolla. Kivikallio kuvaa tutkimuksessaan myös työelämän käynnissä olevaa murrosta ja työnteon muuttumista. Hän kiteyttää näin: ”Koulutuksen tehtävä on antaa nuorelle valmiudet työelämässä ja yhteiskunnassa pärjäämiseen. Tämä edellyttää koulujärjestelmältä nyt tehokkuutta, uusiutumiskykyä ja parempaa työelämän tarpeisiin vastaamista.” (Kivikallio 2021, 2; 5–6.)

Valpas-verkostossa on käyty paljon keskustelua siitä, ettei kaikille oppivelvollisille löydy sopivaa opiskelumuotoa. Monessa kunnassa on luotu uusia ja tunteumpia koulumuotoja oppivelvollisuus uudistuksen jälkeen, jotta tähän tarpeeseen voidaan vastata. Oppivelvollisuuskoordinaattorit ovat päässeet tuomaan esiin nuorten tarinoita sekä omaa näkemystään eri verkostoissa, jotta kaikille oppivelvollisille sopivia ratkaisuja ja koulutuspolkuja löytyisi. Olen tuonut eri verkostoissa esiin tarvetta esimerkiksi aikuisten perusopetuksen sekä tutkintokoulutukseen valmentavan koulutuksen alla toimiville pienryhmille, jotta nuoret saisivat enemmän tukea ja ylipäänsä kiinnittyisivät paremmin opintoihin. Vaikka koulutuksen uudistuminen tapahtuu suurilta osin oppilaitoksissa, tässä oli mainittuina muutamia esimerkkejä oppivelvollisuuskoordinaattorien monipuolisesta työnkuvasta ja mahdollisuudesta päästä vaikuttamaan osaltaan myös koulutuksen kehittämiseen.

3 KEHITTÄMISTYÖN TEOREETTINEN PERUSTA

3.1 Laajennetun oppivelvollisuuden keskeiset käsitteet

Tämän opinnäytetyön keskeinen käsite on laajentunut oppivelvollisuus. Oppivelvollisuus laajeni Suomessa vuonna 2021 ja toi kunnille uuden ohjauksen ja valvonnan tehtävän (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2020). Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan laajentunutta oppivelvollisuutta asuinkunnan näkökulmasta.

Oppivelvollisuuslaissa **asuinkunnalla** tarkoitetaan sitä tosiasiallista asuinkuntaa, jossa oppivelvollinen asuu. Se ei välttämättä ole oppivelvollisen virallinen kotikunta. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2021, 15.) Tässä opinnäytetyössä käytetään asuinkuntien ohjaus- ja valvontavastuuta hoitavasta henkilöstä yhtenäistä nimitystä **oppivelvollisuuskoordinaattori**, vaikka tosiasiasissa nimityksiä on useita. Pääsääntöisesti oppivelvollisuuskoordinaattorit työskentelevät koulumaailmassa opinto-ohjaajina tai kuntien nuorisotyön alla Ohjaamoissa eri ammattinimikkeillä. (Sirkiä 2021.)

Oppivelvollisen nuoren ohjauksesta ja tämän oppivelvollisuuden suorittamisen valvonnasta vastaa asuinkunta siitä hetkestä lähtien, kun oppivelvollinen on ilmoitettu asuinkunnalle. **Asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastuu** loppuu, kun oppivelvollinen aloittaa opinnot tai kun hänen oppivelvollisuutensa päättyy. Asuinkunnan vastuu sisältää oppivelvollisuuden ohjauksen ja valvonnan myös niissä tilanteissa, joissa sitä ei ole säädetty minkään muun tahon tehtäväksi. Asuinkunnan tehtävänä on opintoihin ohjauksen lisäksi ohjata oppivelvollinen tarpeen vaatiessa myös muun tuen piiriin. Tilanteen selvittelyyn on otettava oppivelvollisen lisäksi myös hänen huoltajansa tai muu laillinen edustaja. (Oppivelvollisuuslaki 14. §.)

Ilman perusopetuksen jälkeistä koulupaikkaa jääneet tai toisen asteen oppilaitoksesta erotetut oppivelvolliset nuoret ilmoitetaan asuinkuntaan **oppivelvollisuuden seuranta- ja valvontapalvelu Valpas- järjestelmässä** (oppivelvollisuuskoordinaattorien ja koulutuksen järjestäjien arkipuheessa on vakiintunut termi **valpas-ilmoitus**). Valpas on Opetushallituksen luoma sähköinen palvelu, joka on osa Opintopolun kokonaisuutta. Oppivelvollisuutta valvovat vir-

kailijat voivat tarkastella järjestelmän kautta oppivelvollisten koulutukseen hakeutumista, opiskeluoikeutta sekä opintojen maksuttomuutta. Valpas- järjestelmän kautta tehdään myös ilmoitukset vastuuketjun seuraaville toimijoille sekä kirjataan oppivelvollisuuden tilapäinen keskeytyminen. Valpas- järjestelmää käyttävät asuinkunnan virkailijoiden lisäksi koulutuksen järjestäjät. Myös oppivelvollinen sekä tämän huoltajat voivat kirjautua järjestelmään tarkastelemaan oppivelvollisen tietoja. Valpas kokoaa tietoa muista Opintopolun palveluista, esimerkiksi KOSKI-tietovarannosta sekä opiskelijavalintarekisteristä. (Opetushallitus s.a.)

Valpas-verkosto (vakiintunut kirjoitusasu arkikielessä on myös Valpasverkosto) on epävirallinen, valtakunnallinen oppivelvollisuuskoordinaattorien itsensä muodostama verkosto. Se on saanut alkunsa tarpeesta jakaa hyviä käytänteitä asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastuuseen liittyen. Verkostoa vedetään vapaaehtoisvoimin oman työn ohella. Verkoston tarkoituksena on auttaa ja tukea muita samaa työtä tekeviä sekä jakaa hyödyllistä tietoa. (Sirkiä 2022.)

Oppivelvollisella on **velvollisuus hakeutua** oppivelvollisuuslain tarkoittamaan koulutukseen ennen perusopetuksen, aikuisten perusopetuksen tai nivelvaiheen koulutuksen päättymistä. Oppivelvollisella on hakeutumisvelvollisuus myös silloin, kun hän on muusta syystä ilman opiskelupaikkaa. (Oppivelvollisuuslaki 10. §.)

Oppivelvollisella on lain mukaan oikeus **keskeyttää oppivelvollisuuden suorittamisen**. Laissa määritellyt hyväksyttävät syyt keskeytykselle ovat pitkäkestoinen sairaus tai vamma, joka estää oppivelvollisuuden suorittamisen, perhevapaisiin liittyvät vapaat, kuukautta pidempi oleskelu ulkomailla, jonka aikana oppivelvollinen suorittaa oppivelvollisuutta vastaavia opintoja tai muu painaus, joka estää oppivelvollisuuden suorittamisen. Vaihtoehtona on oppivelvollisuuden suorittamisen keskeytys määräajaksi, toistaiseksi tai pysyvästi. Ennen keskeytyspäätöksen tekemistä on selvitettävä, olisiko opiskelun jatkaminen mahdollista, esimerkiksi lisäämällä yksilöllisiä valintoja tai tukitoimia. Oppivelvollisuuden suorittamisen keskeyttäminen voidaan myöntää vain hakemuksen perusteella. Jos oppivelvollinen opiskelee, päätöksen tekee koulutuksen jär-

jestäjä. Jos oppivelvollinen ei opiskele, päätöksen tekee asuinkunta. Jos koulutuksen järjestäjä myöntää oppivelvollisuuden suorittamisen keskeyttämisen toistaiseksi, on heidän tehtävä virallinen ilmoitus asuinkuntaan. (Oppivelvollisuuslaki 7. §.)

Merkittävä oppivelvollisuuden laajentumiseen liittyvä uudistus on toisen asteen tutkinnon ja suuren osan opintoihin liittyvistä kustannuksista muuttuminen **maksuttomiksi**. Opintojen maksuttomuuden piiriin kuuluu opetuksen ja kouluruoan lisäksi nykyään opetuksessa tarvittavat oppikirjat, työvälaineet, -asut ja -aineet, ylioppilastutkinnon suorittamiseksi edellytettävät 5 koetta, sekä koulumatkat yli seitsemän kilometrin osalta. Maksuttomuuden piiriin ei kuulu sellaiset harrastusvälineet, joita oppivelvollinen hyödyntää myös vapaa-aikanaan. (Opetushallitus 2020). Oppivelvollinen kuuluu opintojen maksuttomuuden piiriin, kunnes hän on suorittanut toisen asteen tutkinnon. Maksuttomuus jatkuu kuitenkin enintään sen kalenterivuoden loppuun saakka, jolloin oppivelvollinen täyttää 20 vuotta. Jos oppivelvollisuus on ollut keskeytyksellä peruskoulun jälkeen, opintojen maksuttomuuteen voi hakea jatkoa keskeytystä vastaavaksi ajaksi. (Oppivelvollisuuslaki 16.–17. §).

Mikäli oppivelvollinen ei opiskele oppivelvollisuuslain tarkoittamassa koulutuksessa, asuinkunnan tehtävänä on **osoittaa opiskelupaikka** kahden kuukauden kuluessa Valpas-ilmoituksesta. Opiskelupaikan osoittaminen on mahdollista tehdä ainoastaan tutkintokoulutukseen valmentavaan koulutukseen (tuva) tai työhön ja itsenäiseen elämään valmentavaan koulutukseen (telma). Oppivelvollista ja hänen huoltajaansa on kuultava ennen asian ratkaisemista. Opiskelupaikan osoittamisessa on huomioitava oppivelvollisen toiveet, tuen tarve sekä kulkuyhteydet. Koulutuksen järjestäjän on otettava oppivelvollinen opiskelijaksi osoituksen jälkeen. Viime kädessä oppivelvollisen **huoltajan vastuulla** on pitää huolta siitä, että oppivelvollinen suorittaa koko oppivelvollisuutensa (Oppivelvollisuuslaki 15. §.) Jos huoltaja laiminlyö tämän vastuun tahallaan tai törkeästi, voidaan hänet tuomita sakkoon (Oppivelvollisuuslaki 22. §).

Asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastaavalla on **tietojensaantioikeus**. Tämä sisältää tiedot esimerkiksi oppivelvollisen hakeutumiseen, opiskelupaikan vastaanottamiseen ja aloittamiseen sekä opintojen keskeyttämiseen liittyen.

Asuinkunnan on tarvittaessa luovutettava tarpeelliset tiedot oppivelvollisuudesta koulutuksen järjestäjälle tai toiselle asuinkunnalle. (Oppivelvollisuuslaki 23. §).

Oppivelvollisuutta laajennettiin, jotta saataisiin nostettua nuorten osaamista. Tavoitteena on, että kaikki nuoret suorittaisivat toisen asteen tutkinnon, joka on pääsääntöisesti edellytys työpaikan löytämiselle nykypäivänä. Oppivelvollisuuden laajenemisen tavoitteena on myös kaventaa oppimiseroja, lisätä nuorten yhdenvertaisuutta ja hyvinvointia sekä ehkäistä nuorten syrjäytymistä. (HE 173/2020; Opetus- ja kulttuuriministeriö s.a.)

3.2 Nuorten syrjäytyminen ja koulumaailman muutokset

Syrjäytymistä ei ole helppo määritellä yksiselitteisesti. Yleensä syrjäytyneillä nuorilla tarkoitetaan nuoria, jotka eivät opiskele tai käy töissä, vaikkakaan aina työn ja opiskelun ulkopuolella oleminen ei tarkoita, että nuori olisi syrjäytynyt. Syrjäytymiseen liittyy usein koulutuksen vähyyden sekä pitkän työttömyyden lisäksi erilaisten ongelmien kasaantuminen, kuten mielenterveyteen, päihteisiin tai taloudellisiin vaikeuksiin liittyvät ongelmat. (Haasio 2018, 13–14; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2023b.) Mitä pidempään nuori on syrjäytymisvaarassa tai syrjäytynyt, sitä useammin hänellä myös on psykiatrinen diagnoosi (Ikäheimo 2015, 25). Voidaan sanoa, että yksi alkulähde nuoren syrjäytymiskehitykselle on koulunkäynnistä syrjäytyminen (Ahonen ym. 2013, 97–98). Myös Palola ym. (2012, 17) toteavat koulutuksen puutteen aiheuttavan suuren riskin nuoren todelliseen syrjäytymiseen sekä työttömyyteen. Koulun, työelämän ja harjoittelun ulkopuolella olevista nuorista voidaan käyttää myös termiä NEET-nuoret (Not in Employment, Education or Training) (Vauhkonen & Hoikkala 2020; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2023b). Koska syrjäytymisen määrittely on vaikeaa, syrjäytyneiden nuorten lukumäärästä ei ole tarkkaa tietoa. Tiedetään kuitenkin, että noin 10 prosenttia nuorista ei käy töissä, koulussa tai ole palveluiden piirissä. Noin kolme prosenttia nuorista ”ei ole lainkaan yhteiskunnallisten instituutioiden tavoitettavissa”. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2023b.)

1990-luvun laman jälkeen koulutustaso alkoi vaikuttaa yhä enemmän työllisyyteen ja laman jälkeinen nousukausi hyödytti vain perusasteen jälkeen koulutautuneita. Samaan aikaan nuorisotyöttömyys jäi aiempaa korkeammalle tasolle, ja osa-aikatyö sekä määräaikaiset työsuhteet yleistyivät. Nuorten perusasteen jälkeinen opiskelu on kuitenkin lisääntynyt 1980-luvulta lähtien. Syitä vain perusasteen opiskelleiden työllisyystilanteen heikentymiselle löytyy yleisestä koulutustason noususta, työelämässä enenevässä määrin vaadittavista tutkinnoista sekä siitä, että pelkän perusasteen tutkinnolla haettavat työpaikat ovat vähentyneet merkittävästi. Suomessa nykyään 90 % työpaikoista on korkean osaamistason työpaikkoja. (Vauhkonen & Hoikkala 2020, 19–20.)

Suomalainen koulutusjärjestelmä on pitkään ollut arvostettu ja toimiva myös kansainvälisellä tasolla arvioiden. Se on edelleen kansainvälisesti katsoen hyvällä tasolla (OECD 2018), vaikka viime aikoina on saanut lukea Suomen PISA-tulosten laskusuunnasta (Kelhä 2023). Koulutusjärjestelmämme erityisopetusjärjestelmineen on tasoittanut tehokkaasti oppilaiden oppimiseroja. Siitä huolimatta luku- ja matematiikan taidot näyttävät jäävän osalla oppilaista liian heikoiksi perusopetuksen aikana. Näiden oppiaineiden oppimisvaikeuksia on todettu noin viidellä prosentilla oppilaista. (Viholainen ym. 2013, 88.) Pisa-tulosten laskun syyksi on arvioitu olevan sosioemotionaalinen pahoinvointi lapsilla ja nuorilla, huono käytös, vaikeus kunnioittaa auktoriteetteja, ryhmästä ulkopuoliseksi jääminen, irrallisuus sekä piittaamattomuus omasta tulevaisuudesta. (Junttila 2015, 23–24). Heiskanen ja Saaristo (2011, 16) sanoittavat asian niin, että modernin ajan vapaus on syynä nykyajan yksinäisyyteen, kun ihmisten yhteisöllisyys ja yhteiset päämäärät ovat vähentyneet.

Ennen oppivelvollisuuden laajenemista vuonna 2020 peruskoulun päättäneistä nuorista melkein kaikki hakivat jatko-opintoihin. Ainoastaan 0,5 % jätti hakematta jatko-opintoihin ja lopulta 2,7 % ei jatkanut opiskelua. Kaikki hakijat eivät siis saaneet opiskelupaikkaa hakeutumisesta huolimatta. Toiselle asteelle hakeutuminen ei siis tilastojen valossa ole ollut haaste tai syy oppivelvollisuuden laajenemiselle. Suurempi haaste on ollut toisen asteen opintojen keskeyttäminen, joka on ollut ongelma varsinkin ammatillisella puolella. Lukuvuoden 2018–2019 keskeyttämisprosentti ammatillisella puolella oli 9,4. (Tilastokeskus 2021b.) Vuonna 2020 ammatillisen perustutkinnon opiskelun kes-

keytti jopa 13,3 % opiskelijoista (Tilastokeskus 2022a). Syy tähän keskeyttämisprosentin nousuun saattaa johtua samana vuonna alkaneesta maailmanlaajuisesta koronapandemiasta ja siihen liittyvästä etäopiskelun huomattavasta kasvusta. Lukiokoulutuksen keskeyttämisprosentit ovat tilastojen valossa huomattavasti pienemmät, noin kolmen prosentin luokkaa viime vuosien aikana (Tilastokeskus 2021b; 2022a).

3.3 Syrjäytymisen riskitekijät koulunkäynnin haasteina

Oppimisvaikeuksilla on todettu olevan vaikutuksia oppijan kokemuksiin siitä, mihin hän arvioi pystyvänsä ja kykenevänsä (minäpystyvyyys). Myöhemmässä vaiheessa elämää oppimisvaikeuksilla voi olla vaikutusta asioiden omaksumiseen ja tiedonhankintaan ja täten hankaloittavan esimerkiksi ammattiin opiskelusta. Oppimisvaikeudet vaikuttavat myös oppijan asenteisiin oppimista kohtaan ja haluun tehdä töitä sekä ponnistella oppimisen eteen. Mitä paremmin oppija ajattelee suoriutuvansa tehtävästä, sitä suuremmat tavoitteet hän itselleen asettaa ja ponnistelee sinnikkäästi onnistuakseen. Oppimisvaikeuksia omaavan oppijan heikko käsitys omasta minäpystyvyydestä puolestaan saa hänet ponnistelemaan ja harjoittelemaan vähemmän, joka johtaa useammin epäonnistumisiin. Yllättävää on, että nämä minäpystyvyyden käsitykset ovat vähintään yhtä tärkeitä oppimisen kannalta, kuin oppijan todelliset taidot tai esimerkiksi lisäopetus pienryhmässä. Yksi ohjaajan tai opettajan tärkeimmistä tehtävistä näyttääkin olevan uskon valaminen nuoreen sekä vaikuttaminen hänen asenteisiinsa ja uskomuksiinsa oppimisesta. (Viholainen ym. 2013, 88–91.)

Oppimisvaikeuksia omaavat oppilaat saavat usein vähemmän kannustusta ja tehtävissä onnistumisen kokemuksia kuin hyvin koulussa pärjäävät oppilaat. He saattavat myös saada kielteistä palautetta luokassaan epäsuorasti, jos eivät suoriudu tehtävistään muiden tavoin. Koska heillä voi olla heikot käsitykset omien taitojensa kehittymisestä tai sinnikkyuden merkityksestä omaan oppimiseen, pelkällä yleisellä kehumisella tai kannustuksella ei välttämättä ole suurta merkitystä oppilaan ajatuksiin itsestä. Oppimisvaikeuksia omaavan oppilaan olisi hyvä saada kannustusta ja myönteistä palautetta hyvin konkreettisesti, kertomalla hänelle selkeästi missä asioissa ahkeran ponnistelun seuraukset näkyvät. (Viholainen ym. 2013, 91–94.)

Oppimisvaikeuksilla on todettu olevan jonkinlainen yhteys myös nuorten riskikäyttäytymiseen, kuten päihteiden käyttöön. Eräs selitys voi löytyä siitä, että nuori hakee hyväksyntää käytöksellään. Hän on voinut kokea huonommuuden tunnetta jo ensimmäiseltä luokalta lähtien, jos ei ole pärjännyt muiden mukana esimerkiksi lukemaan oppimisessa. Lukemisvaikeuksia omaavilla lapsilla on tutkimuksessa todettu olevan huonommat sosiaaliset taidot jo päiväkotikäisinä kuin normaalisti lukevilla lapsilla. Lisäksi heidän tarkkaavaisuutensa on ollut heikompaa. Myös psyykinen oireilu näyttäytyy näillä nuorilla suurempana kuin muilla ikätovereillaan, mutta syy-seuraussuhde ei ole yksiselitteinen. Oireilu ei aina ole niin merkittävää, että se diagnosoitaisiin esimerkiksi masennukseksi. Taustalla saattavat vaikuttaa monet syyt, kuten geneettiset, hermostolliset tai jotkin muut yhteiset tekijät. Useassa tutkimuksessa on havaittu, että lukemisvaikeudet, käytös- ja tarkkaavaisuushäiriöt esiintyvät usein rinnakkain. Koulusta jo vähintään kertaalleen eronneeksi katsotulla nuorella, jolla on lisäksi oppimisvaikeuksia, ei riitä pelkkä uuden opiskelupaikan tarjoaminen. Hän tarvitsee vahvempaa tukea ja yksilöllistä kohtaamista. Mitkä ovat juuri hänen vahvuutensa ja haasteensa? Tähän tietoon peilaten nuorelle on järjestettävä hänen tarvitsemansa pitkäjänteinen tuki. (Ahonen ym. 2013, 105–110.)

Motivaatio oppimiseen sekä oppijan taidot vaikuttavat toisiinsa. Motivaatiota lisää oppimistilanteiden sopivat haasteet oppijalle, hänelle turvallinen ympäristö sekä onnistumisen kokemukset. Oppimismotivaatiota laskee puolestaan liian suuret haasteet sekä heikko sosiaalinen tuki. Oppimisvaikeuksia omaavalla oppijalla on vaarana, että oppimistilanteet saattavat muodostua heille merkityksettömiksi, jolloin heillä ei enää löydy oppimistilanteeseen sisäistä motivaatiota ja he alkavat vältellä tehtävien tekoa. Heille saattaa myös muodostua kielteinen kuva itsestään oppijana. Huojentava tieto on kuitenkin se, että tämä käsitys saattaa ajan myötä ja otollisimmissa olosuhteissa muuttua parempaan suuntaan. Monet oppimisvaikeuksia omaavat lapset selviytyvät koulusta kuitenkin hyvin. (Ahonen ym. 2013, 104–105.)

Yksinäisyys on suuri haaste nyky-yhteiskunnassa (Haasio 2018, 57). Yksinäisyys voi olla määrällistä tai laadullista. Yksinäisellä ihmisellä ei ole ympärillään henkilöitä, jotka tuntuisivat ymmärtävän häntä ja joille tekisi mieli puhua

omista asioistaan. Yksinäisyyden tunne on subjektiivinen kokemus, joka näytetään aina epämiellyttävänä ja ahdistavana. Yksinäisyyden kokemus on psyykkistä, mutta sen on todettu lisäävän fyysisiä sairauksia, kuten masennusta ja ahdistusta. Yksinäiset kokevat itsensä usein ulkopuolisiksi ja tarpeettomiksi. (Junttila 2015, 13–20.) Yksinäisyys saattaa altistaa myös verkossa tapahtuvalle kiusaamiselle ja seksuaaliselle hyväksikäytölle (Fors 2011, 165.) Koululaisista jopa viidesosa tuntee itsensä välillä yksinäiseksi (Junttila 2015, 29). Tuoreen kouluterveyskyselyn mukaan suurin ryhmä yksinäisyyttä kokevista toisen asteen ikäisistä nuorista koko maan tilastoissa on ammattikoulua käyvät tytöt. Heistä jopa neljäsosa tuntee itsensä yksinäiseksi. Lukiota käyvistä tytöistä itsensä yksinäiseksi tuntee noin viidesosa. Toisen asteen ikäisistä pojista tuntee itsensä yksinäiseksi noin kymmenesosa, eikä lukiota tai ammattikoulua käyvien poikien välillä ole juurikaan eroa. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2023a.)

Yksinäisyyden kehästä ei ole helppoa päästä eroon, sillä sosiaaliset taidot kehittyvät vain vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Yksinäisyys ruokkii myös huonoa itsetuntoa. Suurella osalla yläkoulun kahdeksannella luokalla itsensä yksinäiseksi tuntevalla pojalla ei ole aikuisenakaan ystäviä. Aikuisten olisi siis tärkeää huomata lasten ja nuorten avuntarve ajoissa. Yksinäisyyttä voi vähentää mm. opettamalla lapsille ja nuorille sosiaalisia taitoja, lisäämällä heidän sosiaalisia verkostojaan sekä vaikuttamalla yksinäisyyttä kokevien yksilöiden haitallisiin ajatusmalleihin. Konkreettista apua ja tukea tilanteeseen voi saada kouluympäristössä esimerkiksi kouluterveydenhuollosta sekä kehittämällä paikallisia, yhteisöllisyyttä lisääviä interventioita. Myös eri viranomaisilla ja kolmannen sektorin toimijoilla on menetelmiä, joita voi hyödyntää yksinäisyyden ennaltaehkäisemisessä sekä torjumisessa. (Junttila 2015, 74–79; 149–153.)

Osa syrjäytyneistä nuorista on sosiaalisesti vetäytyneitä. Ilmiölle on olemassa japaninkielinen termi, hikikomori, joka on osittain rantautunut myös Suomeen. Syrjään vetäytyneet nuoret ovat eristäytyneet kotiinsa. Koti edustaa heille turvaa ja he viettävät aikaansa virtuaalimaailmassa. Osa sosiaalisesti vetäytyneistä nuorista pystyy hoitamaan pakollisia asioita kodin ulkopuolella, kuten kaupassa käynnin (mieluiten hiljaiseen aikaan), mutta osa on täysin lukittautuneena kotiinsa, eikä heitä kiinnosta opiskella tai käydä töissä. Syrjään vetäyty-

misen syinä voi olla ulkopuolisuuden ja erilaisuuden kokemus, kiusatuksi tuleminen, sosiaalinen ahdistuneisuus, sosiaalisten taitojen puute ja jopa ujous. Syrjään vetäytymistä ei selitä suoraan mielenterveyteen liittyvät haasteet tai muut diagnoosit, vaikka monella hikikomorilla onkin diagnoosina esimerkiksi masennus, ADHD tai autismin kirjoa. Ilmiöön on syytä suhtautua vakavasti heti ensioireiden ilmaantuessa, jos nuori alkaa välttelemään sosiaalisia tilanteita eikä halua tavata toisia ihmisiä. Aikuiset voivat ennaltaehkäistä nuorten syrjään vetäytymistä edistämällä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa lasten kaveri- ja sosiaalisia taitoja, esimerkiksi kannustamalla heitä harrastuksen pariin sekä puuttamalla mahdolliseen koulukiusaamiseen heti sellaisen ilmetessä. Hikikomoreiden määrä on kasvussa Suomessa, mutta heidän tarkkaa lukumääräänsä ei tiedetä. (Haasio 2018, 9–22; 78; 100.)

Nepsy-piirteet näkyvät nuorissa eri lailla, eikä niitä ole helppo nähdä ulospäin. Jos nuorella on koulussa usein vaikeutta ryhtyä työhön, keskittyä, oppia, hahmottaa, säädellä tunteitaan, muistaa asioita tai toimia ohjeiden mukaan, voi olla kyse nepsy-nuoresta. Nepsy-nuorilla on usein aistiyliherkkyksiä, yli- tai aliaktiivisuutta sekä hankaluuksia ja kuormitusta sosiaalisissa tilanteissa. Nepsy-nuoren käytöshäiriötä selitetään joskus heikolla motivaatiolla tai haluttomuudella oppia, vaikka taustalla on synnynnäiset neuropsykiatriset syyt. Koulussa voi ilmetä runsaasti erilaisia haasteita, joiden vuoksi nepsy-nuorta olisi tuettava, autettava, motivoitava ja ohjattava selkeästi. Jos oireiden oikeita syitä ei havaita eikä hoideta, voi se vaikuttaa kielteisesti nuoren kehitykseen, koulunkäyntiin, oppimiseen, yhteiskuntaan kiinnittymiseen ja koko elämään. (Jussila & Majala 2023.)

Nepsy-piirteet eivät automaattisesti tarkoita huonoa koulumenestystä, eikä diagnoosi ole aina välttämätön. Jos kuitenkin ongelmat alkavat kasaantua, diagnoosin avulla voidaan auttaa nuorta saamaan tarvittavaa apua ja hoitoa. Jos nuorella on hoitava taho, kannattaa se ottaa mukaan moniammatilliseen yhteistyöhön koulun ja huoltajien kanssa, jotta nuorelle löytyy parhaat tukimuodot. Vaikka nepsy-piirteet ilmenevät jokaisella nuorella yksilöllisesti, he hyötyvät usein seuraavista asioista; pienemmistä opetusryhmistä, aistiärsykkeiden minimoimisesta, rutiineista, johdonmukaisesta toiminnasta, positiivisesta palautteesta, tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoittelusta, vertaistuesta, kuntoutuksesta sekä siitä, että omat vanhemmat suhtautuvat myönteisesti

kouluun ja moniammatilliseen yhteistyöhön. Nepsy-nuoret tarvitsevat koulussa myös onnistumisen kokemuksia vahvistaakseen itsetuntoaan, aivan kuten kaikki muutkin lapset ja nuoret. (Jussila & Majala 2023.)

Jos nuoren toimintakyky on olennaisesti heikentynyt esimerkiksi vaikeiden psyykkisten haasteiden tai päihdeongelman vuoksi, opintoihin ohjaus ei välttämättä sillä hetkellä ole realistista eikä järkevää. Tällöin nuorelle olisi parempi löytää tilanteeseen sopivaa apua. (Vauhkonen & Hoikkala 2020, 16.) Oppivelvollisuuslaissa tämä on otettu huomioon. Oppivelvollisuuskoordinaattori selvittää nuoren tuen tarvetta, ohjaa häntä tarvittavien palveluiden piiriin ja kertoo tarvittaessa perheelle mahdollisuudesta hakea oppivelvollisuuden keskeytystä. (Oppivelvollisuuslaki 7 §; 14 §.)

3.4 Syrjäytymisen yksilölliset ja yhteiskunnalliset seuraukset

Nuoruuden tärkeitä kehitystehtäviä ovat opiskelu ja ammatillisen identiteetin kehittyminen, sen jälkeen työelämään pääseminen. Koulutus korreloi vahvasti hyvinvointiin. Ainoastaan peruskoulupohjalla olevista nuorista aikuisista enemmän kuin 50 % on toimeentulotuen piirissä ja yli 30 % on ollut jonkinasteisia psykiatrisia haasteita. Myös rikosrekisterimerkintöjä on huomattavasti enemmän matalan koulutustason omaavilla korkeammin koulutettuihin verrattuna. (Ahonen ym. 2013, 97–98.) Vauhkonen ja Hoikkala (2020, 20) pohtivat yleisen huono-osaisuuden yhteyttä vain perusasteen koulutuksen suorittamiseen ja arvelevat, että tähän jatkuvasti pienenevään joukkoon saattaa kasaantua paljon haasteita, kuten oppimisvaikeudet sekä terveydelliset syyt.

Koulua käyvät ja/tai työtä tekevät nuoret ovat tutkimuksen mukaan myös terveempiä ja onnellisempia kuin ne, jotka ovat opiskelujen tai työelämän ulkopuolella. Toisin sanoen, NEET-nuorten elämänlaatu on monella tavalla heikompi verrattuna ensiksi mainittuun ryhmään. Suomessa on myös taloudellisesta näkökulmasta huoli nuorten syrjäytymisestä. Kun väestömme ikääntyy, lisää se samalla hyvinvointivaltion menoja esimerkiksi terveydenhoitokustannusten sekä eläkemenojen noustessa. Valtion verotulot eivät nykyisellään kestä suurta nuorten työttömien määrää, vaan kaikki kynnelle kykenevät nuoret tulisi saada töihin. (Vauhkonen & Hoikkala 2020, 7; 24.)

3.5 Aiemmat tutkimukset ja kehittämishankkeet

Suomessa ei ole pitkään aikaan korotettu oppivelvollisuusikää, näin ollen aiheeseen liittyvää tutkimusta ei juuri ole saatavilla. Maailmalta ei löydy paljoakaan tutkimusta oppivelvollisuuden nostosta 18-vuotiaaksi asti. Useimmissa maissa, missä oppivelvollisuus ulottuu 18-vuotiaaksi, muutos on Suomen tapaan tapahtunut lähiaikoina. Ne tutkimukset, jotka aiheesta löytyvät, antavat ristiriitaisia tuloksia oppivelvollisuusiän noston vaikutuksista. (Seuri ym. 2018, 3; 37.)

Tämän kehittämisprosessin aikana on syntynyt muutamia uusia opinnäytetöitä laajennettuun oppivelvollisuuteen liittyen (esim. Miettinen 2022; Ruohonen 2022; Kalliola 2023). Laajennettuun oppivelvollisuuteen liittyvästä *asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastuusta* on edelleenkin tehty hyvin vähän tutkimusta ja kehitystä. Aihe on ajankohtainen ja tärkeä, mikä on hyvän opinnäytetyön lähtökohta (Brola 2022).

Silmäri (2022) on luonut opinnäytetyössään Kuopion kaupungin oppivelvollisuusohjaajan tehtävänkuvan. Hän toteaa, että tulokset ja tuotos ovat hyödynnettävissä oppivelvollisuuskoordinaattorin työn näkyväksi tekemisessä. Oppivelvollisuuden laajentumisen myötä on tullut uusia termejä ja tehtäviä eri tahoille. Näiden jalkauttaminen ja kehittäminen vie aikaa. Laajentuneeseen oppivelvollisuuteen liittyvien verkostojen olisi hyvä tietää ja tuntea toistensa työkenttä, jotta yhteistyö olisi sujuvaa. Opinnäytetyö avaa oppivelvollisuuskoordinaattorin keskeiset työtehtävät ja antaa työlle raamit. Silmäri toivoo hänen opinnäytteensä olevan kimmoke oppivelvollisuusohjaajien oman tehtävänkuvansa sekä koko työkentän edelleen kehittämiseksi. (Silmäri 2022, 43–44; 61–62.)

Katajamäki (2023, 62–63) kertoo, minkälaista ohjausta oppivelvolliset nuoret, joiden koulunkäynnissä on ollut haasteita tai ne ovat kokonaan keskeytyneet, tarvitsevat: Nämä oppivelvolliset kokevat tarvitsevansa ”ohjausta ja neuvontaa, kokonaisvaltaista kohtaamista sekä toimijuuden tukemista”. Heitä ohjaavat asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastaavat puolestaan kokevat ohjauksen tarpeiksi ”yksilöllisyyttä kohtaamisessa, tarpeenmukaisuutta ohjausprosessissa, nuoren äänen kuulemistä, kokonaiskuvan selvittämistä, tavoitteellista

työskentelyä sekä rinnalla kulkemista”. Sekä oppivelvollisten että asuinkunnan ohjaajien mielestä tärkeää on pohtia aitoja juurisyitä koulunkäynnin keskeytmiselle, eikä suin päin ohjata nuorta takaisin koulun penkille. (Katajamäki 2023, 62–63.)

4 KEHITTÄMISPROSESSIN TOTEUTUS

4.1 Kehittämisen tavoite

Oppinäytetyöni on tutkimuksellinen kehittämistyö, jonka tavoitteena on kehittää oppivelvollisuuskoordinaattorin työtä valtakunnallisesti. Työtehtävä on edelleen uudehko ja kehittämiselle on tarve. Asuinkunnille on annettu hyvin vapaat kädet tehtävän hoitoon ja kunnissa on oppivelvollisille hyvin erilaisia palveluita sekä oppilaitoksia. Kukaan ei ole saanut työhön varsinaista koulutusta eikä kaikkia tarvittavia välineitä, kuten yhteistä kirjaamisjärjestelmää. Työtä tehdään eri koulutustaustoilla ja eri osaamisilla. Oppivelvollisuuskoordinaattorin työ, vastuut ja velvollisuudet saattavat näyttäytyä epäselvältä eri verkostoissa, eivätkä ne välttämättä ole kovin selkeitä kaikille oppivelvollisuuskoordinaattoreillekaan. Kaikissa pienissä kunnissa ei välttämättä vielä ole käytännön kokemusta laajennettuun oppivelvollisuuteen liittyvistä hallinnollisista päätöksistä, kuten oppilaitokseen osoittamisesta.

Kehittämisen tarve on lähtöisin vuonna 2021 voimaan astuneen oppivelvollisuuden laajenemisen vuoksi asuinkunnille asetetusta uudesta ohjaus- ja valvontavastuusta. Kunnat saivat vastuulleen täysin uuden tehtävänkuvan, jonka toteuttamista käytännössä ei opetushallinnon puolelta kuitenkaan tarkemmin määritelty, edes yhtenäistä ammattinimikettä tai tutkintovaatimusta ei asetettu (Sirviö 2021, 13–15). Laki määrittelee vain, että asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastuuta hoitavan tahon on ohjattava oppivelvollista sopivan koulutuksen sekä tarvittaessa muun tuen piiriin kahdessa kuukaudessa ja valvottava tämän oppivelvollisuuden suorittamista. Tarvittaessa asuinkunnan on osoitettava oppivelvolliselle opiskelupaikka tai myönnettävä oppivelvollisuuden keskeytys, jos siihen on pätevä syy. Oppivelvollisen lisäksi myös huoltajan kanssa on tehtävä yhteistyötä tilanteen selvittämisessä. (Oppivelvollisuuslaki 14.–15. §.)

Ainakin kaikki Suomen suurimmat kunnat ovat palkanneet uuden henkilön tai henkilöitä hoitamaan ainoastaan tätä työtä. Monessa pienemmässä kunnassa asuinkunnan ohjausta ja valvontaa tehdään osana jotain muuta työtä, esimerkiksi opinto-ohjauksen tai jopa rehtorin työn ohessa, mutta myös osa pienempiä ja keskisuuria kuntia on panostanut hienosti ja antanut kokoaikaisen resurssin tähän työhön. (Sirkiä 2021). Käytännön työelämässä uuden työn vaativuus on huomattu ja tarvetta yhtenäisille toimintatavoille, kokemusten jakamiselle ja perehdytykselle löytyy. Asuinkunnan vastuulle ohjautuvien nuorten elämäntilanteet ovat usein monimutkaisia ja tilanteita ratkomaan tarvitaan laajaa moniammatillista osaamista. Tämän tarpeen perusteella on asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastuuta hoitavien työntekijöiden keskuudessa syntynyt työntekijöiden itsensä vetämä Valpas-verkosto, johon on tällä hetkellä löytänyt jo yli 140 oppivelvollisuuskoordinaattoria ympäri Suomen. (Valpas-verkosto 2023).

Valpas-verkoston Teams-alustalla ja vapaamuotoisilla aamukahveilla oppivelvollisuuskoordinaattorit kysyvät ja saavat vertaistukea viikoittain (Valpas-verkosto 2023). Kysymyksiä ja vastauksia löytyy jo runsaasti (Valpas-verkosto 2023), mutta paljon työtehtävän kannalta olennaista tietoa on myös kertynyt oppivelvollisuuskoordinaattoreiden hiljaiseksi tiedoksi. Hiljaista tietoa on esimerkiksi kunnissa luodut työn prosessimallit sekä hyvät käytänteet. Tätä tietoa olisi tärkeä kirjoittaa auki tulevien oppivelvollisuuskoordinaattoreiden käyttöön sekä heille, jotka eivät ehdi osallistua aktiivisesti Valpas-verkoston toimintaan.

4.2 Kehittämisen toimenpide

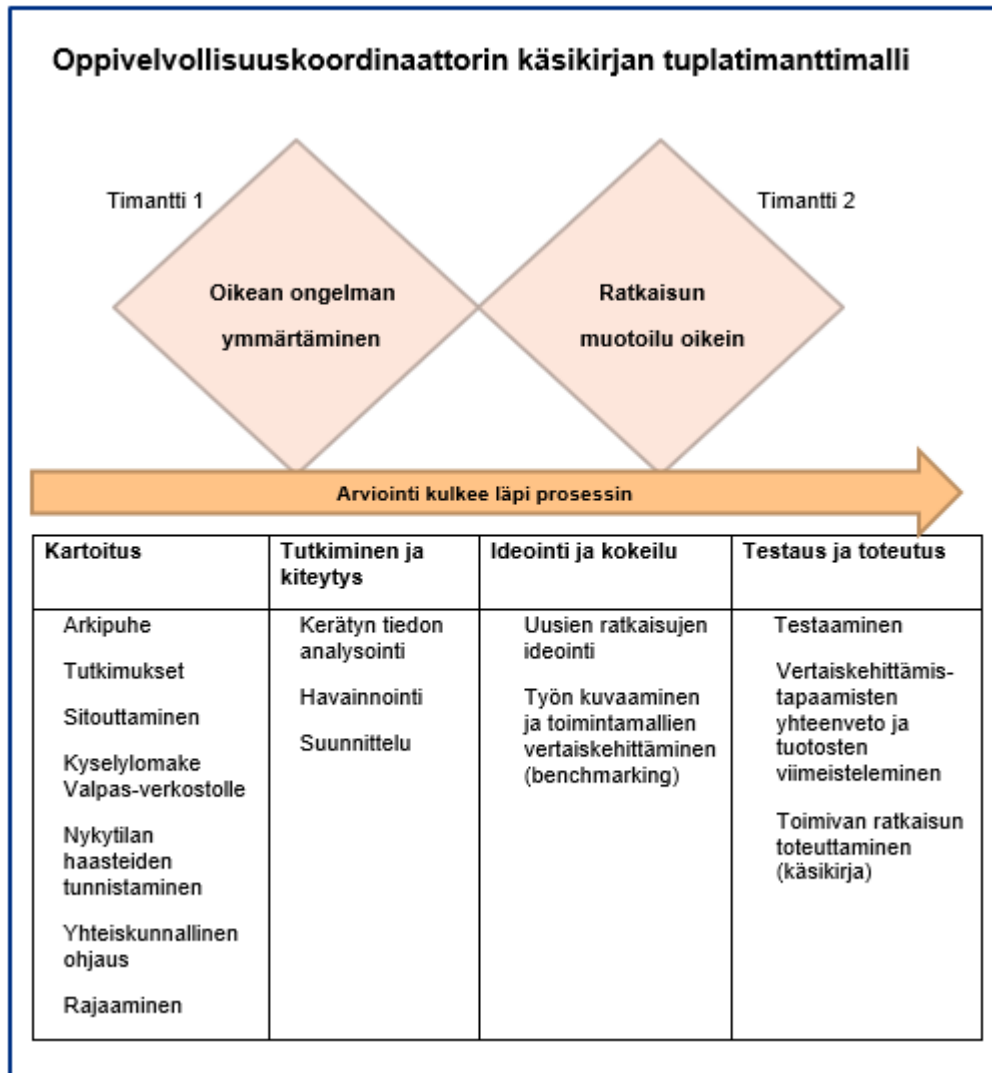
Opinnäytetyön toimenpiteenä syntyy Oppivelvollisuuskoordinaattorin käsikirja, jota oppivelvollisuuskoordinaattorit voivat hyödyntää työssään kaikkialla Suomessa. Toivon käsikirjan hyödyttävän varsinkin perehtymisvaiheessa olevia oppivelvollisuuskoordinaattoreita, jotta heidän osaamisensa vahvistuu ja asuinkunnissa luotuja hyviä käytänteitä saadaan jaettua. Koostan käsikirjan enimmäkseen sellaisilla aiheilla ja materiaaleilla, jotka täydentävät, soveltavat tai tiivistävät käytäntöön olemassa olevaa tietoa, ja joita ei ole suoraan saatavilla muualta asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastuutehtäviin.

Käsikirja sisältää perehdytysmateriaalia esimerkiksi uusia oppivelvollisuuskoordinaattoreita silmällä pitäen. Lisäksi tavoitteena on benchmarkingin avulla hioa kunnissa syntyneitä hyviä toimintamalleja ja mallintaa prosesseja, joista olisi hyötyä myös nykyisille oppivelvollisuusohjaajille. Lisään valmiin käsikirjan Valpas-verkoston Teams-alustalle, jossa se on kaikkien Teamsissa olevien oppivelvollisuuskoordinaattorien käytettävissä. Omasta työtaustastani johtuen rajaan opinnäytteeni koskemaan ja hyödyttämään ensisijaisesti nuorisotyön sateenvarjon alla olevia oppivelvollisuusohjaajia. Uskon kuitenkin, että myös koulupuolella työskentelevät, ainakin uudet oppivelvollisuuskoordinaattorit saavat tukea työhönsä opinnäytteeni valmistuttua. Kaikki oppivelvollisuuskoordinaattorit työtehtävästä riippumatta ovat tervetulleita osallistumaan opinnäytetyöni eri vaiheisiin.

4.3 Kehittämismenetelmät ja niiden soveltaminen

4.3.1 Palvelumuotoilun tuplatimanttimalli

Käytän opinnäytetyössäni palvelumuotoilun tuplatimanttimallia prosessimallina rytmittämään työtä. Olen muokannut tuplatimantin vaiheet omaan opinnäytetyöhöni sopivaksi (kuva 1). Tuplatimanttimallissa on keskeistä ymmärtää oikea ongelma (ensimmäinen timantti), ennen kuin ratkaisua lähdetään muotoilemaan (toinen timantti). Tavoitteenani on, että kehittämisprosessi perustuu oikeaan tarpeeseen. Tuplatimanttimallin avulla varmistan, että prosessi etenee loogisesti, huomioin olennaiset kehittämisen vaiheet sekä muistan arvioida opinnäytetyöni etenemistä sen jokaisessa vaiheessa. (Innanen 2018.)

Kuva 1. Oppivelvollisuuskoordinaattorin käsikirjan tuplatimanttimalli (Lähde: Innanen 2018)

Tarkemmin eriteltynä prosessi voidaan jakaa neljään eri vaiheeseen. Ensimmäiseksi lähdetään liikkeelle kartoitus- ja kuvausvaiheesta. Vaiheessa on keskeistä kartoittaa palvelun tai tuotteen kehitystarve sekä kuvata nykytilaa. Tavoitteena on tunnistaa mahdolliset nykytilanteen haasteet, kuten myös mahdollisuudet. Tässä vaiheessa on keskeistä mm. kerätä tietoa eri menetelmin, luoda yhteinen ymmärrys kehittämisen tavoitteista sekä sitouttaa eri osapuolet prosessin kehittämiseen. Tiedonkeruumenetelminä tässä vaiheessa voi käyttää esimerkiksi kyselytutkimusta, haastattelua ja palvelupolon kuvaamista. (Innanen 2018.)

Tämän jälkeen lähdetään tutkimaan ja kiteyttämään itse ongelmaa, eli päästään prosessin toiseen vaiheeseen. Tässä vaiheessa päämääränä on rakentaa koko prosessin suunnittelun vahva perusta. Keinoina voi käyttää esimer-

kiksi havainnointia, luovia menetelmiä sekä asiakastyöpajoja. Näiden menetelmien avulla saadaan laajennettua näkemystä ratkaistavasta haasteesta sekä siihen liittyvistä asioista sekä ymmärtää entistä paremmin asiakkaan tarpeita. (Innanen 2018.)

Prosessin kolmas vaihe on ideointi- ja kokeiluvaihe. Siinä on päämääränä palvelumuotoilun keinoin testaila laajasti erilaisia ideoita, joita aletaan kokeilemaan käytännössä. Ideoinnin ja testailun kautta löydetään kullekin palvelulle sopivimmat ja parhaiten resurssit hyödyntävät ratkaisut. Näiden testailujen kautta saatetaan myös saada lisää asiakasymmärrystä tässä vaiheessa, kun asiakkaat pääsevät kokeilemaan luotuja palvelukonsepteja ja heidän kokemuksistaan saadaan lisää tietoa. Ideointi- ja kokeiluvaiheen menetelmiä ovat mm. yhteiskehittämistyöpajat, kuvakäsikirjoitus, nopeat kokeilut, prototypointi ja muotoilusprintit. (Innanen 2018.)

Neljäs ja samalla viimeinen vaihe kantaa nimeä testaa ja toteuta. Vaiheessa on keskeistä viimeistellä edellisessä vaiheessa syntyneet uudet ratkaisut, toteuttaa ne ja viedä tarvittaessa markkinoille. Tähän vaiheeseen voi kuulua myös pilotointi oikeassa palveluympäristössä. Nyt myös alussa luodut mittarit tarkistetaan ja varmistetaan, että esimerkiksi uusi luotu palvelukonsepti täyttää sille alussa asetetut tavoitteet ja höydyt. Tässä vaiheessa voi hyödyntää menetelminä esimerkiksi käytettävyydestausta, tuotteistamista, palvelukäsikirjaa sekä palvelun laadun ja arvioinnin mittaamista. (Innanen 2018.)

Tuplatimanttimalli ei itsessään ole tiedonkeruumenetelmä. Ensimmäiseen timanttiin, eli ongelman ymmärtämisen vaiheeseen kuitenkin kuuluu olennaisesti tiedon kerääminen. Tietoa voi kerätä arkipuheesta, valmiista tutkimuksista tai muilla tiedonkeruumenetelmillä, esimerkiksi kyselytutkimuksen avulla. Saatu tieto analysoidaan sekä kiteytetään, jotta saadaan se ohjaamaan suunnittelua. (Tanskanen 2022.) Minä hyödynnän tiedonkeruumenetelmänä arkipuheesta kumpuavaa tietoa sekä kyselytutkimusta.

Valitsin tuplatimanttimallin prosessimalliksi, koska kehittämisen eri vaiheet mallissa ovat selkeät. Käytännössä voi olla, että työstän tuplatimantin osia loimittain. Tuplatimanttimallia hyödyntämällä pyritään ymmärtämään oikea on-

gelma. Työelämässä erilaisiin kehittämishankkeisiin lähdetään usein kovin innostuneena. Kehittämisen suunnitteluun tai toteutukseen ei aina ole varattu riittävästi aikaa, jolloin lopputulos ei välttämättä ole paras mahdollinen. Eräs haasteeni alussa olevan opinnäytetyön prosessin osalta on se, etten oikein tiedä tarkasti mitä ongelmaa lähden ratkomaan. Minulla itselläni on aika selkeä visio opinnäytteeni tavoitteesta, joka on kehittää oppivelvollisuuskoordinaattorien työtä. Tarkemmat keinot tavoitteen saavuttamiseksi ja tuotoksen alustava suunnittelu vaativat kuitenkin lisää aikaa ja tietopohjaa, jotta tulen tehneeksi opinnäytteen, joka oikeasti täyttää asetetun tavoitteen.

4.3.2 Benchmarking eli vertaiskehittäminen

Benchmarking on kehittämismenetelmä, jota voi hyödyntää toiminnan arvioinnissa, vertailussa, tiedon keruussa sekä oppimisen välineenä. Benchmarkingin avulla opitaan toisilta hyviä käytäntöjä vuorovaikutteisesti. Se sopii hyvin tiimeille, verkostoille sekä yksilötason oppimiseen ja kehittämiseen.

Benchmarkingin tavoitteena on saada parannettua tai kehitettyä omaa toimintaa tai palvelua. Tavoitteena on myös, että näitä parannuksia voidaan arvioida tai mitata. Seppänen-Järvelä (2005) kuvailee benchmarkingia seuraavasti APQC määritelmään pohjautuen: ”Benchmarking tarkoittaa sitä, että on oltava riittävän nöyrä myöntääkseen, että joku toinen on parempi ja riittävän viisas oppiakseen, kuinka voi itse tulla yhtä hyväksi, ellei jopa paremmaksi”. (Seppänen-Järvelä 2005.)

Seppänen-Järvelä (2005, 57–59) kuvailee benchmarkingin vahvuuksiksi menetelmän edellytyksiä luoda osallistumista, oivaltavaa oppimista, kunnianhimoista tavoitteenasettelua sekä keinoja, miten tavoitteet saavutetaan. Hän jatkaa, että menetelmä on tehokas henkilöstön kehittämisen keino ja että menetelmän avulla voi olla helpompi kehittää toimintoja, kuin etsiä niihin itse vastauksia. Hänen mielestään tämän kehittämismenetelmän valinneet johtajat ovat kypsiä johtajia, sillä he tietävät, että on olemassa itseään parempia johtajia, joilta voi oppia uusia asioita. Menetelmää voi käyttää sekä kevyempiin kehittämishankkeisiin että suuriin ja radikaaleihin oivalluksiin.

Benchmarking voidaan jakaa viiteen eri vaiheeseen:

1. kuvaa nykytila

2. tunnista esikuvat ja vaihda kokemuksia
3. analysoi erot
4. aseta uusi tavoite
5. sovelta, arvioi ja kehitä.

Näissä kohdissa tulee kiinnittää huomiota tehokkaaseen ajankäyttöön, oikeiden henkilöiden mukanaoloon sekä sitoutumiseen, suunniteltuihin ja systemaattisiin toimintatapoihin sekä aitoon nöyrään asenteeseen. Kaikista tärkein onnistumisen edellytys on kuitenkin se, että kehittämisen tavoite liittyy organisaation menestymiseen ja sen strategian toteuttamiseen. (Seppänen-Järvelä 2005, 60.)

Menetelmään liittyy myös termi ryhmä-benchmarking, joka tarkoittaa vuorovaihteista oppimista vertailemalla omia käytäntöjä muiden organisaatioiden kanssa. Mukana olevien organisaatioiden määrä voi vaihdella muutamasta jopa kymmeneen. Ryhmä-benchmarkingissa organisaatiot vertailevat omia toimintatapojaan toisiinsa luottamuksellisesti ja jakavat kokemuksiaan. Näiden ryhmätapaamisten tavoitteena on parantaa jokaisen organisaation toimintaa tai palveluita ja jokainen osallistuja on sekä kehittämisen saavana että antavana osapuolena. Viralliseen ryhmä-benchmarking-prosessiin liittyy infotilaisuus, starttikokous, sisäiset kokemustenvaihtokokoukset sekä vertailukumppani- tai esikuvavierailut. Lisäksi menetelmän käyttöön on luotu benchmarkingin eettiset periaatteet sekä pelisäännöt, joita tulee noudattaa onnistuneen kehitystyön läpiviemiseksi. (Seppänen-Järvelä 2005, 61–64.)

Benchmarking on erinomainen kehittämistä tukeva tiedonhankinnan väline (Seppänen-Järvelä 2005, 56). Vertaiskehittämisen avulla aion mallintaa ja hioa yhdessä muiden asuinkuntien oppivelvollisuuskoordinaattorien kanssa työhömme liittyviä prosesseja sekä jakaa ja kehittää kunnissa syntyneitä hyviä käytänteitä, jotka liitän lopuksi opinnäytteeni toimenpiteeseen eli Oppivelvollisuuskoordinaattorin käsikirjaan muidenkin hyödynnettäväksi.

5 KEHITTÄMISPROSESSIN ETENEMINEN

5.1 Tiivistys kehittämisprojektin etenemisestä

Käytin opinnäytetyön prosessimallina palvelumuotoilun tuplatimanttimailla rytmittämään prosessia sekä muistamaan arvioinnin jokaisessa vaiheessa. Prosessi lähti liikkeelle oikean ongelman ymmärtämisestä. Tähän vaiheeseen kuului olemassa olevan tiedon kartoituksen lisäksi opinnäytetyön suunnittelun esittely sekä kysely Valpas-verkostolle. Tämän jälkeen perehdyin tarkemmin saatuun tietoon laatimalla muun muassa kolme taulukkoa helpottamaan vastausten analysointia sekä seuraavan vaiheen suunnittelun tueksi. Parhaiden mahdollisten ratkaisujen ideoimiseksi järjestin aluksi neljä ryhmä-benchmarking-tapaamista oppivelvollisuuskoordinaattoreille. Tapaamisten aiheet valikoituivat kyselyn perusteella. Benchmarking-tapaamisten pohjalta laadin neljä visuaalista mallinnusta työn keskeisistä osa-alueista. Niitä hiottiin vielä yhdessä oppivelvollisuuskoordinaattorien kanssa, ennen kuin ne pääsivät osaksi Oppivelvollisuuskoordinaattorin käsikirjaa. Oppivelvollisuuskoordinaattorin käsikirja syntyi opinnäytetyöni tuotoksena. Tämän luvun otsikot on nimetty oppivelvollisuuskoordinaattorin tuplatimanttimaillin (kuva 1, sivu 27) mukaan.

5.2 Oikean ongelman ymmärtäminen

5.2.1 Alkukartoitus

Minulla oli aika selkeä visio kehittämisen tarpeesta jo etukäteen työssä saamieni kokemusten vuoksi. Koska opinnäytetyöni tavoitteena on kehittää oppivelvollisuuskoordinaattorien työtä valtakunnallisesti, halusin kartoittaa tarvetta laajemmin, jotta opinnäytetyöni täyttäisi sille asetetun tavoitteen. Esittelin opinnäytetyöni alustavaa suunnitelmaa ja tavoitetta Valpas-verkoston Teams-tapaamisessa joulukuussa 2022. Pyysin samalla palautetta suunnitelmasta ja tarkemmasta tarpeesta. Tapaamiseen osallistui monta kymmentä oppivelvollisuuskoordinaattoria ja he antoivat hyvää palautetta suunnitelmasta: valtakunnallisten kollegoideni mielestä opinnäytetyöni suunnitelma oli todella käytännönläheinen ja tarpeellinen.

Esityksen jälkeen lähetin kyselyn (liite 1) saatekirjeineen (liite 2) Valpas-verkoston vetäjältä löytyvälle sähköpostijakelulistalle. Lisäksi tein siitä noston verkoston Teams-alustalle. Kartoitin kyselyn avulla muun muassa valtakunnallisten kollegoideni näkemyksiä siitä, mitä Oppivelvollisuuskoordinaattorin käsikirjan tulisi sisältää, jotta se tukisi heidän työtään. Kysyin myös mitä hyviä käytänteitä kunnissa on luotu laajennettuun oppivelvollisuuteen liittyen. Toteutin kyselyn anonymisti. Taustatiedoista kysyin vastaajien työnimikettä, koulutusta, suurpiirteisesti sen kunnan asukaslukua, jossa vastaaja on töissä sekä kuinka kauan vastaaja on toiminut asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastuu tehtävässä. Saatekirjeessä kerroin lyhyesti opinnäytetyöstäni ja kyselyn tarkoituksesta sekä kerroin miten tulen hyödyntämään kyselystä saatavaa tietoa. Toteutin kyselyn Webropol-järjestelmällä.

Sähköpostikysely meni perille vajaalle sadalle vastaanottajalle. Kyselyyn vastasi yhteensä 18 henkilöä, joka oli noin 20 % kyselyn saajista. Vaikka kyselyn vastaajajoukko on pieni, olen lopulliseen vastaajamäärän tyytyväinen. Tässä kyselyssä laatu oli määrää tärkeämpää ja kysely täytti sille asettamani odotukset. Kyselyssä tärkeimmät kohdat olivat avoimia vastauksia ja niihin vastasi 16 henkilöä, joista suurin osa oli miettinyt vastaustaan kattavasti. Koostin kyselyn avoimista vastauksista kolme taulukkoa, jotta tuplatimantin seuraavat vaiheet selkiytyvät.

5.2.2 Tutkiminen ja kiteytys

Tarkastelin aluksi oppivelvollisuuskoordinaattoreiden näkemyksiä sen suhteen, mikä heidän mielestään pitäisi olla käsikirjan perehdytyksen ja asuinkunnissa luotujen hyvien käytänteiden suhde, jotta käsikirja olisi heille hyödyllinen. Suurin osa (noin 90 %) kyselyn vastaajista piti käsikirjan sisältöä hyödyllisimpänä, jos se sisältäisi sekä perehdytysmateriaalia että hyviä käytänteitä. Vain kaksi vastaajaa (noin 10 %) piti hyvien käytänteiden osiota tärkeämpänä. Muihin vastausvaihtoehtoihin eli käsikirjan pitäisi sisältää enemmän perehdytysmateriaalia tai jotain muuta, ei tullut ainuttakaan vastausta

Toinen kysymykseni koski, mitä käsikirjan perehdytysosion tulisi sisältää (taulukko 1), jotta se tukisi oppivelvollisuuskoordinaattoreiden työtä.

Taulukko 1. Käsikirjan perehdytysosio

Käsikirja tukisi työtäni, jos perehdytysosio sisältäisi seuraavia asioita: kooste avoimista vastauksista	
Asuinkunnan lakisääteiset oikeudet ja tehtävät, tärkeimmät poiminnat ja tiivistelmä laista, esimerkkejä. Päätökset ja hakemukset: kuuleminen, osoitus, keskeytys.	15*
Työn sisällön kuvaus, työn rajaaminen, kuntavalvojan rooli, vastuunjako eri tilanteissa. Sijaisjärjestelyt (lomat, työajat, työehtosopimukset)	6*
Toimintaprosessit, palvelupolut, toimintamallit, aikajana	4*
Lomakepohjat (yhdenmukaiset)	3
Verkostot, tärkeimpien verkostojen prosessikuvaukset	3*
Valpas-järjestelmän toiminnallisuudet, perehdytys, rouhinta	2
Aukikirjoitettu kaikki lakipyhäkät, jotka säätelee toimintaamme kunnissa sekä oppilaitoksissa (hallinto- ja oppivelvollisuuslaki sekä laki ammatillisesta ja lukiokoulutuksesta)	2
Kirjaukseen liittyvät, mitä kirjataan ja minne	2
Käsitteiden määrittely (esim. opetuksen järjestämiseen ja tukeen liittyvät)	2
Perustelut minkä takia ohjaus ja ennakointi on tärkeää	1
Linkkejä hyödyllisille sivustoille	1
Case-esimerkit	1
Kuvaus Valpasverkoston toiminnasta ja miten pääsee osaksi verkostoa	1
Lain tavoitteet ja havaittu vaikutus, tilastotietoa oppivelvollisten sijoittumisesta koulutukseen	1
Hyvät käytänteet	1
Kaikki mahdollinen	1
	*benchmarking aihe

Helpottaakseni avointen vastausten analysointia loin Excel-taulukon, jonne ryhmittelin samankaltaisia vastauksia samaan soluun. Lajittelin vielä taulukon vastausten määrän mukaan. Johtuen uudehkosta työnkuvasta, oppivelvollisuuskoordinaattoreiden käyttämät termit asioista eivät olleet yhtenäisiä. Vastauksista oli kuitenkin selkeästi nähtävissä, mitä oppivelvollisuuskoordinaattorin käsikirjan perehdytysosion tulisi sisältää. Lähes jokainen vastaaja oli maininnut jollain tavalla asuinkunnan lakisääteiset oikeudet ja tehtävät. Lisäksi

useita vastauksia sai oppivelvollisuuskoordinaattorin rooli ja työn rajaaminen, toimintaprosessit, lomakepohjat sekä verkostot. Edellä mainittujen lisäksi vastauksista nousi esiin mm. perehdytyksen tarve itse Valpas-järjestelmän toiminnallisuuksiin, kirjaamiseen, käsitteiden määrittelyyn sekä hyödyllisiin linkkeihin. Yksi vastaaja oli vastannut, että käsikirjassa voisi olla kaikki mahdollinen tieto.

Seuraava kysymykseni liittyi käsikirjani hyvin käytänteiden osioon ja mitä sen pitäisi sisältää, jotta se tukisi oppivelvollisuuskoordinaattoreiden työtä (taulukko 2).

Taulukko 2. Käsikirjan hyvät käytänteet osio

Käsikirja tukisi työtäni, jos hyvien käytänteiden osio sisältäisi seuraavia asioita: kooste avoimista vastauksista	
Kuntavalvojan rooli ja oikeudet lapsen tilanteen hoidossa (ei ole aina selkeää, esim. koulut ja lasu saattaa kyseenalaistaa). Erilaisia työnkuvia, koonti käytänteistä. Toimintamalli/kaavio kuinka ohjausprosessi etenee ilmoituksesta, kuka ottaa ensi koppia, kuka sitten. Mitä työhön kuuluu?	8*
Moniammatillinen yhteistyö, esimerkit verkostotyöstä, yhteistyömallit (miten taataan nuorelle sujuvat siirtymät, saattaen vaihto, jollain on kokonaiskuva nuoren tilanteesta).	5*
Lomakepohjat, lakimiehen tarkistamat (saatekirje kuulemiseen, keskeyttämishakemus, viranhaltijapäätös osoittamisesta ja keskeyttämisestä, muistiopohjat kuulemistilaisuuksista)	5
Esimerkit hyvistä käytänteistä (myös haastavista caseista), mitä yhteisiä piirteitä löytyy ohjattavista? Mikä on toiminut pudokkainen kiinnittämisessä ja aktivoinnissa?	4
Esimerkkejä hyvistä toimintatavoista lakipykäliin liittyvissä käytännön tilanteissa (kuuleminen, osoitus)	3*
Esimerkkejä "tuvapajoista" tms kuntien erilaisista opiskelumahdollisuuksista, onko pystytty tarjoamaan nuorille mielekkäitä kouluvaihtoehtoja. Onko pajat mukana? Kaikille ei sovi nykyinen, mutta eivät tarvitse hoitoa. Tarvitsevat pienen ryhmän, hyvän ohjauksen, päivärytmin, altistusta sosiaalisille tilanteille)	2
Miten kunnissa tehdään ennaltaehkäisevää työtä ennen Valpasilmoitusta? Mitä tapahtuu ennaltaehkäisevässä työssä?	2
Valmiita materiaaleja ohjauksen tueksi	1
Ohjauksen resurssit kunnissa vs. laatu ja vaikuttavuus	1
Työn tietoperusta (minkälaisesta tiedosta ja koulutuksesta on hyötyä, esim. koulutusjärjestelmä, neopsytiö, erityispedagogiikka, palvelujärjestelmät, matala kynnyksen palveluissa, kouluikäikäymättömyys, nuorisotutkimus, kehityspsykologia.)	1
Itse kerään tarinoita, joissa palvelujärjestelmä ei vastaa nuoren tarpeeseen. Aikarajat osoituksen suhteen ovat joskus liian lyhyitä ja joskus liian pitkiä. Tuva ei sovi kaikille.	1
Jälkiseuranta osoittamisen jälkeen	1
Miten kirjata tapaamiset	1
Valpasverkostossa jo kootut hyvät käytänteet, kysymykset ja ratkaisut	1
Esiin nousseet kehittämiskohdat	1
	*benchmarking aihe

Myös tämän kysymyksen vastauksista nousi selkeästi esiin tietyt aiheet, jotka liittyivät oppivelvollisuuskoordinaattorin rooliin ja oikeuksiin, yhteistyötahoihin,

lomakkeisiin sekä esimerkkeihin hyvistä käytänteistä haastavissa tilanteissa ja lakipykäliin liittyvissä tilanteissa. Lisäksi vastauksissa kaivattiin mm. esimerkkejä kunnissa tarjolla olevista erilaisista opiskelumahdollisuuksista (esim. ”tuva-pajat”), ennaltaehkäisevästä työstä, resursseista, jälkiseurannasta ja esiin nousseista kehittämiskohdista.

Näiden kahden käsikirjan sisältöön liittyvien kysymysten vastaukset olivat aika samankaltaiset keskenään ja moni teema nousi esiin kummassakin kohdassa. Kyselyn tuloksissa oli nähtävissä, että alustavat suunnitelmani käsikirjan sisällölle olivat oikean suuntaiset. Lisäksi sain monta uutta näkökulmaa sekä sisällöllistä teemaa käsikirjaan, joita en ollut miettinyt. Muun muassa oppivelvollisuusohjaajan työn rajaaminen oli tärkeä teema, jota en ollut miettinyt etukäteen.

Kyselyssäni oli myös avoin kysymys liittyen kunnissa oleviin laajennettuun oppivelvollisuuteen liittyviin hyviin käytänteisiin. Kysymyksen avulla halusin kartoittaa oppivelvollisuuskoordinaattoreiden mielestä toimivia käytänteitä, joista minä ja muut oppivelvollisuuskoordinaattorit voisivat saada uusia ideoita työhönsä (taulukko 3).

Taulukko 3. Kuntien olemassa olevat hyvät käytänteet

Kunnassani on laajennettuun oppivelvollisuuteen liittyviä hyviä käytänteitä, mitä? kooste avoimista vastauksista	
Ennakoiva osallistuminen OHR palaveriin/ kuulemistilaisuuteen koululle, kun huoli opintojen etenemisestä tai keskeytymisestä (huoltajan luvalla). Resurssit tähän olemassa. Tiivis yhteistyö opiskeluterveydenhuollon kanssa. Saattaen vaihto & tiedonsiirto.	3
Toimintaprosessikaavio (ohjaus, tehtävänkuva) ja nimetyt tekijät	2
Verkostot ovat tässä työssä todella hyödyllisiä, varsinkin oppilaitosten opojen kesken (PK, lukio, ammatillinen)	2
Alueellinen Valpas-verkosto, jossa puhutaan paikallisista asioista, ilmiöistä ja kehittämistarpeista. Mukana sostyo, ammattiopiston oppivelvollisuuskoordinaattori, etsivä nuorisotyö, johtava kuraattori.	2
Asiakas-, selvitys-, valmistelu-, verkostotyö oppivelv.koordinaattorilla, päällikkö tekee päätökset ja apuna ajatusten pyörittelyssä	1
Mallit (alkutaipaleella)	1
Uraohjauksen opintoihin tehty kehittämistyö, jossa on ohjauksen ja valvonnan portaat sekä laatukriteerit	1
Etsivän nuorisotyön kanssa 9-lk infot (oppivelvollisuuspalvelut, etsivä nuorisotyö, kesän aikana tarjolla oleva tuki)	1
Nuorisotoimen kanssa, koulunuorisotyö, toisen asteen toimijat, numo-palaverit, nuorisotyön vkpalaveri, pk + yläkouluissa Tehotiimit	1
Tiedotus koteihin jo peruskoulussa	1
Syyskauden alkaessa pk erityisopettajat /opot ilmoittavat VSOP-oppilaat, jotka todennäköisesti tulevat saamaan päättötodistuksen lukuvuoden aikana. Osallistun heidän ohjaukseensa, jotta siirtyminen kesken lukuvuoden sujuisi mahdollisimman luontevasti.	1
Verkostot vuosien saatossa selkeytyneet, miten tieto tulee 1 kopin ottajalle (kun Valpas-järjestelmä ei lähetä esim. spostiviestiä)	1
M-files viranhaltijapäätösten pohjat opiskelupaikan osoittamiseen, kuulemislomakkeet	1
Verkostossa mm. psyykkari, ammatil. kuntoutusohjaaja, opo, opintoneuvoja, koulutus-päällikkö, opettaja, valmentaja, ohjaaja, nuotti, sosiaalityöntekijä, asumisyksikön edustajat, huoltajat ja nuori.	1
Tiedottaminen virallisten kanavien kautta (päätösten osalta Loota), postitse yhteistyökumppaneille	1
Nuoren kanssa Voimakehä-työkalu selvittämään tämän hetkisiä kiinnostuksenkohteita sekä ajatuksia tulevasta. Tätä suosittelen ehdottomasti!	1
X kaupungin oppivelvollisuusohjaajan käsikirjan raakile	1
Hiljaista tietoa mitä ei ole kirjattu ylös	1
Kuntavalvoja piti kunnan sosiaalityöntekijöille esityksen oppivelvollisuuslaista, Toinen esitys sivistyslautakunnan jäsenille.	1
Nuorten sosiaaliohjaajan aktiivinen rooli kuntavalvojan kanssa.	1
Ohjaamo keskiössä pudokkaiden ohjaamisessa	1

Tähän kysymykseen sain vastauksia, joista osa sisälsi monta eri teemaa. Tiivistin ja ryhmittelin myös nämä vastaukset teemoittain Excelliin. Tämän kysymyksen vastaukset erosivat oletetusti kahdesta ensimmäisestä avoimesta kysymyksestä, sillä kysymyksen asettelu oli erilainen kohdistuen asuinkuntien olemassa oleviin käytänteisiin. Ehdottomasti suurin osa vastauksista liittyi jollain tavalla verkostoyhteistyöhön. Verkostojen sisällöt, tavoitteet ja kokoonpanot vaihtelivat niin suuresti, että päädyin ryhmittelemään suurimman osan vastauksista omiin sarakkeisiinsa. Enemmän kuin yhden vastauksen saivat teemat ennakoiva ohjaus, luodut toimintaprosessikaaviot, yhteistyö peruskoulun ja toisen asteen oppilaanohjaajien kanssa sekä paikallinen valpas-verkosto. Muita oppivelvollisen, huoltajan ja oppilaitosten ulkopuolisia nimettyjä tahoja, joiden kanssa oppivelvollisuuskoordinaattorit ovat luoneet hyviä käytäntöjä olivat mm. nuorisotyö, terveydenhuolto, asumisyksikön edustaja, sosiaalityöntekijä ja Ohjaamo. Kunnissa luoduista hyvistä käytänteistä oli lisäksi mainittu mm. tiedottaminen eri tahoille, Voimakehä-työkalu, erään kaupungin oppivelvollisuusohjaajan käsikirjan raakile sekä jossain kunnassa oleva hiljainen tieto, jota ei ole kirjattu ylös.

Kaikista vastauksista ei suoraan käy ilmi hyvän käytännön tarkempaa sisältöä. Osa vastaajista oli esimerkiksi käyttänyt omassa kunnassaan käytössä olevia lyhenteitä tai termejä esimerkiksi paikallisista verkostoista, jotka eivät ole yleisesti tunnettuja. Johtuen kyselyn anonyymiydestä, en myöskään pysty kysymään tarkentavia kysymyksiä. Kysymys itsessään ei ehkä ollut kovin onnistunut, vaan siinä olisi voinut pyytää kuvailemaan tarkemmin hyvän käytännön sisältöä. Kokonaisuudessaan uskon kuitenkin esimerkiksi perehtymisvaiheessa olevan oppivelvollisuuskoordinaattorin saavat taulukosta 3 ideoita oman työhönsä ja sen kehittämiseen sekä käsitystä verkostojen laajuudesta.

Kyselyn tuloksista nousi selkeästi esiin kuusi eri teemaa, joita oppivelvollisuuskoordinaattorit toivoivat sisällytettävän Oppivelvollisuuskoordinaattorin käsikirjaan; asuinkunnan lakisääteiset oikeudet ja velvollisuudet, oppivelvollisuuskoordinaattorin rooli, toimintaprosessit, verkostot, lomakepohjat ja esimerkit toimintatavoista, joilla haastavien oppivelvollisten tilanteita on saatu edistettyä. Näistä valitsin neljä teemaa (merkitty tähdellä taulukossa 1 ja 2) seuraavaa vaihetta eli benchmarkingia varten, jotka nimesin alustavasti näin:

oppivelvollisuuskoordinaattorin toimintamalli, kuulemisen ja osoituksen prosessikuvaus, työn rajaaminen /oppivelvollisuuskoordinaattorin rooli sekä verkostot ja yhteistyömallit.

Rajasin pois benchmarkingista yhdenmukaiset lomakepohjat, sillä oppivelvollisuuslakiin perustuvien valtakunnallisten lomakkeiden tekemiseen tarvitaan mielestäni oikeustieteellistä osaamista, eikä minulla tällaista osaamista ole yhteisöpedagogina. Benchmarkingin ulkopuolelle jäi myös teema haastavien oppivelvollisten tilanteiden edistämisestä esimerkkien kautta. Opinnäytetyöprosessini aikana kaksi oppivelvollisuuskoordinaattoria toteutti omasta tarpeesta käsin työpajat tähän aiheeseen liittyen. En kokenut järkeväksi toteuttaa samantyyppistä prosessia enää vain oman opinnäytetyöni kannalta. Lisäksi jokaisen nuoren tarina on ainutkertainen, jokainen nuori on yksilö ja jokaiseen ohjaustilanteeseen vaikuttavat monet asiat. Samankaltaisissakaan tapauksissa samat toimintatavat eivät välttämättä toimi.

5.3 Kohti ongelman ratkaisua

5.3.1 Ideointi ja kokeilu

Benchmarkingin aiheet päätettyäni, lähestyin jälleen Valpas-verkoston ja kerroin kokouksessa opinnäytetyöni etenemisestä. Samalla kutsuin verkoston halukkaat oppivelvollisuuskoordinaattorit mukaan vertaiskehittämään meidän yhteistä työnkuvaamme. Kokouksen jälkeen lähetin vielä koko Valpas-verkostolle kutsun benchmarkingiin sekä verkoston Teams-alustalla että sähköpostilla (liite 3). Kutsussa oli linkki Webropol-lomakkeeseen, jolla halukkaat saivat ilmoittautua heille sopiviin tapaamisiin.

Tavoitteeni oli saada itseni lisäksi kolmesta viiteen oppivelvollisuuskoordinaattoria jokaiseen tapaamiseen. Yllätyksekseni kiinnostusta löytyi odotettua enemmän. Ilmoittautumislomake ei ehtinyt olla kuin reilun viikon auki, kun kaikkiin neljään tapaamiseen oli jo tullut vähintään viisi ilmoittautumista, joten suljin ilmoittautumisen. Benchmarkingiin osallistuneet oppivelvollisuuskoordinaattorit edustivat maantieteellisesti koko Suomea ja tulivat sekä isoista yli 100 000 asukkaan kaupungeista, että pienemmiltä paikkakunnilta. Useimmat henkilöt osallistuivat useampaan tapaamiseen, yhteensä eri osallistujia oli minut mukaan lukien 11. Osallistujia oli kuudesta kahdeksaan per tapaaminen.

Opinnäytetyössäni käytetty menetelmä oli virallisesti ryhmä-benchmarking, mutta käytän siitä luettavuuden vuoksi pelkkää benchmarkingia. Kaikki neljä benchmark-tapaamista pidettiin Teams-alustalla ja niiden kesto oli kaksi tuntia. Tapaamisten alussa kerroin lyhyesti opinnäytetyöstäni, benchmarkingista yleisesti sekä kertosin näiden tapaamisten tavoitteen. Olin myös lähettänyt etukäteen sähköpostilla lyhyen infon edellä mainituista asioista osallistujille, sillä menetelmä ei välttämättä ollut kaikille tuttu entuudestaan. Tämän jälkeen jokainen osallistuja sai esittäytyä lyhyesti, mistä tulee ja minkälaisella tulokulmalla aihetta lähestyy. Itse aihetta käsiteltiin 2–4 henkilön pienryhmissä kirjaimella muistiinpanoja Padlet-sivustolle. (Padlet on virtuaalinen työkalu, jossa ihmiset pystyvät työstämään samanaikaisesti muistilappuja ja kommentoimaan niitä.) Lopuksi kokoonnuimme vielä yhteisesti pohtimaan aihetta sekä kommentoimaan muiden ryhmien tuotoksia.

Oppivelvollisuuskoordinaattorin toimintamalli-teemaisessa benchmarkingissa pohdittiin, mitä toimintamallin pitää ainakin sisältää ja mitä se voi sisältää lisäksi esimerkiksi resurssien salliessa. Kävi ilmi, että toimintamallit eri kunnissa olivat muotoutuneet hämmästyttävän samankaltaisiksi. Kolmen tarinan kuuleminen (koulutuksen järjestäjä, huoltaja, oppivelvollinen) nähtiin tärkeimpänä. Tämän jälkeen oppivelvollista ohjataan kokonaistilanteen ja lain vaatimalla tavalla. Hänet tavataan mielellään kasvotusten vähintään yhden kerran. Resurssien salliessa ennakoiva ohjaus, tutustumiskäynti oppilaitoksissa oppivelvollisen kanssa sekä seuranta, joka voi olla esimerkiksi saattaen vaihto asuinkunnalta oppilaitokseen, nähtiin osaksi toimintamallia. Tämä toimintamalli nimettiin lopulta Asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastuun toimintamalliksi.

Seuraavassa benchmarking-tapaamisessa paneuduttiin kuulemisen ja oppilaitokseen osoittamisen prosessikuvaukseen. Pohdinnassa oli, mitä kuulemisessa ja osoituksessa on ainakin tapahduttava asuinkunnan näkökulmasta ja onko jotain muuta, mitä voi tehdä resurssien salliessa. Osallistujilla oli tässä tapaamisessa erilaiset tiedot ja taidot kehitettävästä asiasta. Kaikilla osallistujilla ei ollut lainkaan kokemusta kuulemistilaisuudesta eikä oppilaitokseen osoittamisesta. He olivat siis enimmäkseen kuunteluoppilaina pienryhmissä,

mutta näen että tämä oli myös todella arvokas rooli. Tapaamisen loppupuolella kysyin varta vasten heiltä, ovatko Padlettiin kirjoittamamme asiat niin selkeitä, että uusikin oppivelvollisuuskoordinaattori ymmärtää ne.

Niillä, joilla oli kokemusta aiheesta, löytyi yllättävän paljon eriäväisyyksiä kuulemiseen ja osoittamiseen liittyvissä käytännön toteutuksissa: Jossain kunnassa lähetetään kutsu kuulemiseen sähköpostilla, sillä tavallisen kirjepostin lähetys ei ole sallittua turvallisuussyistä. Toisessa kunnassa taas täytyy lähettää kutsu kuulemiseen kirjepostilla, sillä sähköpostin lähetys kunnan ulkopuoliseen sähköpostiosoitteeseen katsotaan olevan turvallisuusriski. Toinen suuri ero löytyi siitä, kuullaanko oppivelvollista ja tämän huoltajaa sekä koulutuksen järjestäjää yhdessä vai erikseen. Näille molemmille käytännöille löytyi perusteet ja niitä käyttävät oppivelvollisuuskoordinaattorit olivat tyytyväisiä oman kuntansa käytäntöihin. Tämän vertaiskehittämisen suurin anti olikin, että jokaisessa asuinkunnassa on mietittävä kunnan omien käytänteiden, lakimiesten sekä alueen oppilaitosten kanssa sopivat toimintatavat. Tämän benchmarkingin lopputuotoksesta saatiin kuitenkin kehitettyä ja muodostettua selkeä, yhteinen toimintamalli asuinkunnille. Toimintamallista näkee kuulemisen ja osoituksen kaikille yhteiset vaiheet ja siinä on otettu huomioon myös kuntien erilaiset käytännöt.

Oppivelvollisuuskoordinaattorin rooli / työn rajaaminen-teemainen benchmarking vaati minusta hieman pohjustusta aiheeseen, sillä aihe oli edellisiä monitahoisempi. Aloitin tämän vertaiskehittämistapaamisen kertomalla esimerkkejä kyselyni vastauksista, jotta kaikki osallistujat tietäisivät, mistä kaikista asioista tämä aihe kumpusi. Sen jälkeen ryhmät pääsivät vauhtiin ja saivat vapauden soveltaa osaamistaan parhaaksi katsomallaan tavalla. Tähän osioon olin laatinut neljä tukikysymystä, jotka olivat: mikä kuuluu oppivelvollisuuskoordinaattorin rooliin, mikä ei kuulu, mikä roolissa on epäselvää sekä muut asiat (esimerkiksi miten loma-aika hoidetaan).

Oppivelvollisuuskoordinaattorin rooliin kuuluu benchmarkingin perusteella selvästi mm. nuoren edun vaaliminen, hänen kokonaistilanteensa selvittely yksilöllisesti, ohjaus lain vaatimissa kohdissa sekä yhteistyö eri verkostojen kanssa. Rooliin puolestaan ei kuulu oppilaitoksen oppivelvollisuuden asiantun-

tijana toimiminen (ellei työskentele oppilaitoksessa) eikä muiden tahojen selkeät vastuualueet (koulukuntoisuuden arviointi, asunnon hankinta, terapeutina toimiminen). Rooliin liittyvien epäselvien asioiden listasta tuli pitkä. Totesimme yhdessä, että johtuen kuntien erilaisuudesta sekä oppivelvollisuusohjaajien täysin erilaisista työnkuvista, koulutuksista ja millä hallinnonalalla työskentelee, jollekin sopii tietty toimintatapa ja toiselle taas ei. Muista asioista esiin nousi jaettu näkemys siitä, että oppivelvollisuuskoordinaattorin paras loma-aika on koulujen loma-ajat. Tämän vertaiskehittämisen suurin oivallus oli, että työ tulee sovittaa omaan toimenkuvaan, resursseihin ja kuntaan sopivaksi sekä sopia yhtenäisistä käytännöistä alueen verkostojen kanssa. Kunnissa on tällä hetkellä todella erilaiset resurssit tehdä oppivelvollisuuskoordinaattorin työtä. Kunnat ovat myös eri kokoisia ja jokaisessa on omat oppilaitos- sekä muut verkostonsa.

Verkostot ja yhteistyömallit-teemaisessa benchmarkingissa kehittämisen tuotoksena syntyneen materiaalin ja selkeyden vuoksi päädyin lopulta tiivistämään tuotoksen yhteistyöverkostoihin, jotka sijoitin pyramidin muotoon. Nimesin verkostot ydinverkostoksi, keskeisiksi verkostoiksi sekä tarvittaessa mukaan otettaviksi verkostoiksi. Oppivelvollisuuskoordinaattorin ydinverkosto on oppivelvollinen sekä hänen huoltajansa. Keskeisiin verkostoihin kuuluu mm. oppilashuoltoryhmän edustajat, tuvan koko henkilökunta, kunnan erityisoppilaitos sekä lastensuojelu. Oppivelvollisuuskoordinaattorit ovat verkostoituneet laajasti myös mm. kolmannen sektorin toimijoiden, ohjaamoiden sekä muiden kuntien oppivelvollisuuskoordinaattoreiden kanssa. Nämä kuuluvat tarvittaessa mukaan otettaviin verkostoihin. Tämän benchmarkingin tuotoksena kirjattiin myös ylös joitain hyviä asuinkuntiin syntyneitä yhteistyömalleja liittyen mm. yhteistyöhön eri oppilaitosten kanssa, saattaen vaihtamisessa asuinkunnalta oppilaitokseen sekä toimivista verkostokokoonpanoista. Kirjoitin näistä lyhyesti varsinaiseen käsikirjaan.

Ensimmäisissä benchmarking-tapaamisessa huomasin, että ryhmätyölle antamani aika olisi pitänyt olla pidempi. Niinpä pidensin sitä seuraavilla tapaamisilla ja lyhensin vastaavasti yhteisestä lopetuksesta. Hedelmällisin keskustelu syntyi pienryhmissä, sillä siellä jokainen sai varmasti puheenvuoron ja aiheen mukaisesti esimerkkitaapauksiin päästiin pureutumaan syvällisemmin. Tapaa- misten kokonaiskesto oli sopiva. Sain osallistujilta kiitosta hyvin jäsennellyistä

aiheista sekä toimivasta toteutuksesta, vaikka käytännössä eri teemoja sivuttiin monessa eri benchmarkingissa.

5.3.2 Testaus ja toteutus

Benchmark-prosessin aikana syntyi ajatus, että neljää prosessin myötä syntyneitä visuaalista tuotosta voisi vielä tarkastella, arvioida ja tarvittaessa hioa yhdessä Valpas-verkoston kanssa ennen niiden viimeistelyä. Tämä vaihe kuuluu oppivelvollisuuskoordinaattorin käsikirjan tuplatimanttimaliin viimeiseen osioon eli testaus- ja toteutusvaiheeseen. Laadittuani tuotokset käsikirjaan sopivaan muotoon, arvioin niitä myös työparini kanssa. Hän oli vasta muutamaa kuukautta aiemmin aloittanut tässä työtehtävässä ja siksi oiva ”koehenkilö” testaamaan, ovatko tuotokset ymmärrettäviä myös heille, jotka eivät ole olleet niitä tekemässä. Tässä vaiheessa tuotos asuinkunnan ohjauksen ja valvonnan roolista muokkautui selkeämmäksi neljän kohdan taulukosta kahteen. Päädyin myös muokkaamaan vielä hieman tuotosten otsikoita.

Lähetin kutsun benchmarking-yhteenvetoon koko Valpas-verkostolle sekä Teams-kanavalla että sähköpostitse. Tapaamisen ajoituksessa oppivelvollisuuskoordinaattorien kannalta kiireiseen syksyn ajankohtaan, tarjosin samalla mahdollisuutta myös arvioida ja kommentoida tuotoksia sähköpostitse. Tapaamiseen ilmoittautui seitsemän ja sähköpostitse tuotoksia pyysi kolme oppivelvollisuuskoordinaattoria. Lopulta paikalle ehti itseni lisäksi vain neljä henkilöä, joista kaksi oli osallistunut kevään kehittämisiin ja kaksi oli uutta. Sähköpostitse en saanut määräaikaan mennessä yhtään kommenttia. Laatu oli kuitenkin tässäkin määrää tärkeämpi ja tapaaminen täytti sille asettamani odotukset. Tapaamiseen osallistuneet oppivelvollisuuskoordinaattorit edustivat eri kuntia eri puolelta Suomea ja hoitivat tehtävää eri nimikkeillä ja toimialoilla. Suurin osa heistä oli työskennellyt oppivelvollisuuskoordinaattorina oppivelvollisuuden laajenemisen alusta saakka.

Benchmark-yhteenvedossa todettiin, että kevään vertaiskehittämisten tuotokset on hyvin niputettu yhteen ja tuotokset ovat selkeät. Tuotoksiin tehtiin yhdessä pieniä viilauksia esimerkiksi sanamuotoihin ja lisättiin muutama sisältöön liittyvä asia. Asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastuun toimintamalliin päädyttiin lisäämään näkyviin ennakoiva ohjaus sen tärkeyden vuoksi, vaikka laki

ei siihen velvoita eikä kaikilla ole resursseja toteuttaa sitä. Toimintamalliin oli jo kuitenkin kirjattu näkyviin seuranta, joka kuuluu samaan kategoriaan ”ei paikallinen” lain kannalta. Asuinkunnan ohjauksen ja valvonnan rooli- tuotoksen kunnissa pohdittaviin asioihin lisättiin kohta kirjaamisesta ja verkostoihin lisättiin kansanopistojen linjat oppivelvollisille sekä Valpas-verkosto terminä.

5.4 Käsikirjan laadinta

Benchmarking-tuotosten lisäksi valikoin käsikirjaan alkuvaiheessa tekemäni kyselyn pohjalta nousseita aiheita; työn keskeinen lainsäädäntö, oppivelvollisuuden keskeytys sekä esimerkkejä toimivista käytänteistä eri kunnissa. Tämän lisäksi kirjoitin käsikirjaan aiheita, joista olisin itse kaivannut tietoa aloittaessani uudessa työssä ilman opinto-ohjaajan koulutusta. Nämä aiheet liittyvät oppivelvollisten kouluhakuihin ja vaativaan erityiseen tukeen. Lisäksi lisäsin käsikirjaan hyödyllisiä linkkejä sekä oppivelvollisuuskoordinaattorin sanakirjan.

Alun perin ajattelin jaottelevani käsikirjan perehdytysosioon sekä hyvien käytänteiden osioon. Ounastelin jo aika alkuvaiheessa, että aiheet tulevat mieleen limittäin. Niin tapahtuikin sekä kyselyssä, benchmarkingissa että käsikirjassa. En siis tehnyt tämänlaista jaottelua käsikirjaan. Mm. kehittämisessä syntyneet toimintamallit, verkostoyhteistyömallit ja oppivelvollisuuskoordinaattoreiden käyttämät toiminnalliset menetelmät ovat esimerkkejä, joita voi hyödyntää perehdytysmielessä, mutta ne on myös todettu hyviksi käytänteiksi oppivelvollisuuskoordinaattorin työssä.

Alkuvaiheessa tekemäni kyselyn perusteella opinnäytetyöni toivottiin myös sisältävän erilaisia lomakepohjia, kuten kuulemiskirjettä, oppilaitokseen osoitus päätöstä, keskeytyshakemusta jne. Rajasin nämä pois käsikirjasta, sillä käytän omassa työssäni toimialani virka- ja lakimiehen laatimia pohjia, eivätkä ne ole minun tekemiä. Olen esittänyt toiveen Opetushallitukseen yhtenäisistä lomakepohjista. Kaikilla kunnilla ei vielä ole laadittu omia lomakepohjia. Olen pyydettäessä antanut vinkkejä lomakkeiden sisällöistä muille oppivelvollisuuskoordinaattoreille ja esimerkkejä lomakepohjista löytyy myös Valpas-verkoston Teams-alustalta. Niitä voi hyödyntää tarvittaessa oman asuinkunnan lomakkeiden laadinnassa.

6 KEHITTÄMISPROSESSIN TULOKSET JA POHDINTA

6.1 Tiivistys tuloksista ja vaikutuksista

Opinnäytetyöni tavoitteena oli kehittää oppivelvollisuuskoordinaattorin työtä valtakunnallisesti. Tutkimuksellisen kehittämistyön tuloksena järjestettiin neljä eri teemaista ryhmä-benchmarkingia, joihin kuhunkin osallistui 6–8 oppivelvollisuuskoordinaattoria eri puolilta Suomea. Benchmarkingeissa saadun materiaalin pohjalta syntyi neljä visuaalista mallinnusta; asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastuun toimintamalli, kuulemisen ja osoituksen toimintamalli, asuinkunnan ohjauksen ja valvonnan rooli oppivelvollisen ohjauksessa sekä verkostot asuinkunnan ohjauksessa ja valvonnassa. Kehittämisen tuloksena saatiin myös kyselyn avulla tietoa siitä, minkälaista perehdytysmateriaalia oppivelvollisuuskoordinaattorit kaipaavat työnsä tueksi sekä minkälaisia hyviä käytänteitä kunnissa on luotu laajennetun oppivelvollisuuteen liittyen. Kehittämisen tuloksia on jo hyödynnetty oppivelvollisuuskoordinaattorin työssä.

Kehittämisen tuotoksena syntyi Oppivelvollisuuskoordinaattorin käsikirja asuinkuntiin (liite 4), joka sisältää mm. yllä mainitut benchmarkatut tuotokset. Käsikirja selkeyttää, soveltaa ja tiivistää oppivelvollisuuskoordinaattorin työhön liittyviä prosesseja ja vastuita ja siinä on mm. mallinnettu oppivelvollisuuskoordinaattorien keskeiset työprosessit ja tehty näkyväksi työhön liittyvä laaja verkostotyö. Käsikirjaan on mallinnettu hiljaista tietoa kaikkien hyödynnettäväksi ja se toimii hyvänä yleisenä perehdytysmateriaalina koko Suomen uusille oppivelvollisuuskoordinaattoreille.

Käsikirjan sisältö on seuraava:

- johdanto
- työn keskeinen lainsäädäntö
- asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastuun toimintamalli
- kuulemisen ja osoituksen toimintamalli
- asuinkunnan ohjauksen ja valvonnan rooli oppivelvollisen ohjauksessa
- verkostot asuinkunnan ohjauksessa ja valvonnassa
- oppivelvollisuuden keskeytys
- yhteishaku ja jatkuva haku
- koulunkäynnin erilaiset tukimuodot
- esimerkkejä toimivista käytänteistä eri kunnissa laajennettuun oppivelvollisuuteen liittyen
- esimerkki keväisestä infokirjeestä peruskoulujen opoille
- oppivelvollisuuskoordinaattorin sanakirja

- hyödylliset linkit
- lähteet
- runo.

Tarkoitukseni oli alun perin rajata opinnäytetyöni hyödyttämään nuorisotyössä työskenteleviä oppivelvollisuuskoordinaattoreita koko maassa. Käsikirjassa olevat kappaleet yhteishakuun ja jatkuvaan hakuun sekä koulunkäynnin erilaisiin tukimuotoihin liittyen on suunnattu ensisijaisesti heille, sillä näihin asioihin olisin itse kaivannut enemmän tukea aloittaessani oppivelvollisuuskoordinaattorina yhteisöpedagogin ja nuorisotyön tietotaidolla. Muilta osin opinnäytetyöni tulokset hyödyttävät koko kenttää työnkuvasta riippumatta.

6.2 Johtopäätökset ja pohdinta

Oppivelvollisuuskoordinaattorin käsikirja on arjen työkalu, jota kaikki Suomen oppivelvollisuuskoordinaattorit voivat halutessaan hyödyntää työssään. Käsikirjaa voi hyödyntää perehdytyksessä, oppivelvollisuuskoordinaattorin työstä kertomisessa eri verkostoissa ja siitä voi myös saada uusia ideoita paikalliseen kehittämiseen. Käsikirjan tärkein anti on mielestäni benchmarkingin avulla syntyneet tuotokset. Muutamalla kunnalla oli luotuna oma ohjaus- ja valvontavastuun toimintamalli jo ennestään, mutta ryhmäbenchmarkingin avulla kehitettiin yhteinen, joka kuntaan sopiva toimintamalli, jota kaikki voivat hyödyntää kunnan resursseista riippumatta. Toimintamallia voi tarvittaessa jaalostaa ja räätälöidä kunnissa oman kunnan oppilaitosten sekä käytettävissä olevien resurssien mukaan. Lisään valmiin käsikirjan Valpas-verkoston Teams-alustalle ja sitä on jo kovasti odotettu verkostossa. Esittelen valmiin opinnäytetyöni Valpas-verkostolle.

Käsikirjaan tutustumalla saa käsityksen oppivelvollisuuskoordinaattorin työnkuvasta, jota ei kokenut selkeäksi lähes kolmasosa Valpas-verkoston lukuvuosisikyselyyn vastanneista oppivelvollisuuskoordinaattoreista vuonna 2022 (Sirkiä 2022). Eräs prosessin aikana syntynyt, aika looginenkin oivallus oli, että jokaisessa kunnassa täytyy itse rakentaa tarvittavat verkostot ja toimintamallit omiin asuinkunnan resursseihin sopiviksi, sillä kunnissa on erilaiset mahdollisuudet suorittaa oppivelvollisuutta toisella asteella ja erilaiset nuorten palveluverkostot. Käsikirja auttaa kuitenkin hahmottamaan, miten samankaltaisiksi useat työhön liittyvät prosessit ovat muotoutuneet monessa eri kunnassa,

vaikka niitä on lähdetty kehittämään omilla tahoilla. Esimerkkinä tästä on *asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastuun toimintamallista* löytyvä ”kolmen tarinan kuuleminen”, eli ihannetilanteessa yhteydenotto sekä nuoreen, huoltajaan että Valpas-ilmoituksen tehneeseen tahoon.

Oppivelvollisuuskoordinaattorin työnkuva antaa aitiopaikan tuoda esiin niitä monia käytännön epäkohtia ja ilmiöitä, mitä oppivelvollisuuden laajenemisen toteuttamiseen liittyy. Oppivelvollisuuden laajeneminen ei vielä tänä päivänä tarkoita sitä, että kaikille oppivelvollisille löytyisi oikeasti sopiva opiskelupaikka. Monelle perusopetuksessa paljon tukea saaneelle nuorelle voi tulla yläläytyksenä, kuinka erilaista tukea toisella asteella on tarjolla. Kaikkien itseohjautuvuus ei riitä opinnoista selviämiseen. Tuen tarve on monella oppivelvollisella suurta ja tukea pitäisi vahvistaa entistä enemmän sekä aikuisten perusopetuksessa, tuvassa, lukioissa sekä ammatillisissa perustutkinnoissa, jotta saadaan nuoret myös valmistumaan toiselta asteelta. Myös Kivikallio (2021, 101) on todennut, että oppivelvollisuuden laajeneminen tehtiin niin kiireessä, että käytännön toteutuksiin liittyvät asiat jäivät vähemmälle huomiolle ja se näkyy mielestäni sekä omassa työssäni että toisella asteella. Oppivelvollisuuskoordinaattorin käsikirjasta löytyy esimerkkejä toimivista käytänteistä, joiden avulla ilman opiskelupaikkaa olevien oppivelvollisten tilanteita on saatu edistettyä. Näitä ovat mm. oppilaitosten kulttuuritulkkien hyödyntäminen oppivelvollisen ohjauksessa sekä oppivelvollisen ohjaus suorittamaan osatutkintoa kokonaisen perustutkinnon sijaan.

Lisääntynyt maahanmuutto (Tilastokeskus 2022b) yhdistettynä laajennettuun oppivelvollisuuteen on myös tuonut moneen kuntaan uuden haasteen. Monet vasta maahan muuttaneet toisen asteen ikäiset nuoret ovat voineet suorittaa kotimaassaan peruskoulun jo 14–15-vuotiaina, jonka jälkeen heidän tulisi siirtyä toisen asteen koulutukseen ainakin omassa kunnassani. Monet heistä ovat todella nuoria verrattuna useimpiin toisella asteella opiskeleviin nuoriin, eivätkä he osaa lainkaan suomea tai ruotsia. Toiselta asteelta ei löydy suoraan aidosti näille nuorille sopivaa opiskelumuotoa tai kielen oppimisen väylää, ellei kunnassa ole sellaista varta vasten kehitetty.

Tällä hetkellä koko maan osalta 1,2 % toisen asteen ikäisistä oppivelvollisista ei suorita oppivelvollisuutta (Vipunen s.a). Ennen oppivelvollisuuden laajenemista opiskelija ei jatkanut perusopetuksen jälkeen 2,7 % nuorista (Tilastokeskus 2021b). Luvut eivät kokonaisuudessaan ole suuria, mutta yksilöiden tilanne lukujen sisällä on usein sitäkin haastavampi. Espoossa asuinkunnan vastuulle on tähän mennessä ohjautunut toista sataa oppivelvollista vuosittain Valpas-järjestelmän kautta. Monella oppivelvollisella nuorella, joka ei suorita oppivelvollisuutta, on jo näkyvissä viitteitä syrjäytymisriskistä. Suurella osalla asuinkunnan vastuulle ohjautuvien oppivelvollisten moninaiset haasteet ja runsaat koulupoissaolot ovat alkaneet jo kauan ennen toista astetta ja usein niihin liittyy esimerkiksi oppimisvaikeuksia yhdistettyinä nepsy-piirteisiin.

Aaltonen ja Berg (2015, 101–106) ovat nimenneet yhden ryhmän nuoria elämän kolhimiksi, joille on tapahtunut kaikenlaisia kurjia asioita elämässä, ja joiden kasvuolosuhteet eivät ole olleet turvallisimmasta päästä. Vakavat kodin ongelmat näkyvät usein koulunkäynnissä ja nuori on saatettu leimata ongelmatapaukseksi. (Aaltonen & Berg 2015, 101–106.) Myös nämä nuoret näkyvät oppivelvollisuuskoordinaattorin työnkuvassa. Monia nuoria olisi pitänyt pystyä tukemaan, kannustamaan ja ennaltaehkäisemään haasteita vahvasti jo aiemmin. Milloinkaan ei ole kuitenkaan liian myöhäistä ja oppivelvollisuuskoordinaattoreilla on tässä tuhannen taalan paikkaa toimia turvallisena ja kannustavana aikuisena edes hetken aikaa nuoren elämässä. Koska oppivelvollisuuskoordinaattori ei kuitenkaan kulje oppivelvollisen nuoren rinnalla kovin pitkään, vaan hänen tehtävänä on ennemminkin etsiä oppivelvolliselle sopivaa verkostoa (Oppivelvollisuuslaki 14. §), voidaan hyödyntää opinnäytetyössä benchmarkattua tuotosta *Verkostot asuinkunnan ohjauksessa*. Se tekee näkyväksi ja tarjoaa vinkkejä siitä, kuinka laaja skaala oppilaitoksia sekä nuoria auttavia tahoja on, jotka oppivelvollisuuskoordinaattorin on tunnettava pystyäkseen ohjaamaan parhaalla mahdollisella tavalla oppivelvollista aina nettilukiosta nuorten unikouluun ja etsivään nuorisotyöhön.

Kahdella benchmarkatulla tuotoksella nousi esiin ennakoivan ohjauksen ja saattaen vaihdon tärkeys oppivelvollisuuskoordinaattorin työssä, vaikka oppivelvollisuuslaki ei tähän velvoita. Tämä havainto tukee aiempaa tutkimusta siitä, että aina pelkkä opiskelupaikan tarjoaminen ei riitä opiskelijan sujumi-

seen haastavassa tilanteessa, vaan tarvitaan mm. nuoren yksilöllistä kohtaamista (Ahonen ym. 2013, 105–110). Muita opinnäytetyössäni nousseita toimivia käytänteitä tähän oppivelvollisten yksilölliseen kohtaamiseen on tutustumiskäynnit oppilaitoksiin sekä kotikäynnit työparin kanssa, joihin toivoisin kaikilla oppivelvollisuuskoordinaattoreilla olevan aikaa.

Laajentunut oppivelvollisuus näyttäytyy minulle työni sekä verkostojeni kautta edelleen ajankohtaiseksi ja siitä ollaan kiinnostuneita monella eri taholla. Opinnäyteprosessini aikana huomasin entistä enemmän mm. teorian, kyselyn vastausten sekä benchmarkattujen tuotosten avulla, kuinka laaja oppivelvollisuuskoordinaattorien työnkuva on. Työ koostuu monesta eri osa-alueesta vahvasta ohjausosaamisesta eri lakien tuntemiseen ja soveltamiseen. Silmärin (2022, 62–63), Katajamäen (2023, 62) ja tämän opinnäytetyön tuotoksissa on nähtävissä samankaltaisuutta. Näitä tuotoksia vapaasti yhteen tiivistäen oppivelvollisuuskoordinaattorin on kyettävä kohtaamaan nuoria sekä heidän huoltajiaan aidosti, yksilöllisesti ja arvostaen monenlaisissa haastavissa elämäntilanteissa, kartoittaa kokonaistilanne, osattava ohjata heitä monimutkaisessa oppilaitosverkostossa oikeaan suuntaan yksilölliset tarpeet huomioon ottaen, tunnettava vahvasti nuorten palveluverkosto myös muun tuen osalta, kuljettava nuoren rinnalla, tunnettava laajasti aiheeseen liittyvät eri lainsäädännöt, valmistella viranomaispäätöksiä sekä vielä omata laajat yhteistyöverkostot ja toimia laajennetun oppivelvollisuuden asiantuntijana näissä verkostoissa. Kuitenkaan kukaan meistä oppivelvollisuuskoordinaattoreista ei ole saanut koulutusta juuri tähän työhön ja työnkuva muokkautuu edelleen esimerkiksi kokemuksen karttumisen, uusien opinnäytetöiden sekä Valpas-verkostossa käytyjen keskustelujen myötä. Asuinkunnissa on käytetty paljon resursseja työnkuvan luomisen lisäksi esimerkiksi hallinnollisten lomakkeiden laatimiseen joka kunnassa itse, kun valmiita materiaaleja ei ole saatavilla. Ei ihmeikään, että epävirallisesta Valpas-verkostosta on muodostunut niin tärkeä vertaistuen kannalta.

Oppivelvollisuuskoordinaattorin työ voi siis näyttäytyä haastavana sekä oppivelvollisten tilanteiden että työn uutuuden takia, jonka vuoksi moni palanen vasta asettuu kohdalleen ja uusia opiskelumuotoja kehitetään, vaikka jo kolmas vuosi on käynnissä oppivelvollisuuden laajentumisesta. Silti tälle täysin

uudelle työnkuvalle ei ollut selkeää perehdytystä tai työkaluja muutamia infojen ja Opetus- ja kulttuuriministeriön usein kysytyjä kysymyksiä – palstan lisäksi. Myös Opetushallituksen johtaja jakoi näkemykseni tästä puutteesta, kun tapasimme häntä pienellä Valpas-verkoston kokoonpanolla. Opinnäytteeni on yksi palanen tämän uuden työnkuvan auki kirjaamisessa sekä kehittämisessä ja siinä on hyödynnetty Valpas-verkoston huikeaa osaamista. Onkin ollut hienoa seurata oppivelvollisuuskoordinaattoreiden ammattitilpeyttä ja kollektiivista halua kehittää työtä oppivelvollisten nuorten parhaaksi.

6.3 Arviointi

Opinnäytetyöni tavoitteena oli kehittää oppivelvollisuuskoordinaattoreiden työnkuvaa valtakunnallisesti. Opinnäytetyön tuotoksena syntyi käsikirja, joka sisältää perehdytysmateriaalia sekä asuinkunnissa luotuja toimivia käytänteitä. Käsikirja valmistui suunnitelmien mukaan ja sen sisältö noudattelee hyvin alkukyselyssä nousseita Valpas-verkoston tarpeita, lukuun ottamatta aiheita, jotka perustellen jätin pois. Oppivelvollisuuskoordinaattorin käsikirja on Valpas-verkoston Teams-alustalla kaikkien käytössä ja tämän opinnäytetyön liitteenä kenen tahansa löydettävänä Internetistä. Valpas-verkostossa on 17.10.2023 141 jäsentä, joten siellä ei ole kaikki Suomen 309 kuntaa (Kuntaliitto 2023), mutta hyvä edustus joka tapauksessa kaikenkokoisista kunnista ympäri maan. Olen saanut useammalta taholta hyvää palautetta benchmarking-tuotosten osalta. Käsikirjasta on sanottu näin:

Olispa ollut tällainen käsikirja, kun aloitin [oppivelvollisuuskoordinaattorina]!

Olet tehnyt todella hyvää työtä! Olisin hyötynyt paljon tällaisesta käsikirjasta [kun aloitin oppivelvollisuuskoordinaattorina] ja uskon tästä olevan hyötyä edelleenkin!

Olen jo saanut hyödynnettyä toimintamalleja eri yhteyksissä kertoessani työstäni, mm. Espoon kaupungin oppivelvollisuuden seurantajärjestelmän koodareille, joille oppivelvollisuuskoordinaattorin työ ei ole ennestään tuttua. Myös oman tiimini uusien jäsenien aloitti työnsä perehtymällä käsikirjaan. Nuorisopalvelupäällikkö pyysi minua esittelemään opinnäytetyöni sen valmistuttua Espoon

oppivelvollisuuden ohjausryhmässä, jossa on johtoa sekä Espoon kaupungilta että ammattioppilaitoksesta. Välillisesti opinnäytetyöni hyödyttää asuinkunnan vastuulle ohjautuneita oppivelvollisia nuoria, kun oppivelvollisuuskoordinaattorien työnkuva selkeytyy ja saadaan jaettua hyviä käytänteitä. Käsikirjasta on siis välittömästi aitoa hyötyä kentällä ja mielestäni tämän vuoksi kehittämisen tavoite toteutui hyvin.

Valitut kehittämismenetelmät tukivat hyvin opinnäytetyön etenemistä. Palvelumuotoilun tuplatimanttimali rytmitti kehittämisprosessia sekä muistutti arvioinnista jokaisessa vaiheessa. Alussa tehdyn anonymisti toteutetun kyselyn perusteella saatiin tietoa kehittämistä varten. Kyselyn vastausprosentti ei ollut kovin korkea (noin 20 %). Vastauksista oli kuitenkin jo nähtävissä samankaltaisuutta, joten todennäköisesti mitään mullistavia uusia aiheita tai painotuksia ei olisi saatu isommalla vastaajamäärällä. Lisäksi vastaukset tukivat omaa havainnointiani, josta koko opinnäytetyö oli lähtenyt liikkeelle. Kysely oli toimiva lukuun ottamatta viimeisintä avointa kysymystä, jonka olisi voinut rajata tarkemmin, jotta vastausten tulkitseminen olisi ollut helpompaa. Varsinaisen kysymyksen *kunnassani on laajennettuun oppivelvollisuuteen liittyviä hyviä käytänteitä, mitä*, apukysymyksinä olisi voinut olla esimerkiksi: *kuka tai ketkä ovat luoneet tämän käytännön, mihin tarpeeseen se on syntynyt, mikä on sen tavoite ja kuvaa lyhyesti sen sisältö.*

Tässä opinnäytetyössä ryhmäbenchmarking-menetelmää käytettiin rennolla otteella, soveltaen tilanteeseen sopivaksi. Benchmarkingin voisi toteuttaa valitsemalla itse ainoastaan esikuvalliset organisaatiot mukaan kehittämiseen (Seppänen & Järvelä 2005, 60; 64), mutta tässä opinnäytetyössä kaikki Valpas-verkoston oppivelvollisuuskoordinaattorit saivat mahdollisuuden osallistua kehittämiseen. Koska opinnäytetyöni tavoitteena oli kehittää oppivelvollisuuskoordinaattorin työnkuvaa valtakunnallisesti, ei yksin tekemällä olisi saanut kovin luotettavia ja eri kokoisissa kunnissa käytettäviä toimintamalleja luotua. Benchmarkingin avulla syntynyt materiaali, jonka pohjalta rakensin käsikirjaan liitetyt tuotokset, on minusta opinnäytetyöni suurin anti. Tällaisia koko Suomen oppivelvollisuuskoordinaattoreille sopivia toimintamalleja ei ollut ennestään olemassa.

Benchmarking-menetelmän yhtenä tavoitteena on myös se, että kehittämiin osallistuvat ihmiset oppivat uutta jo prosessin aikana (Seppänen & Järvelä 2005, 57). Usea benchmarkingiin osallistuneista oppivelvollisuuskoordinaattoreista alasta riippumatta kertoikin jo kehittämistapaamisten aikana, että heidän osaamisensa kyseisestä aiheesta kasvoi. Opinnäytetyöni tavoite toteutui jo pieneltä osin benchmarking-tapaamisissa, kun osallistujien, mukaan lukien itseni, osaaminen kasvoi kehittämisen aikana. Sain hyvää palautetta hyvin toteutetuista kehittämistapaamisista. Positiivista palautetta sai myös se, että aiheet oli pilkottu pienempiin ja selkeisiin osiin.

Minulla oli alusta alkaen aika selkeä visio tämän opinnäytetyön tarpeesta ja toteutuksesta omasta taustastani ja työnkuvastani johtuen. Koska toimin oppivelvollisuuskoordinaattorina, opinnäytetyön tuotokset ovat myös minulle tärkeitä työkaluja. Tarvetta työn kehittämiseksi ovat sanoittaneet monet muutkin Suomen oppivelvollisuuskoordinaattorit esimerkiksi Valpas-verkoston aamukahveilla. Opinnäytetyöni valmistumista on jo odotettu. Tämä oma visio ja läheisyys aiheeseen ovat varmasti vaikuttaneet opinnäytetyöni kulkuun, jo ihan alkuvaiheessa pidetyn opinnäytetyön esittelyn Valpas-verkostolle sekä tehdyn kyselyn kysymysten laatimisesta lähtien. Yritin kuitenkin jatkuvasti pitää mielessä opinnäytetyöhön liittyvät eettiset ohjeet, jotta omat ajatukseni eivät hallitsi opinnäytetyötä epätarkoituksenmukaisesti ja säilyttäisin tarvittavan objektiivisuuden (Ojasalo ym. 2014, 48).

Pidin huolen siitä, että kehittämisessä mukana olleet henkilöt tiesivät mitä ollaan kehittämässä ja mikä on kunkin tahon rooli, sillä se kuuluu hyvään tutkimuseetiikkaan (Ojasalo ym. 2014, 48). Kaikilla oppivelvollisuuskoordinaattoreilla, jotka olivat Valpas-verkoston jäseniä opinnäyteprosessini aikana, oli mahdollisuus osallistua opinnäytetyöhön sen eri vaiheissa: alku-infoon, kyselyyn, benchmarking-tapaamisiin ja lopuksi vielä viimeistelemään benchmarkingin tuotokset. Tiedotin opinnäytetyöni eri vaiheista sekä Valpas-verkoston vetäjältä saamani sähköposti-jakelulistan kautta että Teams-alustalla. En joutunut rajaamaan ketään ulos. Ainoastaan kahteen ensimmäiseen benchmarking-tapaamiseen olin varannut kaksi eri ajankohtaa, joista vain toinen toteutettiin, mutta tästäkin oli tieto saatavilla heti ilmoittautumisvaiheessa. Osallistuin itse tasavertaisena jäsenenä kaikkiin benchmarking-tapaamisiin, mutta tuotosten ideoinnin sekä visualisoinnin tein itse.

Opinnäytetyöprosessista kirjoittaminen ja varsinainen kehittäminen ovat tuntu-
neet luontevilta koko prosessin ajan. Tekstikappaleet ovat kuitenkin olleet use-
emmin kuin kerran epäloogisessa järjestyksessä, josta olen saanut palautetta
opinnäytetyöni ohjaajalta. Opin sen, aikaa olisi pitänyt varata enemmän varsi-
naiselle kirjoitustyölle, jolloin asioiden tiivistäminen ja tekstin jäsentely olisi
ehkä sujunut helpommin. Opin myös käyttämään itselleni uusia kehittämisme-
netelmiä benchmarkingia ja palvelumuotoilun tuplatimanttimallia, joita tulen
varmasti jatkossakin hyödyntämään. Teoriaosuuden kirjoittamisen koin hie-
man haastavaksi johtuen opinnäytetyöni ilmiön, eli laajentuneen oppivelvelli-
suuden, tutkimuksen vähyydestä.

6.4 Jatkotutkimus- tai kehittämisehdotukset

Tässä opinnäytetyössä kirjattiin ylös oppivelvollisuuskoordinaattorien keskei-
simpiä verkostoja sekä asuinkunnissa kehitettyjä toimivia käytänteitä, joista
monet liittyvät verkostoyhteistyöhön. Uusia toimintatapoja ja verkostoja syntyy
koko ajan lisää ja olemassa olevat verkostotkin hioutuvat. Näihin verkostoihin
voisi syventyä vielä tarkemmin kokonaisen opinnäytetyön muodossa, jotta hy-
viä ideoita ja käytänteitä saataisiin entistä paremmin levitettyä ja hyödynnettyä
Suomessa ja jotta löydetään aidosti kaikkia oppivelvollisia palvelevia ratkai-
suja.

Toinen tarpeellinen kehittämiskohde olisi asuinkunnan ohjaus- ja valvontavas-
tuulle luotavat yhteiset tilastot. Moni taho kunnan virkamiehiä, poliitikkoja ja
media mukaan luettuna ovat kiinnostuneita mistä ja minkä syiden vuoksi oppi-
velvollisista tehdään ilmoitus asuinkuntaan - ja mihin he päätyvät tämän jäl-
keen. Tällä hetkellä jokainen asuinkunta laatii ja seuraa tilastoitavia asioita
itse, eivätkä ne siten ole vertailukelpoisia keskenään. Opetushallinnon tilasto-
palvelu Vipusessa (s.a.) löytyy tilastoja toisen asteen ikäisten oppivelvollisten
toiminnasta, kuten oppivelvollisten hakeutumisesta koulutukseen ja siitä,
kuinka moni suorittaa tai ei suorita oppivelvollisuutta. Osan näistä tilastoista
saa suodatettua kotikunnan mukaan. Nämä tilastot eivät kerro tarkempaa tie-
toa tai laadullista totuutta asuinkunnan vastuulle ohjautuneiden oppivelvollis-
ten tilanteista, eivätkä välttämättä koulua käyvistäkään. Esimerkiksi usean

asuinkunnan vastuulle keväällä ilmoitetun oppivelvollisen opinnot eivät ole tosiasiassa juurikaan edenneet edellisvuoden koulun aloituksen jälkeen. Monella oppivelvollisella on ollut opiskelupaikka nimellisesti, mutta opintosuoritteita ei ole tullut, joka onkin ollut syynä koulusta eronneeksi katsomisella.

Isossa kuvassa oppivelvollisuuskoordinaattorin työ ja koko oppivelvollisuuden laajeneminen tarvitsevat vielä monen tahoista kehittämistä ja työn tukemista, kuten etsivä nuorisotyö aikanaan. Valpas-verkosto onkin lähestynyt Opetushallitusta jo esimerkiksi yhtenäisen kirjaamisjärjestelmän tarpeesta ja huoltajien sekä oppivelvollisuuskoordinaattoreiden yhteystietojen liittämistä Valpas-järjestelmään. Tämän kaltaiset muutokset ovat kuitenkin hitaita toteuttaa, varsinkin jos ne vaatisivat lakimuutosta, eikä sellaista ole tietojeni mukaan lähiaikoina tiedossa. Tarvitaan myös lisää rahallista tukea erilaisten koulumuotojen kehittämiseen ja ylipäänsä enemmän tukea toisella asteella. Onneksi tähän on tulossa lisärahoitusta (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2023). Kaikkia nuoria ei kuitenkaan pysty pakottamaan koulun penkille, vaikka laki kuinka niin vaatisi. Kuulemisia, osoituksia ja lastensuojeluilmoituksia voidaan tehdä. Kaikkia nuoria nämä "eivät voisi vähempää kiinnostaa", eikä myöskään sakon uhka huoltajille. Osalle nuorista sopisi paremmin työ, työssä oppiminen, kuntouttava toiminta tai entistä joustavammia ratkaisuita opintojen tai osatutkintojen suorittamiseksi.

Ainakin pääkaupunkiseudulla tarvitaan lisää vaativan erityisen tuen opiskelupaikkoja, tehokasta kielenopiskelua omassa maassa peruskoulun suorittaneille alle 18-vuotiaille oppivelvollisille sekä mahdollisuus suorittaa toisen asteen tutkintoja englanniksi, jotta oppivelvollisuuslain henki toteutuisi entistä paremmin. Maahan muuttaneet nuoret, joita ei löydy Valpas-järjestelmästä, olisi myös tarpeen löytää ilman suurta salapoliisin työtä ja tähän tarvittaisiin lisää ohjeistusta ja työkaluja kunnille. Oppilaitosten osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja joustavia siirtymiä olisi lisättävä, jotta mahdollisimman moni nuori kiinnittyisi oppilaitokseen ja ylipäänsä yhteiskuntaan. Oppivelvollisten tulisi myös päästä nopeammin takaisin opintojen pariin, jos heillä ei ole terveydellisiä haasteita, vaan koulumotivaation puute on johtunut esimerkiksi väärästä alavalinnasta. Tällä hetkellä odotusaika ammatillisiin perustutkintoihin jatkuvan haun kautta voi olla useita kuukausia, jopa neljä kuukautta.

Monia tahoja Suomessa kiinnostaa laajennetun oppivelvollisuuden mahdolliset vaikutukset sekä paikallisella että valtakunnallisella tasolla. Täyttääkö tämä suuri lakiuudistus sille asetetut tavoitteet, eli valmistuvatko oppivelvolliset toiselta asteelta aiempaa enemmän? Saadaanko nuorten syrjäytymistä ennaltaehkäistä? Kiinnostavaa olisi tutkia ja perehtyä myös kuntien ohjaus- ja valvontavastuulla olevien oppivelvollisten nuorten sijoittumista kouluihin, siellä pysymistä ja valmistumista. Tästä aiheesta varmasti syntyikin runsaasti tutkimuksia jatkossa. Vielä on kuitenkin liian aikaista laajemmalle tutkimukselle, sillä ensimmäinen ikäluokka laajennetun oppivelvollisuuden piirissä on suorittamassa toista astetta kolmannella opiskeluvuodella. Laadukkaampaa tutkimusta uudistuksen vaikutuksesta esimerkiksi nuorten syrjäytymiseen voi tehdä vasta kun nähdään, onko uudistuksella ollut vaikutusta myös toiselta asteelta valmistumiseen sekä nuorten jatkopolkuihin toisen asteen jälkeen. Myös Opetus- ja kulttuuriministeriö sekä Opetushallitus seuraavat tarkkaan oppivelvollisuuden laajentamista vuoden 2021–2024 aikana (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2020).

Viimeisenä kehittämissuositukseksi nostan toiveeni siitä, että vielä jonain päivänä oppivelvollisuuskoordinaattoreilla olisi yhteinen, vakiintunut ja tunnettu nimike. Sitä olisi helppo käyttää sekä oppivelvollisten, huoltajien että verkostojen kanssa ja sen avulla löytäisi ne asuinkunnan ohjaajat, jotka eivät ole löytäneet tietänsä Valpas-verkoston. Jonkinlainen linjaus asuinkunnan ohjaajista kunnan kokoon nähden valtiovallan tasolta voisi myös lisätä oppivelvollisten nuorten yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa ohjaukseen käytettävän ajan kannalta. Usein haastavassa tilanteessa olevaa nuorta voidaan auttaa kunnolla vasta, kun ohjaussuhteessa on syntynyt luottamus ja päästään kiinni hänen todellisiin tarpeisiinsa (Aaltonen & Berg 2015, 126).

LÄHTEET

- Aaltonen, S., Berg, P. 2015. Nuorten ja palveluntarjoajien kohtaamiset. Teoksessa Aaltonen, S., Berg, P. & Ikäheimo, S. Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 41–127.
- Ahonen, T., Torppa, M., Määttä, S. & Eklund, K. 2013. Ovatko oppimisvaikeudet uhka hyvinvoinnille? Teoksessa Reivinen, J. & Vähäkylä, L. (toim.). Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Helsinki: Gaudeamus, 97–120.
- Brola, T. 2022. Opinnäytetyö tekee osaamisen näkyväksi. *Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu READ* 5.12.2022. Verkkojulkaisu. Saatavissa: <https://read.xamk.fi/2022/koulutus/opinnaytetyo-tekee-osaamisen-nakyvaksi/> [viitattu 29.12.2023].
- Fors, M. 2011. Yksinäisten nuorten hätä verkossa virtuaalipoliisin silmin. Teoksessa Heiskanen, T. & Saaristo, L. (toim.). Kaiken keskellä yksin. Yksinäisyyden syyt, seuraukset ja hallintakeinot. Jyväskylä: PS-kustannus, 165–172.
- Haasio, A. 2018. Hikikomorit. Vantaa: Avain.
- HE 173/2020. Hallituksen esitys eduskunnalle oppivelvollisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- Heiskanen, T. & Saaristo, L. 2011. Modernin ajan yksinäisyys. Teoksessa Heiskanen, T. & Saaristo, L. (toim.). Kaiken keskellä yksin. Yksinäisyyden syyt, seuraukset ja hallintakeinot. Jyväskylä: PS-kustannus, 15–30.
- Ikäheimo, S. 2015. Syrjäytyneiksi luokiteltujen nuorten terveystalouden käyttö ja kustannukset. Teoksessa Aaltonen, S., Berg, P. & Ikäheimo, S. Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 12–40.
- Innanen, P. 2018. Palvelumuotojen prosessin vaiheet. Palvelumuotoilu Palo. Blogi. Julkaistu 8.12.2018. Saatavissa: <https://www.palvelumuotoilu-palo.fi/blogi/palvelumuotoilun-prosessin-vaiheet/> [viitattu 21.1.2023].
- Junttila, N. 2015. Kavereita nolla. Lasten ja nuorten yksinäisyys. Helsinki: Tammi.
- Jussila, T. & Majala, J. 2023. Nepsy-nuoren haasteet koulunkäynnissä. Blogi. Julkaistu 11.1.2023. Lapin ammattikorkeakoulu. Saatavissa: <https://www.lapinamk.fi/blogs/Nepsy-nuoren-haasteet-koulunkaynnissa-/0q5cunco/f162be7f-9cab-44a3-9d99-e6f8a5b5846f> [viitattu 22.10.2023].
- Kalliola, T. 2023. TUVA-koulutus opiskelukyvyyn tukijana. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Yhteisöpedagogi yamk koulutus. Ylempi amk-opinnäyte. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2023082224888> [viitattu 17.10.2023].

- Katajamäki, A. 2023. Oppivelvollisen nuoren tuki ja ohjaus asuinkunnassa: Nuorten määritelmiä ohjauksen tarpeista. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu. Hyvinvoinnin edistämisen koulutus. Ylempi amk -opinnäyte. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2023052915237> [viitattu 10.10.2023].
- Kelhä, M. 2023. PISA-tulokset heijastelevat koko yhteiskunnan muutoksia. Blogi. 8.12.2023. Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/blogi/pisa-tulokset-heijastelevat-koko-yhteiskunnan-muutoksia> [viitattu 10.5.2024].
- Kivikallio, P. 2021. "Ei kannettu oppilas koulussa pysy": Oppilaanohjaajien käsityksiä oppivelvollisuuden laajentamisesta ja sen vaikutuksesta nuorten syrjäytymiseen. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta. Pro gradu- tutkielma. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202103252680> [viitattu 4.11.2022].
- Kuntaliitto 2023. Kaupunkien ja kuntien lukumäärät ja väestötiedot. WWW-dokumentti. Päivitetty 31.3.2023. Saatavissa <https://www.kuntaliitto.fi/kuntaliitto/tietotuotteet-ja-palvelut/kaupunkien-ja-kuntien-lukumaarat-ja-vaestotiedot> [viitattu 17.10.2023].
- Kärkkäinen, T., Taipale, K. & Vartiainen, M. 2023. Hyvän ohjauksen kriteerit. Opetushallitus. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Hyv%C3%A4n_ohjauksen_kriteerit.pdf [viitattu 17.3.2023].
- Laki oppivelvollisuudesta 15.4.1921/101.
- Maczulskij, T. & Kauhanen, M. 2016. Työmarkkinoiden polarisaatio ja työvoiman liikkuvuus - mihin rutiininomaista työtä tekevät työntekijät päätyvät? *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 112, 284–296. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/wp-content/uploads/2016/10/KAK-3_2016-maczulskij-ja-kauhanen.pdf [viitattu 25.10.2022].
- Miettinen, R. 2022. Oppivelvollisuuden laajentumisen vaikutukset oppilaitosten ja etsivän nuorisotyön väliseen yhteistyöhön. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu. Yhteisöpedagogikoulutus. Opinnäyte. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2022090219792> [viitattu 17.10.2023].
- OECD. 2018. PISA 2018 Results combined executive summaries. Volume I, II & III. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.oecd.org/pisa/Combined_Executive_Summaries_PISA_2018.pdf [viitattu 5.2.2023].
- Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2014. Kehittämistyön menetelmät : Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: Sanoma Pro.
- Opetushallitus. 2020. Oppivelvollisuuden laajentaminen. Perustietoa oppivelvollisuuden laajentamisesta. WWW-dokumentti. Päivitetty 28.9.2022. Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/kehittaminen/perustietoa-oppivelvollisuuden-laajentamisesta> [viitattu 19.11.2022].

Opetushallitus. s.a. Oppivelvollisuuden seuranta- ja valvontapalvelu Valpas. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/kehittaminen/oppivelvollisuuden-seuranta-ja-valvontapalvelu-valpas> [viitattu 3.12.2022].

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2020. Hankkeet ja säädösvalmistelu. Oppivelvollisuuden laajentaminen. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://okm.fi/oppivelvollisuuden-laajentaminen> [viitattu 19.11.2022].

Opetus- ja kulttuuriministeriö. s.a. Kysymyksiä ja vastauksia oppivelvollisuudesta. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://okm.fi/kysymyksiä-ja-vastauksia-oppivelvollisuudesta> [viitattu 4.12.2022].

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2021. Asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastuu. Powerpoint-diasarja. Julkaistu 12.4.2021. Saatavissa: <https://okm.fi/documents/1410845/70043462/Oppivelvollisuus+asuinkunnan+ohjaus-+ja+valvontavastuu+12.4.2021.pdf/ce568ea5-ffe3-e0d7-2826-e4feae31caf7/Oppivelvollisuus+asuinkunnan+ohjaus-+ja+valvontavastuu+12.4.2021.pdf?t=1618220817215> [viitattu 24.11.2023].

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2023. OKM:n talousarvioesitys kahdeksan miljardia euroa vuodelle 2024. Tiedote 9.10.2023. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://okm.fi/-/okm-n-talousarvioesitys-kahdeksan-miljardia-euroa-vuodelle-2024> [viitattu 26.10.2023].

Oppivelvollisuuslaki 30.12.2020/1214.

Palola, T., Hannikainen-Ingman, K. & Karjalainen, V. 2012. Nuoret koulutuspudokkaat sosiaalityön asiakkaina: tapaustutkimus Helsingistä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 29.

Pietikäinen, R. s.a. Oppivelvollisuuden laajentaminen. Into ry. WWW-dokumentti. Saatavissa: [Oppivelvollisuuden laajentaminen - Into – etsivä nuorisotyö ja työpajatoiminta ry \(intory.fi\)](https://www.intory.fi/oppivelvollisuuden-laajentaminen-into-etsiva-nuorisotyö-ja-työpajatoiminta-ry-intory-fi) [viitattu 19.11.2022].

Ruohonen, S. 2022. Koiria kansanopistossa. Koira-avusteisuus työmenetelmänä laajennetun oppivelvollisuuden piirissä olevien nuorten kanssa. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Yhteisöpedagogikoulutus. Opinnäyte. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2022112925043> [viitattu 17.10.2023].

Seuri, A., Uusitalo, R. & Virtanen, H. 2018. Pitäisikö oppivelvollisuusikä nostaa 18 vuoteen? Talouspolitiikan arviointineuvosto. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20231020140701> [viitattu 16.10.2023].

Silmäri, L. 2022. Oppivelvollisuuden ohjaus- ja valvontavastuu asuinkunnissa : Kuopion kaupungin oppivelvollisuusohjaajan tehtäväkuva. Savonia ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveystieteiden kehittämissuunnitelman ja johtamisen tutkinto-ohjelma. Ylempi amk -opinnäyte. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2022082119548> [viitattu 28.10.2022].

Sirkiä, L. 2021. Asuinkuntien ohjaus- ja valvontavastaavat. Valpas-verkoston Teams-alusta. Yleinen kanava. Word-dokumentti. Intranet.

Sirkiä, L. 2022a. Asuinkuntien ohjaus- ja valvontavastaaville suunnatun kyselyn tuloksia. Valpas-verkoston Teams-alusta. PDF-dokumentti. Intranet.

Sirkiä, L. 2022b. Lukuvuoden 22–23 Valpas-verkoston kyselyn vastaukset. Valpas-verkoston Teams-alusta. PDF-dokumentti. Intranet.

Sirviö, P. 2021. Oppivelvollisuuden laajentaminen - ohjaus- ja valvontavastuu. Opetus- ja kulttuuriministeriön webinaari 10.3.2021. Valtioneuvosto. Powerpoint-diasarja. Saatavissa: <https://okm.fi/documents/1410845/64537368/Oppivelvollisuus+ohjaus+ja+valvontavastuu+10.3.2021+Sirvio.pdf/0e8d4942-b22e-83c8-9e01-e69ede588e93/Oppivelvollisuus+ohjaus+ja+valvontavastuu+10.3.2021+Sirvio.pdf?t=1615379838781> [viitattu 19.11.2022].

Strömmer, P. 2005. Vertailukehittäminen: Virtuaalikypärä nimeltä Benchmarking. Teoksessa Seppänen-Järvelä R. (toim.). Vertaismenetelmät kehittävän arvioinnin välineinä. Hyvät käytännöt. Menetelmäkäsikirja. Arviointiraportteja 2/2005. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, 55–64. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201204194291> [viitattu 7.11.2022]

Tanskanen, M. 2022. Hyvinvointipalveluiden käyttäjälähtöistä suunnittelua. *Xamk read* 2/2022. Verkkolehti. Julkaistu 30.5.2022. Saatavissa: <https://read.xamk.fi/2022/kestava-hyvinvointi/hyvinvointipalveluiden-kayttaja-lahtoista-suunnittelua/> [viitattu 12.12.2023].

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2023a. Kouluterveyskyselyn tulokset. Sähköinen tietoaieisto. Päivitetty 1.10.2023. Saatavissa: https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk2/nuoret/fact_ktk2_nuoret?row=952513L&row=952810L&column=alue-886778.&column=vuosi-952479.&column=ka-987089&column=taustatekija-888288&column=sp-888243&fo=1# [viitattu 12.10.2023].

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2023b. Nuorten syrjäytymisen ehkäisy. WWW-dokumentti. Päivitetty 21.9.2023. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/hyvinvointi-ja-terveys/nuorten-syrjaytymisen-ehkaisy> [viitattu 11.10.2023].

Tilastokeskus. 2021a. Uusien ylioppilaiden jatko-opintoihin pääsy oli vuonna 2020 edellisvuotta helpompaa. Julkaistu 9.12.2021. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://stat.fi/til/khak/2020/khak_2020_2021-12-09_tie_001_fi.html [viitattu 14.1.2023].

Tilastokeskus. 2021b. Koulutuksen keskeytti 5,9 prosenttia opiskelijoista. Julkaistu 12.3.2021. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://stat.fi/til/kkesk/2019/kkesk_2019_2021-03-12_tie_001_fi.html [viitattu 14.1.2023].

Tilastokeskus. 2022a. Keskeyttäminen lisääntyi toisella asteella etenkin ammatillisessa koulutuksessa ja väheni korkea-asteella 2020. Julkaistu 17.3.2022. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://stat.fi/til/kkesk/2020/kkesk_2020_2022-03-17_tie_001_fi.html [viitattu 14.1.2023].

Tilastokeskus. 2022b. Maahanmuuttajat väestössä. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa.html> [viitattu 26.10.2023].

Vauhkonen, T. & Hoikkala, T. 2020. Syrjäytymisen lasku. Tutkimus syrjäytymisestä, sen kustannuksista ja kohdennetun nuorisotyön vaikuttavuudesta. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja 2020:153. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/syrjaytymisen_lasku.pdf [viitattu 6.1.2023].

Valpas-verkosto. 2023. Teams-alusta. Intranet.

Viholainen, H., Aro, T., Koponen, T., Peura, P. & Aro, M. 2013. Miten oppimisvaikeudet liittyvät syrjäytymiseen? Teoksessa Reivinen, J. & Vähäkylä, L. (toim.). Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Helsinki: Gaudeamus, 88–96.

Vipunen. Opetushallinnon tilastopalvelu. s.a. Oppivelvolliset. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://vipunen.fi/fi-fi/yhteiset/Sivut/Oppivelvolliset.aspx> [viitattu 12.11.2023].

Kyselykartoitus opinnäytetyön tueksi asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastaaville

1. Käsikirjan sisältö on hyödyllinen asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastaaville, jos se

- keskittyy enemmän perehdytysmateriaaliin
- keskittyy enemmän asuinkunnissa luotuihin hyviin käytänteisiin
- sisältää sekä perehdytysmateriaalia, että hyviä käytänteitä
- sisältää jotain muuta, mitä?

2. Käsikirja tukisi työtäni, jos perehdytysosio sisältäisi seuraavia asioita:

3. Käsikirja tukisi työtäni, jos hyvien käytänteiden osio sisältäisi seuraavia asioita:

4. Kunnassani on luotu laajennettuun oppivelvollisuuteen liittyviä hyviä käytänteitä (esim. yhteistyömallit, toimintaprosessit, verkostot, tiedotus, nuorten kanssa käytettävä materiaali), joita voi hyödyntää tässä opinnäytetyöprosessissa. Mitä käytänteitä?

Pieneltäkin tuntuvat ideat kannattaa ilmoittaa, sillä niistä saattaa kehittämällä syntyä jotain suurempaa.

5. Taustatiedot

Työnimike

Koulutus

6. Sen kunnan asukasluku, jossa työskentelet

- <50 000
 50 000-100 000
 >100 000

7. Olen toiminut asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastuutehtävissä noin

- alle 0,5 vuotta
 0,5-1 vuotta
 1-1,5 vuotta

Lähetä

Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu

Suuret kiitokset vastauksestasi!

Tiedotan opinnäytetyöni edistymisestä Valpas-verkoston tapaamisissa.

Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu

Kysely luotu Webropolilla
Klikkaa tästä ja lue lisää

SAATEKIRJE

1(1)

2.12.2022

Opinnäytetyön kyselylomakkeen saatekirje asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastaaville

Hei,

Olen tekemässä opinnäytetyötäni (Yhteisöpedagogi YAMK) Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulussa. Opinnäytetyöni on tutkimuksellinen kehittämistyö otsikolla: **OPPIVELVOLLISUUSKOORDINAATTORIN KÄSIKIRJA - Asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastaavan perehdytysmateriaali sekä toimivat käytänteet.** Kehittämisen tavoitteena on tukea asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastaavien työtä valtakunnallisesti.

Tämän kyselyn tarkoituksena on kartoittaa tarkempaa tarvetta kehittämistyölle sekä saada ideoita ja tietoa asuinkunnissa kehitetyistä toimivista käytänteistä liittyen laajennettuun oppivelvollisuuteen. Kyselyyn osallistuminen on vapaaehtoista. Tämä on alustava kartoitus, eikä siihen vastaaminen sido sinua eikä kuntaasi mihinkään. Kerättyä aineistoa voidaan käyttää ja hyödyntää opinnäytetyössäni sellaisessa muodossa, jossa yksittäistä vastausta ei voida tunnistaa.

Mikäli olet kiinnostunut osallistumaan opinnäytetyöhöni liittyvään vertaiskehittämiseen ja / tai mahdolliseen syvähaastatteluun keväällä 2023, ilmoita minulle yhteystietosi. Aikaa tähän kuluu yhteensä yhden työpäivän verran, muutamaan osaan jakautuneena verkon välityksellä.

Kyselyyn vastaamiseen kuluu aikaa 1-15 minuuttia. Kysely on auki 2.-21.12.2022.

Tiedotan opinnäytetyöni edistymisestä Valpas-verkoston tapaamisissa.

Lisätietoja kyselystä ja kehittämistyöstä saat pyydettäessä opinnäytetyön tekijältä:

Katrina Nylund
Puh. +358 46 877 2754
ekany003@edu.xamk.fi

Linkki kyselyyn <https://link.webpolsurveys.com/S/B40308337143C567>

Lämmin kiitos vastauksestasi jo etukäteen!

Kutsu benchmarking-tapaamisiin

Katrinan opinnäytetyö - Lähde mukaan vertaiskehittämään meidän työnkuvaamme! 24.2.2023

Hei,

Yhteisöpedagogi yamk opinnäytetyöni on edennyt toteutusvaiheeseen. Kiitos kaikille, jotka vastasitte joulukuussa siihen liittyvään kyselyyn. (lisää tietoa opinnäytetyöstäni tällä Teamsin kanavalla tuossa yläpuolella)

Kyselystä nousseiden tarpeiden perusteella olen alkanut hahmottelemaan ja työstämään opinnäytetyöni toimenpidettä eli: "Oppivelvollisuuskoordinaattorin käsikirja - asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastaavan perehdytysmateriaali sekä toimivat käytänteet". Siihen liittyen ajattelin hyödyntää benchmarkingia eli vertaiskehittämistä seuraavista aiheista:

- 1. Oppivelvollisuuskoordinaattorin toimintamalli eli mitä tapahtuu Valpas-ilmoituksesta eteenpäin**
 - 2.3. klo 14-16 TAI
 - 6.3. klo 9-11
- 2. Kuulemisen ja osoituksen prosessikuvaus**
 - 7.3. klo 10-12 TAI
 - 8.3.2023 klo 9-11
- 3. Työn rajaaminen / oppivelvollisuuskoordinaattorin rooli**
 - 29.3. klo 9-11
- 4. Yhteistyömallit**
 - 31.3. klo 13-15

Palatko halusta kehittää meidän työnkuvaamme? Tai haluat oppia ja kuulla lisää, miten muut samaan tehtävää hoitavat? Tehdään yhdessä prosessikuvaukset / toimintamallit yllä olevista aiheista, kaikkien Suomen oppivelvollisuuskoordinaattorien hyödynnettäväksi.

Ilmianna sähköpostisi Webropol-lomakkeelle itsellesi sopivina päivinä <https://link.webropol-surveys.com/S/8E8BB5429031088A>

Tavoitteenani on löytää noin 3-5 kollegaa jokaiseen tapaamiseen itseni lisäksi. ***Kahteen ensimmäiseen aiheeseen olen laittanut kaksi valinnaista päivämäärää, koska ne tulevat niin nopeasti vastaan, näistä siis vain toinen toteutuu. Voit osallistua yhteen tai vaikka kaikkiin vertaiskehittämiin. Jos on paljon halukkaita, pidätän oikeuden rajoittaa osallistujamäärää.***

Lisätietoja: Katrina Nylund (yhteystiedot xxx)

Oppivelvollisuuskoordinaattorin käsikirja asuinkuntiin

Katrina Nylund

Xamk 2024

Sisältö

Alkusanat.....	3
Työn keskeinen lainsäädäntö.....	5
Asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastuun toimintamalli.....	9
Kuulemisen ja osoituksen toimintamalli.....	11
Asuinkunnan ohjauksen ja valvonnan rooli oppivelvollisen ohjauksessa.....	13
Verkostot asuinkunnan ohjauksessa ja valvonnassa.....	14
Oppivelvollisuuden keskeytys.....	15
Oppilaitoksiin haku.....	16
Koulunkäynnin erilaiset tukimuodot.....	19
Esimerkkejä toimivista käytänteistä eri kunnissa laajennettuun oppivelvollisuuteen liittyen.....	22
Esimerkki keväisestä infokirjeestä peruskoulujen opoille.....	26
Oppivelvollisuuskoordinaattorin sanakirja.....	27
Hyödylliset linkit.....	29
Lähteet.....	31
Runo.....	32

Alkusanat

Minulla on ollut kunnia saada toteuttaa laajennettuun oppivelvollisuuteen liittyvää, edelleen uudehkoa, asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastuutehtävää Espoossa kahden vuoden ajan tätä kirjoittaessa. Ajatus oppivelvollisuuskoordinaattorin käsikirjasta syntyi omasta ja muiden asuinkunnan ohjaajien tarpeesta saada vietyä ja tulkittua oppivelvollisuuslakia käytäntöön, sille kunnille on annettu hyvin vapaat kädet tehtävän hoitoon. Oppivelvollisuuden laajeneminen on myös herättänyt paljon mielenkiintoa esimerkiksi eri verkostoissa. Näin ollen työn mallintaminen joltain keskeisiltä osin voi auttaa myös muita hahmottamaan, mistä tässä työssä on kyse. Opiskelen yhteisöpedagogin (ylempi amk) tutkintoa Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulussa ja tämä käsikirja syntyi tutkimuksellisen kehittämistyöni tuotoksena. Käytän kehittämistyössäni termiä oppivelvollisuuskoordinaattori asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastuun rinnalla.

Valtakunnallinen Valpas-verkosto on syntynyt oppivelvollisuuskoordinaattorien tarpeesta jakaa ja saada työhön liittyviä hyviä käytäntöjä. Se on kunnan arvoinen varsinkin yksin työtä kunnissa tekeville, sillä työnkuva on laaja ja vastuullinen. Olen hyödyntänyt Valpas-verkoston osaamista benchmarkkaamalla seuraavat tästä käsikirjasta löytyvät tuotokset valtakunnallisten kollegoideni kanssa: Asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastuun toimintamalli, Kuulemisen ja osoituksen toimintamalli, Asuinkunnan ohjauksen ja valvonnan rooli ja Verkostot asuinkunnan ohjauksessa. Lisään nämä tuotokset myös erillisinä A4 kokoisina PDF-tiedostoina Valpas-verkoston Teams-alustalle oppivelvollisuuskoordinaattorien hyödynnettäväksi, sillä tähän käsikirjaan liitettyinä tekstin luettavuus hieman kärsii.

Tämä käsikirja sisältää edellä mainittujen tuotosten lisäksi linkkejä oppivelvollisuuskoordinaattoreille hyödyllisiin sivustoihin, työtä ohjaaviin lainsäädäntöihin, koulunkäynnin tukimuotoja, oppivelvollisuuskoordinaattorin sanakirjan sekä esimerkkejä kunnissa luotuihin hyviin käytäntöihin, jotka ovat syntyneet laajennetun oppivelvollisuuden myötä. Nämä aiheet valikoituivat käsikirjaan kyselykartoituksen pohjalta, jonka lähetin Valpas-verkostolle kehittämistyöni alkuvaiheessa sekä omasta kokemuksestani käsin, minkälaisesta tiedosta olisin hyötynyt aloittaessani oppivelvollisuuskoordinaattorin työssä ensimmäisenä kaupungissani. Lähteinä olen käyttänyt lainsäädännön osalta Finlexiä sekä kappaleiden *hyödylliset linkit ja lähteet* materiaalia.

Jokaisessa kunnassa täytyy itse rakentaa tarvittavat verkostot ja toimintamallit omiin resursseihin sopiviksi. Toivon kuitenkin, että tämä käsikirja antaa lukijoille tukea ja selkeyttä työhön auttaen

hahmottamaan, miten samankaltaisiksi useat työhön liittyvät prosessit ovat muotoutuneet eri kunnissa. Toivon käsikirjan auttavan varsinkin uusia oppivelvollisuuskoordinaattoreita perehtymään työhönsä. Ehkäpä jokunen konkarikin saa napattua omaan asuinkuntaansa uuden idean *toimivat käytänteet* -osiosta. Tämän prosessin aikana ainakin oma osaamiseni oppivelvollisuuskoordinaattorina on vahvistunut, ja samaa sanoivat useat muutkin benchmarking-tapaamisiin osallistuneet oppivelvollisuuskoordinaattorit alasta riippumatta.

Oppivelvollisuuskoordinaattorin laajaan työkenttään perehtyminen vie aikansa, varsinkin jos ei omaa historiaa koulumaailmasta. Minulla oli ainakin paljon opeteltavaa mm. vaatimaan erityiseen tukeen liittyvien asioiden haltuun otossa. Tämän vuoksi käsikirja sisältää muutamia kappaleita heitä silmällä pitäen, jotka eivät työskentele koulumaailmassa. Myös yhteistyö- sekä oppilaitosverkosto on laaja ainakin täällä pääkaupunkiseudulla. Silti minusta on monesti tuntunut, ettei haastavassa tilanteessa olevalle oppivelvolliselle vielä löydy sopivaa opiskelupaikkaa. Viime kädessä asuinkunta voi toki tehdä osoituksen Tuvalle tai Telmalle, mutta se ei tarkoita sitä, että se olisi nuoren tilanteeseen sopiva sellaisenaan. Koska oppivelvollisuuden laajentuminen on edelleen aika tuore asia, kannattaa työssä tai palveluissa huomattuja epäkohtia ja onnistumisia viedä eteenpäin – vähintäänkin jakaa Valpas-verkostossa! Moni on varmasti ollut samassa tilanteessa aiemmin ja voit saada hyviä neuvoja, tai ainakin vertaistukea. Kokemuksesta tiedän, että oppivelvollisuuskoordinaattorit ovat monessa kunnassa olleet mukana vaikuttamassa esimerkiksi mahdollisuuden suorittaa Tuva tuetummin.

Kaiken työssä tarvittavan tiedon ja osaamisen rinnalla haluan vielä korostaa ohjaustyön ydintä, vaikkei se ollutkaan sisältönä opinnäytetyössäni. Nuoret toivovat oppivelvollisuuskoordinaattoreilta perinteisen ohjauksen ja neuvonnan lisäksi ennen kaikkea aidosti kuulluksi tulemistä ja osallisuutta omaan ohjausprosessiinsa (Katajamäki 2023, 52). Yksi oppivelvollisuuskoordinaattorin tärkeimmistä tehtävistä on mielestäni myös uskon valaminen nuoreen. Aito usko siihen, että pärjää ja pystyy, on esimerkiksi oppimisvaikeuksia omaavalla nuorella hänen tulevaisuutensa ja oppimisensa kannalta jopa tärkeämpiä kuin kuntoutukselliset ja pedagogiset keinot. (Viholainen ym. 2013, 88–91.)

Lämpimät kiitokset kaikille asuinkunnan ohjaajille, jotka jaoitte omaa osaamistanne ja asuinkunnissanne luotuja käytäntöjä tämän prosessin aikana, jotta tätä laajaa työtämme saatiin mallinnettua. Yhteistyössä on voimaa!

Espoossa 1.2.2024 Katrina Nylund

Tämä luku sisältää pääkohdat keskeisimmistä laeista, jotka vaikuttavat oppivelvollisuuskoordinaattorien työhön. Oppivelvollisuuslaki on näistä tärkein ja se jokaisen oppivelvollisuuskoordinaattorin on opiskeltava hyvin. Lisäksi oppivelvollisuuskoordinaattorit, jotka tekevät myös viralliset hallintopäätökset tai ovat keskeisessä roolissa näiden valmistelussa, tulee sisäistää hyvin myös hallintolaki.

Oppivelvollisuuslaki

- Lain tarkoituksena on mm. lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja yhdenvertaisuuden lisääminen sekä se, että jokainen saa tarvittavan perusosaamisen ja sivistyksen yhteiskunnassa pärjäämiseen
- Oppivelvollisia ovat Suomessa pysyvästi asuvat (virallisen kotikunnan omaavat) alle 18-vuotiaat, joilla ei vielä ole suoritettuna toisen asteen tutkintoa
- Opiskelu on oppivelvollisella maksutonta sen vuoden loppuun saakka, jolloin hän täyttää 20, ellei hän tätä ennen ole suorittanut toisen asteen tutkintoa. Maksuttomuus kattaa mm. opiskeluvälineet – ja materiaalit, yli 7 km matkat ja joissain tilanteissa majoituskorvauksen. Maksuttomuuteen voi tietyin edellytyksin hakea jatkoa
- Laki määrittelee, missä oppivelvollisuutta voi suorittaa peruskoulun jälkeen. Lukion ja ammattioppilaitosten lisäksi näitä ovat Tuva, Telma, AIPE ja kansanopistojen linjat oppivelvollisille sekä saamelaisille saamen kielen ja kulttuurin koulutus.
- Opintojen on edistytävä riittävästi oman HOPS:in mukaisesti
- Oppivelvollisuuden keskeyttäminen on mahdollista tietyin edellytyksin hakemuksesta
- Oppivelvollisella on hakeutumisvelvollisuus oppivelvollisuuslain mukaiseen koulutukseen perusopetuksen jälkeen sekä jos hän muusta syystä jää ilman opiskelupaikkaa
- Oppivelvollisuuden valvontaa ja ohjausta hoitaa koulutuksen järjestäjä. Jos oppivelvollinen ei suorita oppivelvollisuutta, vastuu siirtyy koulutuksen järjestäjän tekemän Valpas-ilmoituksen kautta asuinkuntaan
- Asuinkunta vastaa myös niiden oppivelvollisten ohjauksesta, joiden ohjausta ei ole säädetty minkään muun tahon tehtäväksi

- Asuinkunnan tehtävänä on ohjata oppivelvollista hakeutumaan oppivelvollisuuslain mukaiseen koulutukseen sekä tarvittaessa muiden palveluiden piiriin. Oppivelvollisen tuen tarve on selvitettävä yhdessä tämän huoltajan kanssa
- Jos oppivelvollinen ei hae tai saa opiskelupaikkaa kahdessa kuukaudessa Valpas-ilmoituksesta, asuinkunnan on osoitettava oppivelvolliselle opiskelupaikka valmentavasta koulutuksesta.
- Asuinkunnalla on oikeus saada välttämättömät tiedot oppivelvollisen opiskelusta ja hakeutumisesta salassapitosäännösten estämättä
- Huoltajat vastaavat oppivelvollisen oppivelvollisuuden suorittamisesta. Huoltajat, jotka törkeästi laiminlyövät tehtävänsä, voidaan tuomita sakkoon

Lastensuojelulaki

- Lain tarkoituksena on taata lapselle oikeus turvalliseen kasvuun, kehitykseen sekä erityiseen suojeluun
- Mm. nuorisotoimen ja opetustoimen palveluksessa olevien työntekijöiden on viipymättä tehtävä ilmoitus kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos heillä herää huoli alaikäisen lapsen huolenpidon laiminlyönnistä, kehitystä vaarantavista olosuhteista tai omasta käytöksestä
- Lastensuojeluilmoituksen lisäksi edellä mainitut henkilöt ovat velvollisia tekemään ilmoituksen poliisille, jos he epäilevät lapsen kohdistunutta väkivaltaa
- Huostaanotetun lapsen sosiaalityöntekijällä on oikeus päättää mm. lapsen kasvatuksesta sekä huolenpidosta sisältäen näiden toteuttamiseksi tarpeellinen opetus

Perusopetuslaki

- Opetuksen tavoitteena on mm. tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen, eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja
- Lapsen etu on ensisijaista opetuksen suunnittelussa ja toteutuksessa
- Kotien kanssa on tehtävä yhteistyötä
- Oppilaan poissaoloja on seurattava ja luvattomista poissaoloista on ilmoitettava huoltajalle
- Tässä laissa säädetään myös oppilaan oikeudesta saada tarvitsemaansa tukea (esimerkiksi tukiopetus, osa-aikainen erityisopetus, tehostettu tuki ja erityinen tuki, tehostettu henkilökohtainen oppilaanohjaus) sekä opiskella turvallisessa opiskeluympäristössä

- Perusopetuksen suorittaminen päättyy, kun perusopetuksen oppimäärän on suoritettu tai viimeistään sinä kalenterivuonna, jona oppilas täyttää 17 vuotta (oppivelvollisuuden korjaussarja 1.8.2022)

Laki ammatillisesta koulutuksesta

- Laissa säädetään mm. opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalaan kuuluvista ammatillisista tutkinnoista ja niihin liittyvän osaamisen osoittamisesta, osaamisen todentamisesta, hakeutumisesta ja opiskelijaksi ottamisen perusteista.
- Laissa säädetään myös työhön ja itsenäiseen elämään valmentavasta koulutuksesta (Telma)
- Opiskelijalla on oikeus saada tarvitsemaansa tukea opinnoista suoriutumiseen
- Oppisopimuskoulutukseen voi osallistua 15-vuotta täyttänyt opiskelija, joka on solminut kirjallisen työsopimuksen ja jonka viikoittainen työaika on vähintään 25 tuntia keskimääräisesti.
- Aluehallintovirastolta voi vaatia oikaisua, jos on tyytymätön koulutuksen järjestäjän tiettyihin päätöksiin, kuten opiskelijaksi ottamista tai eronneeksi katsomista.

Lukiolaki

- Laissa säädetään mm. yleissivistävän lukiokoulutuksen järjestämisestä, oppimäärästä, hakeutumisesta, opiskelijaksi ottamisen perusteista sekä muutoksenhausta päätöksiin liittyen.
- Opiskelijalla on oikeus saada opinto-ohjausta ja muuta opintoihin liittyvää ohjausta ja tukea. Opiskelijalla on myös oikeus saada ohjausta jatko-opintoihin hakeutumisessa.
- Koulutuksen järjestäjä voi myöntää opiskelijalle sairauden, vamman tai muun erityisen syyn vuoksi lisäaikaa opintojen loppuun saattamiseen

Laki tutkintokoulutukseen valmentavasta koulutuksesta

- Laissa säädetään mm. koulutuksen tavoitteista, järjestämisestä, hakeutumisesta, opiskelijaksi ottamisen perusteista sekä muutoksenhausta päätöksiin liittyen.
- Hakukriteerinä on perusopetuksen oppimäärä. Opiskelijaksi voidaan perustellusta syystä valita myös hakija, jolla ei ole perusopetuksen oppimäärä suoritettuna.
- Tutkintokoulutukseen valmistavan koulutuksen pituus on enintään yksi vuosi (38 op). Perustellusta syystä tai asuinkunnan osoittamana opiskelija voidaan kuitenkin ottaa opiskelijaksi uudestaan.

Hallintolaki

- Viranomaisten toiminta on oltava tasapuolista ja puolueetonta
- Viranomaisen on käytettävä asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä
- Asia on käsiteltävä ilman aiheetonta viivytystä
- Viranomaisen on järjestettävä tulkki tarpeen vaatiessa
- Viranomaisen on huolehdittava asian riittävästä ja asianmukaisesta selvittämisestä hankkimalla asian ratkaisemiseksi tarpeelliset tiedot sekä selvitykset
- Asianomaisia on kuultava
- Hallintopäätös on annettava kirjallisesti ja viipymättä
- Tavallinen tiedoksianto toimitetaan postitse kirjeellä vastaanottajalle
- Vastaanottajan katsotaan saaneen asiasta tiedon seitsemäntenä päivänä kirjeen lähettämisestä, jollei muuta näytetä. Asian katsotaan tulleen viranomaisen tietoon kuitenkin kirjeen saapumispäivänä

Nuorisolaki

- Nuorisolaki muuttui, kun oppivelvollisuus laajeni. Nykyään vain yli 18-vuotiaat koulunsa keskeyttäneet nuoret ilmoitetaan etsivään nuorisotyöhön.
- Oppivelvollisten osalta tietojen luovutusvelvollisuutta ei siis enää ole, mutta oppivelvollisen nuoren tiedot voidaan tarvittaessa luovuttaa nuoren kotikunnan etsivälle nuorisotyölle. Hyvä käytäntö olisi tehdä ilmoitus nuoren suostumuksella.

Muita oppivelvollisuuteen liittyviä lakeja, joihin voit tutustua finlex.fi- sivustolla:

- Laki Vapaasta sivistystyöstä
- Laki Saamelaisalueen koulutuskeskuksesta annetusta laista
- Laki ylioppilastutkinnosta
- Koulumatkatukilaki
- Opintotukilaki

Asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastuun toimintamalli

Laissa sanotaan, että asuinkunnan on selvittävä oppivelvollisen tilanne yhdessä hänen huoltajansa kanssa, jos oppivelvollinen ei suorita oppivelvollisuuttaan. Huoltajan yhteystietoja ei kuitenkaan löydy Valpas-järjestelmästä, eikä Väestö- ja digitietojärjestelmästäkään yleensä löydy puhelinnumeroa. Espoossa oppivelvollisuuskoordinaattorit ovat saaneet käyttöoikeudet Primukseen, josta löytyy kaikkien Espoossa peruskoulua tai lukiota suorittaneiden opiskeluun liittyviä tietoja sekä yhteystietoja. Jos näitä tietoja ei ole saatavilla, tarpeellisia tietoja voi tiedustella esim. ilmoituksen tehneeltä taholta tai oppivelvollisen edellisestä oppilaitoksesta. Primuksesta näkee myös, jos oppivelvollinen saanut jotain tukea opintoihinsa peruskoulussa, joka on tärkeä tieto oppivelvollisuuskoordinaattorille. Kaikki oppivelvolliset ja perheet eivät välttämättä edes ymmärrä, minkälaista tukea nuori on saanut aiemmissa opinnoissaan. Olen törmännyt myös useisiin tapauksiin, jossa perhe ei halua kertoa oppivelvollisen saamasta tuesta, koska haluavat lähteä ns. puhtaalta pöydältä toiselle asteelle. Oppimisvaikeudet eivät kuitenkaan poistu oppilaitosta vaihdettaessa ja yleensä on oppivelvollisen etu, että hän saa tarvitsemaansa tukea opinnoista selviämiseen.

Oppivelvollisen ohjauksesta ja valvonnasta vastaa se asuinkunta, jossa oppivelvollinen tosiasiallisesti asuu. Asuinkunta voi siis olla eri, kuin missä nuoren virallinen osoite on. Jos nuori muuttaa tai sijoitetaan eri paikkakunnalle, Valpas-järjestelmässä voi siirtää ilmoituksen uuteen asuinkuntaan: **”Tee ilmoitus valvontavastuusta”** painikkeesta.

Laki antaa kaksi kuukautta aikaa löytää opiskelupaikan oppivelvolliselle. Joidenkin nuorten kohdalla tämä aika tuntuu liian pitkältä ja monesti taas tilanteet ovat haastavia ja vie enemmän aikaa. Oppivelvollisen kokonaistilanne on hyvä ottaa huomioon. OKM:n usein kysytyt kysymykset palstalla on myös otettu kantaa asiaan:

”Oppivelvollisuuslaissa säädetyt määräajat ovat sanamuotonsa mukaisesti ehdottomia, mutta käytännössä ilmoituksen tekemisessä ja opiskelupaikan osoittamisessa voi kuitenkin käyttää tapauskohtaista harkintaa, jos ilmoituksen tekeminen tai opiskelupaikan osoittaminen ei olosuhteet huomioiden vaikuta perustellulta. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi silloin, jos oppivelvollinen odottaa opiskelijavalinnan tuloksia tai on jo saanut opiskelupaikan, mutta ei ole vielä ehtinyt aloittaa opintoja. Tällöin voidaan odottaa valintatulosten selviämistä tai opintojen aloitusajankohtaa.” (OKM s.a.)

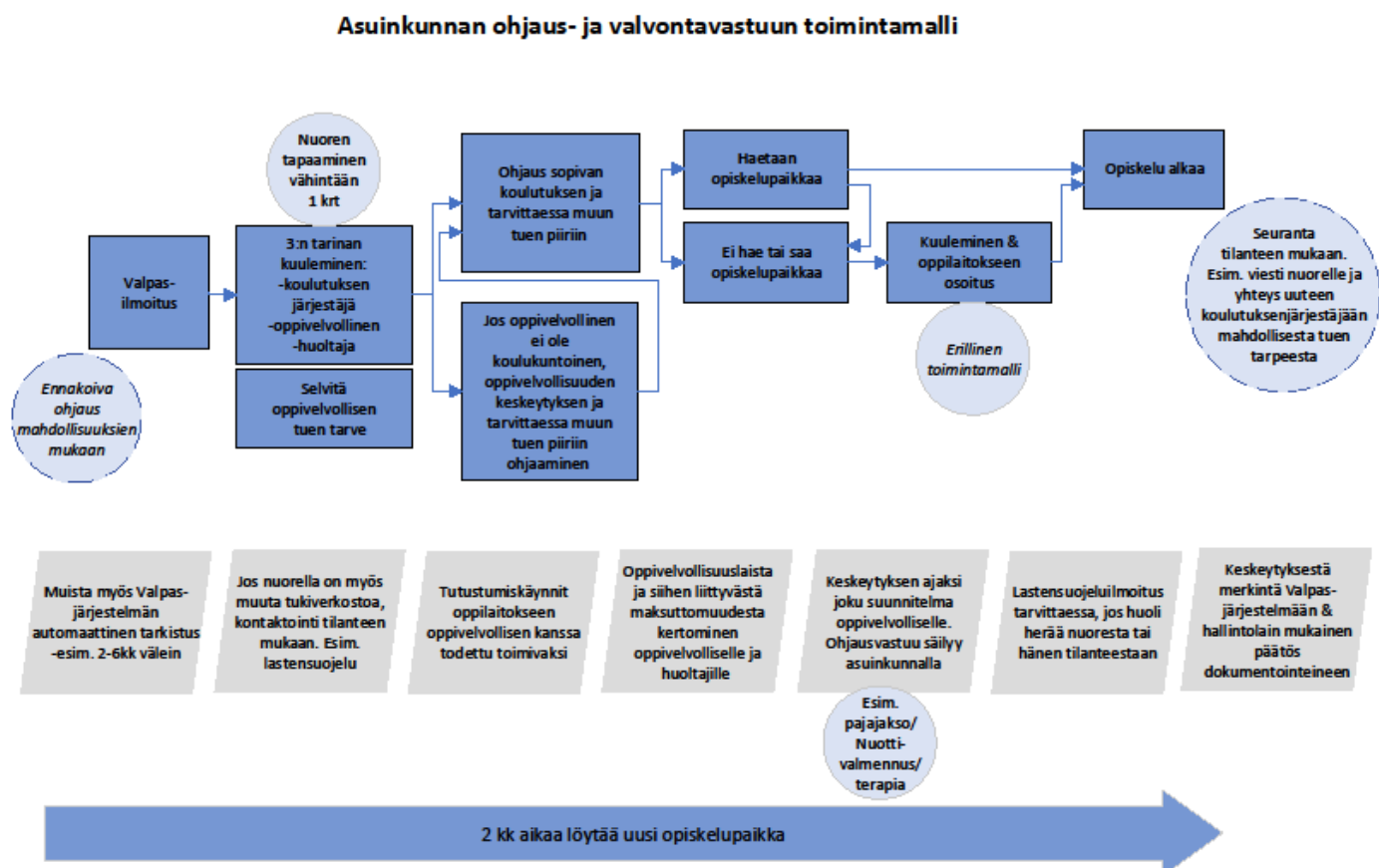
Oppivelvollisten jatkuvaan hakuun liittyvissä tilanteissa voit tarpeen mukaan olla yhteydessä oppilaitosten hakutoimistoihin, sillä ainoastaan yhteishaun tilanne näkyy Valpas-järjestelmässä.

Opiskelupaikkaa voi joutua odottamaan useampia kuukausia hakemuksen lähettämisestä. Jos oppivelvollisella on realistiset mahdollisuudet saada opiskelupaikka esimerkiksi ammatillisesta perustutkinnosta, hän on motivoitunut aloittamaan eikä huoltajien mielestä Tuvalle osoittaminen ole oikea-aikaista, kannattaa tilanteessa käyttää kokonaisharkintaa. Opiskelupaikan osoittamisen tulisi olla asuinkunnan viimesijainen keino.

Toimintamallissa on merkitty katkoviivoilla ennaakoiva ohjaus ja seuranta tilanteen mukaan. Laki ei velvoita oppivelvollisuuskoordinaattoreita tähän, mutta käytännön työssä näiden etu on huomattu. Huomiona kuitenkin tähän kohtaan, että peruskoulun ohjausvastuu 9-luokan päättäneistä jatkuu aina oppivelvollisuuden tarkistuspäivään, joka on ollut tähän asti elokuun viimeinen perjantai.

Mainitsen tässä myös Valpas-järjestelmästä löytyvän **automaattisen tarkistuksen listan**, josta puhutaan useammin nimellä **rouhintalista**. Rouhintalistaan ei välttämättä ymmärrä tutustua ilman, että joku perehdyttää siihen.

- Ohjeet: Useamman oppivelvollisen tietojen tarkastelu - Opetushallituksen palvelukokonaisuus - Eduuni-wiki

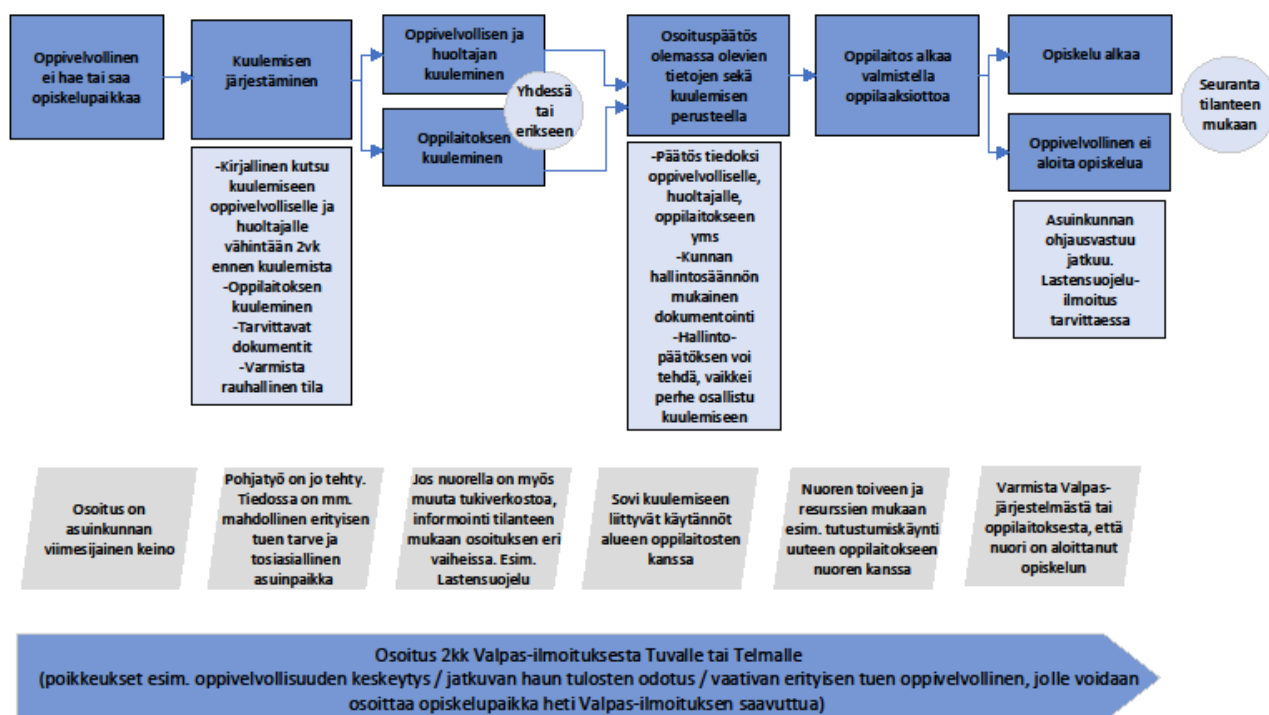
Kuulemisen ja osoituksen toimintamalli

Oppivelvollisuuslain 15 §:n mukaan *asuinkunnan tehtävänä on kahden kuukauden kuluttua ohjaus- ja valvontavastuun alkamisesta osoittaa oppivelvolliselle opiskelupaikka*. Vaativaan erityiseen tukeen oikeutetulle järjestettävässä koulutuksessa oppivelvolliselle voidaan oppivelvollisen tai hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa suostumuksella osoittaa opiskelupaikka jo ennen mainitun määräajan päättymistä. Koulutuksen järjestäjän on otettava osoitettu oppivelvollinen opiskelijaksi. Keväällä peruskoulun päättäneistä vaativan erityisen tuen opiskelijoista osoitus voidaan tehdä aikaisintaan oppivelvollisuuden tarkistuspäivänä elokuun lopulla, kun ohjausvastuu siirretään asuinkuntaan.

Oppivelvollista ja hänen huoltajaansa tai muuta laillista edustajaansa sekä koulutuksen järjestäjää, jonka opiskelijaksi oppivelvollinen ollaan osoittamassa, on kuultava ennen asian ratkaisemista. **Opiskelupaikan osoittamisessa on otettava huomioon oppivelvollisen toiveet, tuen tarpeet, opetuskieli sekä alueen koulutustarjonta ja kulkuyhteydet.** Tämä koskee sekä asuinkuntaa että oppilaitosta, johon opiskelupaikan osoitus tehdään, sillä oppilaitoksilla voi olla useita eri toimintayksiköitä.

Oppivelvollisuuslain 15 §:n mukaan **opiskelupaikka voidaan osoittaa tutkintokoulutukseen valmentavasta koulutuksesta (TUVA) taikka työhön ja itsenäiseen elämään valmentavasta koulutuksesta (TELMA)**. Opiskelupaikan osoittamisen jälkeenkin oppivelvollinen voi vielä käyttää vapaata hakeutumisoikeuttaan, jos hän haluaa suorittaa oppivelvollisuuttaan muualla kuin hänelle osoitetussa opiskelupaikassa. Osoituksen jälkeen koulutuksen järjestäjä ottaa yhteyttä oppivelvolliseen ja sopii opintojen aloittamisen ajankohdasta. Varsinainen opiskelu ei siis ala välittömästi osoittamisen jälkeen, mutta koulutuksen järjestäjän tulisi mahdollistaa opintojen aloittaminen mahdollisimman pian. *Oppivelvollisen on aloitettava opinnot hänelle osoitetussa opiskelupaikassa viipymättä.*

Kuulemisen ja osoituksen toimintamalli

Asuinkunnan ohjauksen ja valvonnan rooli oppivelvollisen ohjauksessa

Tässä kappaleessa on jaoteltu oppivelvollisuuskoordinaattorien mielestä työtehtävään selkeästi kuuluvia asioita sekä asioita, joita kannattaa tehdä resurssien puitteissa. Vailla opiskelupaikkaa olevien oppivelvollisten ohjaus vaatii usein joustavuutta ja yksilöllisten ratkaisujen löytymistä, sekä nuoren ja perheen tarpeiden aitoa kuulemistä. Kaikkien nuorten ja perheiden kanssa ei synny hyvää yhteistyötä, jolloin ainoa mahdollisuus on ottaa käyttöön virallinen päätöksentekoprosessi ja tarvittaessa tehdä lastensuojeluilmoitus.

Asuinkunnan ohjauksen ja valvonnan rooli

Työtehtävään kuuluu

- Oppivelvollisen edun vaaliminen
- Oppivelvollisen (ja huoltajan) tapaaminen (tai vähintään ohjaus etänä)
- Oppivelvollisen kokonaistilanteen ja mahdollisten olemassa olevien tukipalveluiden selvittely. Joskus kaukainenkin historia voi auttaa ymmärtämään tilannetta
- Oppivelvollisen yksilöllinen ohjaus
- Ohjaus sopivaan oppivelvollisuus lain mukaiseen koulutukseen
- Ohjaus tarvittaessa muiden palveluiden piiriin
- Noudattaa ja soveltaa oppivelvollisuuslakia sekä muita omaan työhön liittyviä lakeja kokonaisuus huomioiden
- Oppivelvollisuuslakiin ja maksuttomuuteen liittyvistä asioista oppivelvolliselle ja huoltajalle kertominen
- Osoittamiseen ja keskeyttämiseen liittyvät valmistelut ja viranhaltijapäätökset
- Yhteistyö verkostojen kanssa
- Muiden ammattilaisten konsultointi tarvittaessa
- Oppivelvollisuuden valvonta asuinkunnan roolista käsin ja Valpas-järjestelmän säännöllinen seuraaminen

Kunnissa pohdittavia asioita

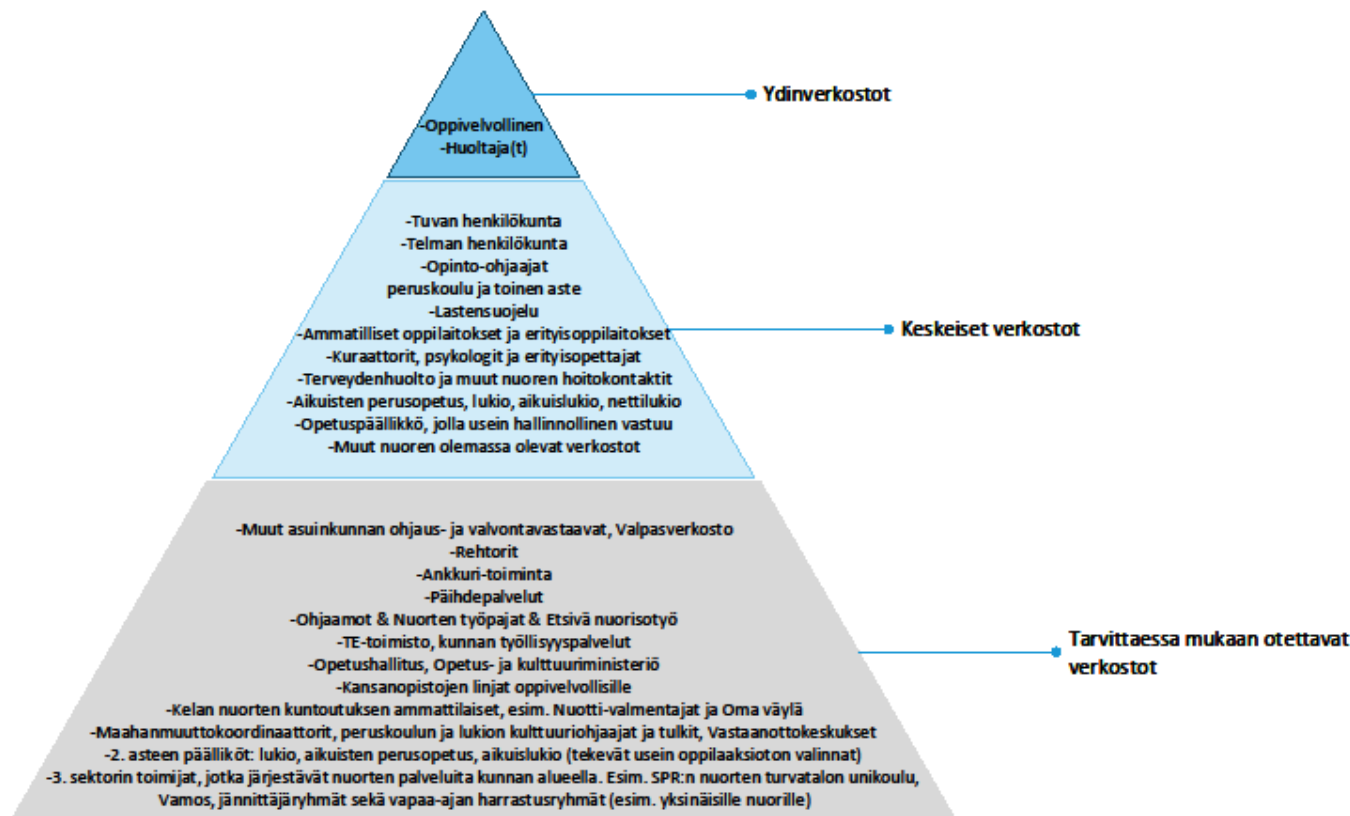
- Verkostoyhteistyön rajapinnat. Asuinkunnan ohjaaja ei korvaa muita ammattilaisia, vaan ohjaa nuorta tarvittavien palveluiden piiriin ja tekee yhteistyötä nuoren verkoston kanssa pitäen kokonaiskuvan hallussa. Ohjauksessa voi kuitenkin hyödyntää esim. voimavaroja lisääviä menetelmiä, joita myös muut ammattilaiset käyttävät
- Oppivelvollisten tilanne voi olla haastava, esim. sijoitettujen tai erityistukea tarvitsevien oppivelvollisten kohdalla. Vanhempien lisäksi/ sijaan kuvioissa voi vahvasti olla sosiaalityöntekijä sekä lastenkodin ohjaajat. Tällöin toimitaan tilanteen mukaan oppivelvollisen etu huomioiden ja kokonaiskuva tilanteesta voi olla esim. lastensuojelulaitoksessa
- Työn rajaamiseen liittyvät asiat. Esim. oppivelvollisuuslain asiantuntijuus muun kuin asuinkunnan näkökulmasta. Oppilaitoksilla ja muilla tarvittavilla tahoilla tulee olla omat oppivelvollisuuslakiin liittyvät käytännöt, mutta toki asuinkunnan ohjaaja saa konsultoida
- Ennakoiva ohjaus
- Tutustumiskäynnit oppilaitoksissa yhdessä oppivelvollisen kanssa
- Seuranta ohjausvastuun siirryttyä oppilaitokseen. Varsinainen vastuu päättyy lain kannalta, mutta oppivelvollisen opintoihin kiinnittymisen sekä inhimillisyyden kannalta voisi olla hyvä
- Mahdollisuus kotikäynteihin esim. verkostoon kuuluvan tahon kanssa
- Ohjauksen ja valvonnan kaksisoisrooli voi tuottaa haasteita työnkuvaan, jos sitä hoitaa sama henkilö
- Mitä ja minne kirjataan oppivelvolliseen liittyvät asiat
- Loma-ajat ja mahdolliset sijaistukset

Kunnat ovat eri kokoisia ja varustettu eri resurssein laajennetun oppivelvollisuuden kannalta. Työtehtävää hoidetaan myös eri nimikkeillä. Työ tulee sovittaa kuntaan ja sen resursseihin sopiviksi lain puitteissa. Yhteisistä käytännöistä tulee sopia alueen oppilaitosten sekä verkostojen kanssa !

Verkostot asuinkunnan ohjauksessa ja valvonnassa

Oppivelvollisuuslaissa sanotaan, että *Asuinkunnan tehtävänä on ohjata oppivelvollista hakeutumaan 4 §:ssä tarkoitettuun hänelle soveltuvaan koulutukseen ja tarvittaessa muiden tarkoituksenmukaisten palveluiden piiriin*. Tässä kappaleessa on jaoteltu asuinkunnan keskeisimmät verkostot ydinverkostoon, keskeisiin verkostoihin sekä tarvittaessa mukaan otettaviin verkostoihin. Kuvasta käy ilmi verkostojen laajuus ja toivottavasti siitä syntyy jollekin uusioivalluksia oppivelvollisten ohjaustahoista, vaikka toki kaikkia palveluita ei löydy joka kunnasta. Kuvaa voi hyvin hyödyntää myös oppivelvollisuuskoordinaattorin työstä kertoessa eri tahoille.

Verkostot asuinkunnan ohjauksessa ja valvonnassa

Oppivelvollisuuden keskeytys

Oppivelvollisella on lain mukaan oikeus keskeyttää oppivelvollisuuden suorittaminen. Vaihtoehtona on oppivelvollisuuden suorittamisen keskeytys määräajaksi, toistaiseksi tai pysyvästi. Ennen keskeytyspäätöksen tekemistä on selvitettävä, olisiko opiskelun jatkaminen mahdollista jollain lailla, esimerkiksi lisäämällä yksilöllisiä valintoja tai tukitoimia. Oppivelvollisuuden voi keskeyttää toistaiseksi vain huoltajien hakemuksesta ja todella painavasta syystä.

Jos oppivelvollinen ei ole minkään koulun kirjoilla, päätöksen keskeytyksestä tekee asuinkunta (eli se virkamies, jonka vastuulle tehtävä on asetettu kunnan toimintasäännössä). Asuinkunta voi myöntää keskeytyksen vain hakemuksesta. Valpas-verkoston Teams-alustalta löytyy eri asuinkuntien lomakepohjia malliksi.

Hyväksyttäviä syitä oppivelvollisuuden määräaikaiselle keskeytykselle ovat pitkäaikainen sairaus tai vamma, oman lapsen syntymään liittyvät vapaat, vähintään kuukauden kestävä ulkomailla tai muu painava syy. Jos oppivelvollisuuden määräaikainen keskeytys myönnetään, asuinkunnan edustaja laittaa siitä merkinnän Valpas-järjestelmään ”Keskeytä oppivelvollisuus”. Tämän kohdan alla löytyy vaihtoehdot:

- Oppivelvollisuus keskeytetään määräajaksi ajalle x.x.-x.x
- Oppivelvollisuus keskeytetään toistaiseksi (huom! jos oppilaitos keskeyttää oppivelvollisuuden toistaiseksi, heillä on ilmoitusvelvollisuus asuinkunnalle, jolloin asuinkunnan edustaja merkitsee keskeytyksen Valpas-järjestelmään. Opiskelija voi myöhemmin palata suorittamaan oppivelvollisuutta hakeutumalla koulutukseen.)

Kuva Valpas-järjestelmästä

Oppivelvollisuuden määräaikainen keskeytys on näistä yleisin. Valinnan jälkeen järjestelmä ohjaa vielä varmistamaan asian:

- ”Vahvistan että oppivelvollisuuden keskeytyksen syynä on oppivelvollisen pysyvä sairaus tai vamma”

Oppivelvollisuudesta kokonaan vapauttaminen on harvinaista. *Henkilöllä on oikeus vapautua oppivelvollisuudesta, jos hänen maassa oleskelunsa peruste on opiskelu (opiskelijan oleskelulupa). Henkilö voi hakea oppivelvollisuudesta vapauttamista asuinkunnalta, joka päättää asiasta hakemuksen perusteella.*

- **Merkitse oppivelvollisuudesta vapautus**

Oppivelvollisuudesta vapauttamisen voimaantulo xx.-xx.

Oppija on vapautettu oppivelvollisuudesta oppivelvollisuuslain 2 §:n määrittämällä tavalla.

Tiedon tallentaminen Valpas-palveluun poistaa oppijan palvelun näkymistä myös muilta palvelun käyttäjiltä. Samalla oppijan oikeus oppivelvollisuuslain mukaiseen maksuttomaan koulutukseen päättyy.

Oppilaitoksiin haku

Tässä kappaleessa on koottu lyhyesti keskeiset asiat toisen asteen oppilaitoksiin hakemisen osalta. Hakemuksen täyttäminen yhdessä oppivelvollisen nuoren kanssa on yksi keskeinen ja konkreettinen oppivelvollisuuskoordinaattorin tehtävä, johon moni oppivelvollinen tarvitsee tukea. Tämän vuoksi oppivelvollisuuskoordinaattorin on ymmärrettävä pääpiirteet oppilaitoksiin hakemisen osalta, vaikka hän ei työskentelisi opinto-ohjaajana. Toki asuinkunnassa voidaan hyödyntää tämän osalta myös palveluohjausta tarpeen mukaan.

Tarkemmat tiedot eri koulutuksista, hakuohjeet, valintaperusteet sekä varsinaiset hakulomakkeet löytyvät oppilaitosten ja Opintopolun verkkosivuilta. **Huom! Jos kyseessä on vaativan erityisen tuen opiskelija tai hänellä on ollut peruskoulussa erityisjärjestelyjä, seuraavassa kappaleessa on tärkeää tietoa, joista osa vaikuttaa myös hakeutumisvaiheessa.**

Lisää tietoa:
opintopolku.fi

Yhteishaku

Perusopetuksen jälkeisen koulutuksen yhteishaun ajankohta on vuosittain noin helmikuun puolestavälistä maaliskuun puoleen väliin. Yhteishaussa voi hakea lukioihin, sekä vaativan tuen että yleisoppilaitosten ammatillisiin perustutkintokoulutuksiin ja kaikkiin nivelvaiheen koulutuksiin (TUVA, TELMA & kansanopistojen oppivelvollisille tarkoitetut opiskeluvaihtoehdot). Oppivelvollinen voi hakea enintään seitsemään eri koulutukseen. Yhteishaussa hakujärjestys on tärkeä. Opiskelupaikan saa hakujärjestyksessä ylimmästä, johon omat pisteet riittävät. Jos oppivelvollinen saa paikan ensisijaisesta hakukohteesta, hän ei voi valita toissijaista hakukohtetta. Alimmaksi kohteeksi kannattaa valita sellainen koulutus, johon varmasti pääsee. Yhteishaussa voi hakea opiskelupaikkaa vain koko tutkinnon suorittamiseksi.

- Koulun haussa toimiva, oppivelvollisen käytössä oleva sähköposti on tärkeä, sillä siihen lähetetään päätös opiskelupaikasta. **Kannattaa siis varmistaa nuorelta, ettei hän ilmoita esimerkiksi edellisen oppilaitoksen sähköpostia, joka ei enää ole käytössä.** Jos sähköposti tai puhelin sattuisi hukkumaan esimerkiksi kesän aikana (näinkin on käynyt!), opiskelupaikan voi yleensä ottaa vastaan myös käymällä oppilaitoksessa (kannattaa huomioida mahdolliset loma-ajat).
- Opintopolusta kannattaa katsoa yhteishakuun liittyvät tärkeät päivämäärät kullekin vuodelle. Yhteishaun valintatulokset saapuvat noin kesäkuun toisella viikolla ja **opiskelupaikka pitää muistaa vastaanottaa** yleensä viimeistään kesäkuun loppupuolella.
- Yhteishaussa saa lisäpisteitä ammatilliseen koulutukseen hakeutuessa, jos hakee suoraan peruskoulusta tai sitä seuraavana vuonna ammatilliseen koulutukseen TAI on suorittanut esimerkiksi nivelvaiheen koulutuksen. Lukioon hakeutuessa lukuaineiden keskiarvo ratkaisee yleensä valintatuloksen, mutta joillain linjoilla osa valintapisteistä voi kertyä myös pääsykokeista.

Jatkuva haku

Jatkuva haku eroaa yhteishausta. Se ei nimestään huolimatta ole välttämättä käynnissä *jatkuvasti*, vaan silloin kun koulutuksissa on tilaa. Jatkuvassa haussa voi hakea montaa opiskelupaikkaa samaan aikaan ja valita sopivimman, jos sattuu saamaan useamman opiskelupaikan. Jatkuvasta

hausta on lisää tietoa koulujen omilla verkkosivuilla sekä Opintopolussa. Myös kunkin hakukohteen valintaperusteisiin kannattaa tutustua huolella.

- Jatkuvässä haussa voit hakea esimerkiksi **oppisopimuskoulutukseen** tai **aikuislukioon**, johon ei ole mahdollista hakea yhteishaussa. Huom! alaikäinen voi hakea aikuisten lukiokoulutukseen vain erityisen painavin perustein ja ammattilaisen (kuten oppivelvollisuuskoordinaattorin) puoltamana.
- Jatkuvässä haussa voit hakea **opiskelemaan pelkkää tutkinnon osaa**, jos koko perustutkinnon suorittaminen olisi liian haastavaa tällä hetkellä. Jos opiskelut sujuvat hyvin, osatutkinnon suorittamisesta voi myöhemmin hakeutua suorittamaan koko ammatillisen perustutkinnon. **Kts. myös seuraava kappale.**
- Opiskelupaikka pitää muistaa vastaanottaa myös jatkuvan haun kautta saamaansa opiskelupaikkaan.
- Jatkuvässä haussa on usein jo alkusyksystä haettavissa opiskelupaikkoja, joissa koulutus alkaa vasta tammikuussa. Joissain tilanteissa oppivelvollisia voidaan kuitenkin poimia jo kesken haun. Kannattaa siis olla aktiivinen koulun suuntaan ja kysellä oppivelvollisen mahdollisuutta aloittaa opiskelut mahdollisimman pian.

Haku englanninkielisiin toisen asteen opintoihin

- Englanninkielisten perustutkintojen haku aika voi vaihdella oppilaitoksittain ja koulutuksittain, joten kannattaa tarkistaa ajankohtainen tilanne.
- Joihinkin englanninkielisiin ammatillisiin perustutkintoihin saattaa olla vaatimuksena myös suomen kielen taito, sillä osa opetuksesta voi tapahtua suomeksi.
- Lukioiden kansainvälisille IB-linjoille (International Baccalaureate) haetaan pääsääntöisesti yhteishaussa.

Harkinnanvarainen valinta

Oppilaitokset arvioivat harkintaan perustuvassa valinnassa, uskovatko he hakijan suoriutuvan opinnoista. Hakija voi saada kutsun oppimisvalmiuskokeeseen tai haastatteluun hakiessaan harkinnanvaraisessa valinnassa. Harkinnanvaraista valintaa käytetään lukioihin ja ammatillisiin oppilaitoksiin hakeutuessa silloin, kun sinulla on:

- Yksilöllistetty sekä äidinkieli että matematiikka perusopetuksessa
- Ulkomailta suoritettut opinnot
- Sinulla **ei ole** peruskoulun päättötodistusta
- Jokin muu erityinen syy tulla huomioiduksi pistevalinnan ohessa

- Ammattioppilaitokseen voi hakea harkinnanvaraisessa lisäksi myös kun:
 - sinulla on oppimisvaikeuksia,
 - sosiaaliset syyt edellyttävät sitä
 - kielitaitosi ei riitä tutkinnon suorittamiseen

Koulunkäynnin erilaiset tukimuodot

Suurin haltuun otettava kokonaisuus itselleni nuorisotyön kentältä tulleen oli koulunkäynnin ja oppimisen erilaiset tukimuodot sekä vaativan erityisen tuen merkitys oppivelvollisten jatkolulle perusopetuksen jälkeen. Oppivelvollisten sujuvan ohjauksen, kokonaisuuden hahmottamisen ja yhdenvertaisen kohtelun kannalta suosittelen vahvasti kaikkia oppivelvollisuuskoordinaattoreita perehtymään aiheeseen. Kaikkea tästä aiheesta ei kuitenkaan mielestäni tarvitse osata, varsinkaan jos ei työskentele opinto-ohjaajana tai koulumaailmassa. Yksittäisissä oppivelvollisten tilanteissa olen aina saanut apua ja tukea sekä oppivelvollisen peruskoulusta että tarvittaessa vaativan erityisen tuen oppilaitoksesta. Tässä käsikirjassa on myös useita linkkejä, josta saa tarkempaa tietoa aiheesta.

Seuraavalla sivulla oleva kuva Espoon kaupungin Nivelvaiheohjauksen esitteestä havainnollistaa hyvin tuen muotoja eri kouluasteilla. Perusopetuksessa on kolmiportainen tuki, kun taas ammatillisessa koulutuksessa tuki on kaksiportainen. Peruskoulussa vaativan erityisen tuen päätöksen oppilaat voivat hakeutua ammatillisiin erityisoppilaitoksiin. Perusopetuksessa tuki saattaa olla hyvinkin vahvasti nuorta tukevaa jo tehostetun tuen portaalla. Oppivelvolliselle saattaakin olla yllätys siirtyä toiselle asteelle, jossa vaaditaan huomattavan paljon itseohjautuvuutta, omatoimisuutta ja kykyä hallita opintojen aikataulua ja aiempaa laajempia kokonaisuuksia. Valpas-verkostossa on huomattu, että perusopetuksessa tehostettua tukea saavat oppivelvolliset näkyvät oppivelvollisuuskoordinaattorien työssä. Heillä ei ole usein tarpeeksi haasteita päästäkseen ammatillisiin erityisoppilaitoksiin, mutta heidän osaamisensa suhteessa yleisen ammatillisen koulutuksen tarjoamaan tukeen ei aina ole riittävä, jotta he voisivat selvitä opinnoista. Lukiossa tuki on pääsääntöisesti vain kevyttä ja yleistä opiskelun ja oppimisen tukea.

Lähde: Nivelvaiheohjauksen esite, Espoon kaupunki

Peruskoulun **yleinen tuki** tarkoittaa käytännössä tukiopetusta tai osa-aikaista erityisopetusta. Yleistä tukea voi saada oppilas, joka on tilapäisesti jäänyt jälkeen opinnoissaan tai tarvitsee muuta lyhytaikaista tukea. **Tehostettu tuki** on tarkoitettu oppilaalle, joka tarvitsee oppimisessaan tai koulunkäynnissään säännöllistä tukea tai montaa eri tukimuotoa. Tehostettu tuki perustuu moniammatilliseen pedagogiseen arvioon. **Erityisen tuen** saamiseksi on tehtävä laaja ja moniammatillinen arvio oppilaan erityisen tuen tarpeesta ja jo saadusta tuesta. Oppilasta ja huoltajaa on kuultava hallintolain vaatimalla tavalla ennen päätöksen tekemistä. Erityisestä tuesta tehdään aina kirjallinen päätös ja sitä pitää tarkistaa vähintään 2. vuosiluokan jälkeen ja ennen kuin oppilas siirtyy yläkouluun. Tehostetun ja erityisen tuen rajapinta ei kuitenkaan aina ole selkeä ja oppilaitoksissa on eroja näiden suhteen. Olen kuullut, että joistain peruskoulussa tehostetun tuen oppilaista on tullut kesän aikana vaativan erityisen tuen oppilaita. Tämä tarkoittaa sitä, että toisen asteen oppilaitos ei ole kokenut heidän tukimuotojensa olevan riittäviä, jotta opiskelija voisi aloittaa opinnot heillä ja opiskelija on ohjattu hakeutumaan vaativan erityisen tuen oppilaitokseen.

Hyvä tietää:

- Vaativan erityisen tuen oppivelvollinen voidaan tarvittaessa osoittaa nopeutetusti erityisoppilaitoksen TUVAn tai TELMAN.
- **Jatkuvassa haussa voi hakea myös opiskelemaan tutkinnon osia**, jolloin hakemuksen lisätietoja kohtaan voi kirjoittaa tästä lisätietoja. **Vinkki:** Kannattaa tiedustella hylkäyksen perusteita oppilaitoksesta, sillä niistä voi saada hyviä vinkkejä oppivelvollisen jatko-ohjausta varten, esim. ”opiskelijaa suositellaan hakemaan Telmaan tai osatutkintoon”.
- Ammatilliseen oppilaitokseen voi saada valintapisteitä myös taideaineista ja valinnaisista aineista, toisin kuin lukioihin.
- **Pidennetyn oppivelvollisuuden** päätös tehdään usein erityistä tukea saavalle lapselle jo 5-vuotiaana.
- Kunnat voivat järjestää **joustavaa perusopetusta (JOPO)** luokilla 7–9. Sen tavoitteena on vähentää perusopetuksen keskeyttämistä, ehkäistä syrjäytymistä ja vahvistaa nuorten opiskelumotivaatiota sekä elämänhallintaa. JOPO:ssa opiskellaan myös muualla kuin koulussa, esimerkiksi työpaikoilla tuetusti.
- **Vuosiluokkiin sitomatonta opetusta (VSOP)** voidaan hyödyntää, jos oppilaalla on esimerkiksi jäänyt vain vähän jotain luokka-astetta suorittamatta ja se on oppilaan edun mukaista. Jos oppilas saa jostain aineesta arvosanan 4, on vaihtoehtona perinteisesti suorittaa ehdot tai jäädä luokalle. Luokalle jääminen tarkoittaa, että koko vuosiluokka täytyy kerrata. Vaihtoehtona tälle on siirtää oppilas vuosiluokkaan sitomattomaan opetukseen, jolloin oppilas voi suorittaa esimerkiksi 9:n luokan oppimäärän lisäksi samaan aikaan esimerkiksi joitain 8:n luokan oppiaineita.
- Opiskelua voidaan eriyttää esimerkiksi **opiskelun erityisillä painoalueilla**, jolloin opiskelija keskittyy opiskelemaan oppiaineen opinnoissa etenemisen kannalta välttämättömimmät sisällöt.
- Opiskelua voidaan helpottaa myös **yksilöllistetyillä oppiaineilla**. Oppiaineet voidaan yksilöllistää, jos oppilas ei pysty saamaan edes arvosanaa 5 todistukseen. Yksilöllistetyt oppiaineet sekä äidinkielellä että matematiikassa tarkoittaa aina *harkinnanvaraista hakua* lukioon ja ammatillisiin oppilaitoksiin.

- Opetus voidaan järjestää **toiminta-alueittain**, jos oppilas ei kykene opiskelemaan edes oppiaineiden yksilöllistettyjä oppimääriä. Tätä opetusta järjestetään pidennetyn oppivelvollisuuden oppilaille, joilla on esimerkiksi vaikea kehitysvamma tai vakava sairaus.
- **Koulutuskokeilua** järjestetään useissa erityisoppilaitoksissa. Kohderyhmä on opinnoissa erityistä tukea tarvitsevat henkilöt, jotka ovat hakeutumassa ammatilliseen perustutkintokoulutukseen. Koulutuskokeilu suunnitellaan yksilöllisesti ja sen aikana selvitetään kokeilijan soveltuvuutta, kiinnostusta ja valmiuksia opiskelijaa kiinnostavalle alalle. Kokeiluun sisältyy myös yksilöllistä ohjauskeskustelua ja tuen tarpeen kartoitusta ja sen kesto on yleensä 3–10 päivää. Koulutuskokeilu on maksullista, mutta maksusitoumusta voi hakea mm. Kelasta, kuntoutuslaitoksilta tai vakuutusyhtiöiltä.

Esimerkkejä toimivista käytänteistä eri kunnissa laajennettuun oppivelvollisuuteen liittyen

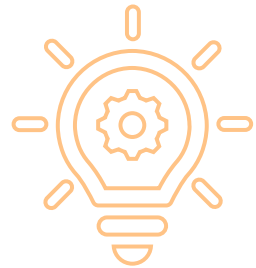
Tässä kappaleessa on kuvattu lyhyesti hyviä ja toimivia käytänteitä, joita asuinkunnissa on syntynyt tai kehitetty laajennetun oppivelvollisuuden myötä. Näihin toimiviin käytänteisiin voi lukea myös käsikirjassa aiemmin esitellyt toimintamallit. Tässä kappaleessa keskitytään lähinnä verkostoyhteistyöhön liittyviin toimintamalleihin ja mainitaan muutamia konkreettisia ja helposti hyödynnettäviä menetelmiä tai käytänteitä, joita oppivelvollisuusohjaajat hyödyntävät työssään. Nämä esimerkit on poimittu opinnäytetyöhön liittyvästä kyselystä sekä oppivelvollisuuskoordinaattorin kokemuksestani käsin, minkälaisesta perehdytysmateriaalista olisin itse hyötynyt aloittaessani tässä työtehtävässä.

Jokaisessa kunnassa on rakennettava toimintamallit ja yhteistyökäytännöt yhdessä alueen verkostojen kanssa. Mahdolliset rahoituskuviot tulevat mietintään esimerkiksi uusien opiskelumuotojen, kuten ”Tuva-pajojen” perustamisen yhteydessä. Onneksi suurin osa oppivelvollisuuskoordinaattorin verkostotyöstä on yhteistyötä eri tahojen kanssa, joka ei maksa muita kuin työaikaresursseja. Toivon tämän kappaleen antavan esimerkkejä sekä inspiraatiota erilaisista yhteistyökuvioista. Kaikki esimerkit eivät välttämättä sovi kaikkiin kuntiin, eivätkä nämä ole ”pakollisia” toimintamalleja, ainoastaan oppivelvollisuuskoordinaattoreiden mainitsemia esimerkkejä heidän mielestään toimivista käytänteistä omassa asuinkunnassaan. Olen poistanut esimerkeistä mahdolliset tunnistetiedot siten, että yksittäistä vastausta ei voida tunnistaa. Jos haluat tietää lisää jostain tässä mainitusta verkostoyhteistyöstä, ole rohkeasti yhteydessä

Valpasverkostoon tiistain aamukahvien merkeissä tai Teams-alustalla. Valpas-verkoston jäsenille on kertynyt jo niin paljon tietoa, että varmasti joku osaa vähintään ohjata sinut kysymään lisää oikeilta ihmisiltä.

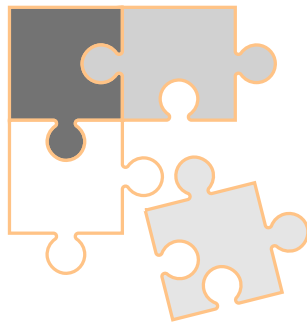
Esimerkit:

- ❖ Ohjauksessa hyödynnettävät **materiaalit** -> ”joku näprättävä” voi vähentää nuoren jännitystä? Esim. Anne Katajamäen opinnäytetyössä kehitetyt Keskustelunherättäjäkortit & Mieli ry:n Vahvuuspakka.
- ❖ Löytää tarvittaessa nuorelle ”**tukihenkilö**” tai valmentaja esim. etsivästä nuorisotyöstä, lastensuojelusta, perhe- ja sosiaalityöstä, Vamoksesta, Nuotti-valmentajasta tai muusta Kelan nuorten kuntoutuspalveluista.
- ❖ Myönnetään oppivelvollisuuden keskeytys lyhyeksi aikaa ”muun painavan syy” perusteella ilman lääkärintodistusta, kun nuori hakeutuu kuntouttavaan toimintaan kuten Vamokseen. Päätöksen pitää olla perusteltu ja käytämme maalaisjärkeä asiassa. Sairaslomalla olevat jäävät usein kotiin makaamaan.
- ❖ Kevät on haastavaa aikaa oppivelvollisen ohjaukseen varsinkin niiden nuorten osalta, jotka on katsottu eronneeksi Tuvalta. Osoitus takaisin Tuvalle toukokuussa ei usein ole enää järkevää, varsinkin jos nuori on tehnyt yhteishaun ja odottaa tuloksia. Jossain kunnassa on myönnetty oppivelvollisuuden määräaikainen keskeytys tällaisessa tilanteessa ”muun painavan syy vuoksi”. Tästä on sovittu yhteistyössä huoltajan ja sosiaalityön kanssa, jotta nuori on päässyt esimerkiksi nuorten työpajalle.
- ❖ **Suunnitelman laadinta** nuoren kanssa, miten koulu tällä kertaa onnistuisi. Ei voida pakottaa nuorta ottamaan ”muuta apua” vastaan lain perusteella. Huomioi kokonaistilanne sekä nuoren ja huoltajan toiveet mahdollisuuksien mukaan.
- ❖ Olen esittänyt kouluille kauniin pyynnön, jos katsovat oppivelvollisen eronneeksi yhteishaun aikaan. Voisivatko tehdä parhaansa, että yhteishaku tulee tehtyä ennen erotusta.
- ❖ Viime kädessä on huoltajan velvollisuus katsoa, että nuori käy koulussa.
- ❖ Nepsy-nuoret loistamaan- Miten tuen nepsy-nuoren mielenterveyttä? Mieli ry:n materiaali, tekijöinä Marja Snellman-Aittola & Anni Helotie
<https://api.eventos.fi/uploads/materials/55675ba7-0460-11ea-a21a-ee6a04371b85/19834764-da95-11ed-a018-ee6a04371b85>
- ❖ Toisen asteen tulisi tehdä kaikki jippaskonstit ja **tukitoimet**, ennen kuin katsoo oppivelvollisen eronneeksi. Tehtyjen tukitoimien varmistus koululta.
- ❖ **Ennakoiva ohjaus** on todettu todella toimivaksi käytännöksi useassa kunnassa. Oppivelvollisuuskoordinaattori voi osallistua perheen luvalla esimerkiksi jo oppilaitoksen kuulemiseen, jossa päätetään mahdollisesta erotuksesta.

- ❖ **Saattaen vaihtaminen** on myös todettu todella toimivaksi käytännöksi useassa kunnassa. Oppivelvollisuuskoordinaattori voisi nuoren luvalla ottaa yhteyttä tulevaan kouluun ja kertoa nuoren tilanteesta tai järjestää yhteisen tapaamisen. Eräissä tapauksissa järjestin jo ennen koulun alkua tapaamisen opinto-ohjaajan, nuoren sekä huoltajien kanssa, jossa kävimme läpi ensimmäisten koulupäivien kulkua sekä nuoren tuen tarvetta. Tapaamisessa voisi tilanteen mukaan painottaa opintojen alun onnistumisen tärkeyttä sekä tarpeen mukaan pyytää oppilaitoksen henkilökuntaa hieman katsomaan nuoren perään heti alusta lähtien, että nuori pysyy opetuksessa mukana. Monilla nuorilla itseohjautuvuuden taito ei ole vielä niin kehittynyt ja määrälliset tehtävät paukkuvat. Monia ohjaamiani nuoria on myös yllättänyt sekä lukion että ammatillisten opintojen haastavuus peruskouluun nähden.
- ❖ Olen keskustellut alueeni ammatillisen oppilaitoksen kuraattorin kanssa yhteistyömme kehittämisestä kertaalleen oppilaitoksista pudonneiden oppivelvollisten tapauksissa.
- ❖ 18-vuotta täyttävälle jatkoseuranta, vaikka laki ei siihen velvoita. Nuorta ei jätetä tyhjän päälle asuinkunnan ohjausvastuun päätyttyä, vaan tehdään vähintään ilmoitus etsivään.
- ❖ Joillekin oppivelvollisille voisi olla helpompi motivoida pelkkiä tutkinnonosia, esim. hoiva-avustajan tai kahvilapalvelujen tutkinnon osat. Nämä voisi sopia joillekin nuorille paremmin kuin koko tutkinnon opiskelu ja on parempi vaihtoehto kuin se, ettei opiskele yhtään mitään. Lainsäädäntö antaa tähän enemmän mahdollisuuksia, kuin mitä nyt käytetään.
- ❖ ”**Tuva-paja**” - Tuvan suorittamista muualla kuin oppilaitosympäristössä, esim. nuorten työpajoilla tai Vamoksessa. Käytössä useammassa Suomen kunnassa. Tämä saattaa sopia esimerkiksi nuorille, jotka tarvitsevat käytännön tekemistä tai jotka eivät pärjää isojen luokkien sosiaalisissa tilanteissa.
- ❖ Asuinkunnan ohjaus ja valvonta on erotettu omiksi kokonaisuuksikseen jossain kunnissa. Tässä yksi esimerkki: **Valvonnan hoitaa kunta ja ohjauksen nuorten työpajat**. Työpajat ottavat oppivelvolliseen yhteyttä, kun saavat tiedot kuntavalvojalta. Työpajajakson aikana järjestetään yksilövalmennusta, jonka aikana tutustutaan oppivelvollisuutta täyttäviin vaihtoehtoihin sekä alueen nuorten palveluihin (Ohjaamo, pajat, liikuntaneuvoja, te-palvelut, etsivä nuorisotyö, yksilövalmennus, ammatinvalintatesti, liikuntaneuvoja, alueen koulut ja kansanopisto). Pajajaksolla olevalla on oikeus ruokailuun läheisellä ammattiopistolla ja riippuen tilanteesta, mahdollisuus bussikorttiin. Pajajakson jälkeen ei ole tarvinnut tehdä yhtään osoitusta Tuvalle. Työpaja ei ole viranomaistaho, joten nuoriin saadaan hyvä yhteys. Jos nuori ei sitoudu tulemaan pajalle, sieltä lähetetään päivittäin viestiä ja yritetään sopia joku muu tapaamispaikka. Sitä kautta saadaan markkinoitua nuorelle, että ollaan nuoren puolella. Ero etsivään nuorisotyöhön: Etsivän tavoite ohjata nuori tarvitseman tuen piiriin. Työpajan tavoite löytää yhdessä nuoren kanssa uusi polku oppivelvollisuuden täyttämiseen. Työpajat tavoittavat myös oppivelvollisia huomattavasti pidempään kuin etsivä, jos heihin ei heti saa yhteyttä.
- ❖ **Lukio-paja**- Jos lukiossa tulee suurempia haasteita, opiskelija voi siirtyä hetkeksi tuetumpaan pajaan edistämään opintojaan tai muuta tarvitsemaansa tukea, esim. lieventämään stressiä tai ahdistusta. Pajan tavoitteena on, että lukiolainen palaa omaan opinahjoonsa. Useassa Suomen kunnassa.

- ❖ Tuva etänä joustavasti, opettaja tapaa tarvittaessa opiskelijaa muussa kuin kouluympäristössä
- ❖ Peruskoulun ja lukion **kulttuuritulkit** otetaan mukaan ohjaukseen tarvittaessa, esimerkiksi jos oppivelvollisella tai huoltajilla ei ole tarpeeksi tietoa suomalaisesta koulujärjestelmästä tai oppivelvollisuudesta.
- ❖ Etsivä nuorisotyö mukaan ohjaukseen tarvittaessa, jos 18 vuotta täyttävä nuori ei ole vielä löytänyt paikkaansa yhteiskunnassa
- ❖ Keväällä sovitut alustavat kuulemisajat erityisoppilaitoksen kanssa syksylle. Ensimmäinen kuulemisaika heti oppivelvollisuuden tarkastuspäivänä elokuussa.
- ❖ **Tutustumiskäynnit** oppilaitoksissa yhdessä oppivelvollisen kanssa on todettu hyväksi toimintatavaksi

Esimerkki keväisestä infokirjeestä peruskoulujen opoille

-Keksitty esimerkki, saa muokata ja hyödyntää tarpeen mukaan-

Ohjaamotalon kesäinfo peruskoulujen opoille ilman opiskelupaikkaa jääneiden nuorten kesän ajan ohjauksesta

Hei opot,

Keväinen tervehdys täältä Espoon Ohjaamotalolta, asuinkunnan ohjauksen ja valvonnan tiimistä! Tiimimme on laajentunut alkuvuodesta...

Haluamme varmuuden vuoksi muistuttaa teitä tästä tutusta asiasta: Vastuu perusopetuksen päättäneiden oppivelvollisten ohjauksesta on perusopetuksen järjestäjällä siihen saakka, kunnes oppivelvollinen on aloittanut perusopetuksen jälkeisessä oppivelvollisille soveltuvassa koulutuksessa. Vastuu päättyy kuitenkin viimeistään Opetus- ja kulttuuriministeriön päättämänä oppivelvollisuuden suorittamisen tarkistuspäivänä **xx.x.202x (tähän asti ollut elokuun viimeinen perjantai)**. Tämä on hyvä ottaa huomioon peruskouluissa, varsinkin jos ope on vaihtumassa kesän aikana. Oppivelvollisuuden tarkistuspäivänä ilman opiskelupaikkaa olevat nuoret ilmoitetaan Valpas-järjestelmään ja vastuu heidän ohjauksestaan siirtyy asuinkunnalle.

Huom! Vaativan erityisen tuen oppivelvolliset, jotka ovat vielä elokuun alussa ilman opiskelupaikkaa, on hyvä ilmoittaa asuinkuntaan jo etukäteen esimerkiksi salatulla sähköpostilla. Tarpeen vaatiessa voimme tehdä heidän osaltaan oppilaitokseen osoituksen heti oppivelvollisuuden tarkistuspäivänä.

Asuinkunnan oppivelvollisuussuunnittelijat ovat Valpas-ilmoituksen jälkeen yhteydessä oppivelvollisiin, heidän huoltajiinsa ja tarpeen vaatiessa myös teihin lisätietojen saamiseksi. Teemme myös tiivistä yhteistyötä etsivän nuorisotyön, oppilaitosten ja muiden nuorten parissa toimivien tahojen kanssa. **X päällikkö** tekee viime kädessä laajennettuun oppivelvollisuuteen liittyvät hallinnolliset päätökset.

Jos perheillä on kesän aikana oppivelvollisuuteen ja kouluhakuun liittyviä kiireellisiä asioita, heitä voi ohjata olemaan suoraan yhteydessä oppilaitoksiin.

Nuoria voi tarpeen mukaan myös edelleen ohjata kesän aikana **Ohjaamotalon Starttipisteelle (osoite xxx)**, jossa he saavat apua opintoihin hakeutumisessa tai muissa heitä mietityttävissä asioissa. Starttipiste on auki koko kesän ma-pe klo xx-xx.

nettisivujen osoitteet, josta saa lisää tietoa

Meidän tiimiämme saa myös konsultoida tai informoida tarpeen mukaan sekä nyt että kesällä **(yhteystiedot, lomalla xx-xx 202x)**.

Yhteistyöterveisin,

etunimi sukunimi
titteli
puhelinnumero

Oppivelvollisuuskoordinaattorin sanakirja

- Aikuislukio – alle 18-vuotiaalla on mahdollista päästä opiskelemaan aikuislukioon erityisen painavista syistä, vaatii yleensä oppivelvollisen motivaatiokirjeen sekä ammattilaisen puollon
- Ammatillinen kuntoutus selvitys (Kela) – jos työ- tai opiskelukykysi on heikentynyt sairauden tai vamman vuoksi ja tarvitset tukea kuntoutuksen mahdollisuuksien ja kokonaistilanteesi selvittämisessä
- AIPE – aikuisten perusopetus
- AMEO – ammatillinen erityisoppilaitos
- Asuinkunta - asuinkunnalla tarkoitetaan oppivelvollisuuslaissa sitä tosiasiallista asuinkuntaa, jossa oppivelvollinen asuu. Se ei välttämättä ole oppivelvollisen virallinen kotikunta
- HOJKS – henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma, joka laaditaan niille peruskoulun oppilaille, joilla on hallinnollinen erityisen tuen päätös
- HOKS - henkilökohtainen osaamisen kehittämissuunnitelma (ammattioppilaitokset)
- HOPS – henkilökohtainen opintosuunnitelma (monessa eri oppilaitoksessa käytössä)
- KOSKI – on opetuksen ja koulutuksen valtakunnallinen tietovaranto, jonne tallennetaan opintosuoritus- ja tutkintotiedot esiopetuksesta toiselle asteelle. Kosken kautta tulee tietoa Valpas-järjestelmään
- Koulutuskokeilu – Voit tutustua 1–10 päivän ajan koulutusten sisältöihin ja ammatin vaatimuksiin, selvittäen erilaisia uravaihtoehtoja ja soveltuvuuttasi alalle. Maksajana voi toimia esim. Kela tai TE-palvelut.
- Nepsy-nuori - neuropsykiatrisia erityispiirteitä omaava nuori (esim. aistiyliherkkyys, autismin kirjo, ADHD, Touretten oireyhtymä tai oppimisvaikeuksia)
- Nettikoulut – esim. yhdistyksen tai liikelaitoksen ylläpitämä koulu Internetissä, joissa voi opiskella peruskoulun tai lukion oppimäärää etänä verkossa. Tutustu hakukriteereihin kunkin koulutuksen kohdalla
- NUOTTI- valmennus, Kelan nuorten valmennus 16–29-vuotiaille, joiden toimintakyky on olennaisesti heikentynyt. Erityisesti niille, joilla ei ole opiskelupaikkaa tai joiden opinnot ovat vaarassa keskeytyä. Lääkärintodistusta ei vaadita.
- OKM – Opetus- ja kulttuuriministeriö
- OPH – Opetushallitus

- ”Rouhintalista” – opintopolun Valpas-järjestelmästä löytyvä automaattisen tarkistuksen lista (virallinen nimi), jonka avulla oppivelvollisuuskoordinaattorit voivat tarkistaa asuinkunnassa asuvat oppivelvolliset, jotka eivät suorita oppivelvollisuutta ja joista ei olla tehty virallista ilmoitusta asuinkuntaan. Termiä käytetään yleisesti Valpas-verkostossa.
- TELMA – työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus
- TUVA –1.8.2022 alkanut tutkintokoulutukseen valmentava koulutus, joka korvasi aiemmat nivelvaiheen koulutukset
- ”Tuvapaja” – tuvan suorittamisen oppimisympäristönä nuorten työpajat, Vamos tms. Tämän Tuvan alla olevan opiskelumuodon nimi vaihtelee kunnittain
- Valpas – Opintopolusta löytyvä palvelu, josta asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastaavat saavat tietoonsa asuinkunnan oppivelvolliset, jotka eivät suorita oppivelvollisuuttaan. Valpas koostaa yhteen tietoa Opintopolun muista palveluista, kuten oppijan opiskeluoikeuksista, koulutuksen maksuttomuudesta ja haku- ja valintahistoriasta.
- VET – vaativa erityinen tuki
- VSOP – vuosiluokkiin sitomaton opetus
- VTJ – digi- ja väestötietovirasto. VTJ tunnukset helpottavat oppivelvollisuuskoordinaattorin työtä. VTJ:stä näkee yhteystietojen lisäksi oppivelvollisen äidinkielen sekä viralliset huoltajat

Hyödylliset linkit

Ajantasainen lainsäädäntö

[Ajantasainen lainsäädäntö - FINLEX ®](#)

Asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastuu Opetus- ja kulttuuriministeriön dioina 12.4.2021

[Nuoret työn ja koulutuksen ulkopuolella \(okm.fi\)](#)

eDuuni wiki

Ohjeet Valpas-järjestelmän käyttöön. [Valpas-palvelun käyttöohjeet - Opetushallituksen palvelukokonaisuus - Eduuni-wiki](#)

ePerusteet

ePerusteet-palvelusta löydät kaikki opetussuunnitelmien, tutkintojen ja koulutusten perusteet varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle. Näitä voi olla hyödyllistä käydä läpi myös oppivelvollisen kanssa. [ePerusteet \(opintopolku.fi\)](#)

Kelan nuorten kuntoutukset

[Nuoren ammatillinen kuntoutus | Henkilöasiakkaat | Kela](#)

Ohjaajuus

[Hyvän ohjauksen kriteerit | Opetushallitus \(oph.fi\)](#)

Vänskä, Kirsti 2012: Ohjauksen osaajat- miten he sen tekevät?

[JAMKJULKAISUJA1322012_web.pdf \(theseus.fi\)](#)

Laajennetun oppivelvollisuuden valmistelu eli hallituksen esitys eduskunnalle

oppivelvollisuuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

[HE 173/2020 vp \(eduskunta.fi\)](#)

Mielenterveys

[Etusivu | Mielenterveystalo.fi](#)

Nepsy eli neuropsykiatriset haasteet

[Näe nepsy \(naenepsy.fi\)](#)

Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen

Ei aina ihan ajan tasalla. Vipunen kerää tiedot Koskesta. [Opetushallinnon tilastopalvelu \(vipunen.fi\)](https://vipunen.fi)

Opintopolku

Sisältää tietoa tutkinnoista, ammateista ja opiskelusta. Täältä löydät koulutusvaihtoehtoja ja täytät hakemuksen. [Opintopolku](https://opintopolku.fi)

Opinnäytetyöt, asuinkunnan ohjauksen ja valvonnan näkökulma

Katajamäki, Anne 2023: OPPIVELVOLLISEN NUOREN TUKI JA OHJAUS ASUINKUNNASSA

Nuorten määritelmiä ohjauksen tarpeista [katajamaki_anne.pdf \(theseus.fi\)](https://theseus.fi/katajamaki_anne.pdf)

Silmäri, Loviisa 2022: OPPIVELVOLLISUUDEN OHJAUS- JA VALVONTAVASTUU

ASUINKUNNISSA Kuopion kaupungin oppivelvollisuusohjaajan tehtäväkuva [Silmari_Loviisa.pdf \(theseus.fi\)](https://theseus.fi/silmari_loviisa.pdf)

Oppivelvollisuuslaki

[Oppivelvollisuuslaki 1214/2020 - Säädökset alkuperäisinä - FINLEX®](https://finlex.fi/lae/1214/2020)

Kysymyksiä ja vastauksia oppivelvollisuudesta

[Kysymyksiä ja vastauksia oppivelvollisuudesta - OKM - Opetus- ja kulttuuriministeriö](https://okm.fi/kysymyksiä-ja-vastauksia-oppivelvollisuudesta)

Oppimisen ja koulunkäynnin tuki

[Oppimisen ja koulunkäynnin tuki | Opetushallitus \(oph.fi\)](https://oph.fi/oppimisen-ja-koulunkaynnin-tuki)

[Päätös erityisestä tuesta | Opetushallitus \(oph.fi\)](https://oph.fi/paatos-erityisestä-tuesta)

[Tehostettu ja henkilökohtainen oppilaanohjaus \(oph.fi\)](https://oph.fi/tehostettu-ja-henkilokohtainen-oppilaanohjaus)

Vaativan erityisen tuen VIP-verkosto (käyttö loppuneen lukuvuoden 2023-2024 jälkeen)

[Vaativan erityisen tuen verkosto \(vip-verkosto.fi\)](https://vip-verkosto.fi)

Valpas-verkoston Teams-alusta

Verkostoidu muiden oppivelvollisuuskoordinaattoreiden kanssa ja kysy, kuka hallinnoi sen hetkistä Valpas-verkostoa

Lähteet

Edita Publishing Oy s.a. Oikeusministeriön omistama oikeudellisen aineiston julkinen ja maksuton Internet-palvelu.

Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/> [viitattu 5.10.2023].

Espoon kaupunki, useita tekijöitä 2023. Nivelvaiheohjauksen esite. *Ei vielä virallisesti julkaistu, mutta sain tekijältä luvan käyttää esitteeseen laadittua kuvaa.*

Katajamäki, A. 2023. Oppivelvollisen nuoren tuki ja ohjaus asuinkunnassa. Nuorten määritelmiä ohjauksen tarpeista. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu. Sosionomi (YAMK). Opinnäytetyö. PDF-dokumentti. Saatavissa:

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/800070/katajamaki_anne.pdf?sequence=2&isAllowed=y [viitattu 10.10.2023].

Opetushallitus 2024. Oppimisen ja koulunkäynnin tuki. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/oppimisen-ja-koulunkaynnin-tuki> [viitattu 1.2.2024].

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2020. Hankkeet ja säädösvalmistelu. Oppivelvollisuuden laajentaminen. WWW-dokumentti. Saatavissa: [Oppivelvollisuuden laajentaminen - OKM - Opetus- ja kulttuuriministeriö](#) [viitattu 13.10.2023].

Opetus- ja kulttuuriministeriö s.a. Kysymyksiä ja vastauksia oppivelvollisuudesta. WWW-dokumentti. Saatavissa: [Kysymyksiä ja vastauksia oppivelvollisuudesta - OKM - Opetus- ja kulttuuriministeriö](#) [viitattu 13.10.2023].

Oppivelvollisuuslaki 30.12.2020/1214.

Viholainen, H., Aro, T., Koponen, T., Peura, P. & Aro, M. 2013. Miten oppimisvaikeudet liittyvät syrjäytymiseen? Teoksessa Reivinen, J. & Vähäkylä, L. (toim.). Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvin-vointi ja syrjäytyminen. Helsinki: Gaudeamus, 88–96.

*Polkusi pitkä ja mutkikas on voinut olla,
onks joku sanonut, et sä oot nolla?*

*Usko vielä itsees, tee sen just Sun vuoksi,
ponnistele vielä vähän, tuu mun luokse.*

*Olet arvokas, autan sua, apua vastaan
otatko?*

*Jossain tuolla, polun päässä,
paistaa aurinko.*

Katrina Nylund 2023